

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

HIRİSTİYANLIKTA KONGREGASYONALİST AKIMIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hüseyin ERDEM

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

HIRİSTİYANLIKTA KONGREGASYONALİST AKIMIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hüseyin ERDEM

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**HIRİSTİYANLIKTA KONGREGASYONALİST AKIMIN
ORTAYA ÇIKIŞI VE GÖRÜŞLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR.....	VII

GİRİŞ

1. Tezin Amacı ve Önemi.....	1
2. Tezin Yöntemi ve Sınırları.....	2
3. Kavramsal Çerçeve.....	5
3.1. Protestanlık.....	6
3.2. Püritanizm.....	17
3.3. Kongregasyonalizm.....	26

I. BÖLÜM

KONGREGASYONALİST AKIMIN ORTAYA ÇIKIŞI

1. KONGREGASYONALİZMİN DOĞUŞU.....	32
1.1. İngiltere’de Kuruluşu.....	35
1.2. Robert Browne ve Gelişen Kongregasyonalizm.....	38
1.3. Kongregasyonalizmin Hollanda’ya ve Amerika’ya Geçişi.....	40
2. KONGREGASYONALİZMİN GELİŞMESİ.....	43
2.1. Kongregasyonalizmin Amerika’ya Yerleşmesi.....	45

2.2. Kongregasyonalist İnanç Sisteminin ve Kilise Yönetim Yapısının Oluşum Süreci.....	49
2.3. Büyük Uyanış ve Kongregasyonalizmin Yurtiçi ve Yurtdışı Faaliyetleri.....	63

II. BÖLÜM

KONGREGASYONALİST AKIMIN GÖRÜŞLERİ

1. KONGREGASYONALİST KİLİSE’NİN TEMEL İNANÇ ESASLARI.....	79
1.1. Kongregasyonalizmde Tanrı ve Teslis.....	80
1.1.1. Baba.....	83
1.1.2. Oğul İsa-Mesih.....	85
1.1.3. Kutsal Ruh.....	89
2. KONGREGASYONALİST KİLİSE’NİN YÖNETİM PRENSİPLERİ VE GÖREVLİLERİ.....	92
2.1. Yönetim Prensipleri.....	92
2.1.1. I. Prensip: “İsa’ya inananların hepsi kiliselerde örgütlenmelidir.”.....	94
2.1.2. II. Prensip: “İsa’nın iradesi en üstün otoritedir.”.....	98
2.1.3. III. Prensip: “Kilisenin tüm üyeleri Hıristiyan olmalıdır.”.....	102
2.1.4. IV. Prensip: “Tüm kilise üyeleri İsa’nın otoritesini muhafaza edip sürdürmede İsa’ya karşı sorumludur.”.....	107

2.1.5. V. Prensip: “Hıristiyan ibadeti, eğitim öğretimi ve kardeşliği için örgütlenmiş her Hıristiyan topluluk bir Hıristiyan kilisedir ve harici kontrolden bağımsızdır.”.....	109
2.2. Görevlileri.....	114
2.2.1. İhtiyarlar (Elders).....	123
2.2.2. Diyakozlar.....	125
SONUÇ.....	136
KAYNAKÇA.....	141

ÖNSÖZ

Tarih boyunca Hristiyanlar arasında inanç konusunda derin tartışmalar yaşanmıştır. Bu yüzden Hristiyanlık bünyesinde çok sayıda mezhep ve akım barındıran bir dindir. Protestanlık ve Protestanlıktan doğan çoğu akım da ortaya çıkarken, Hristiyanlığı bu tartışmalardan kurtarıp Havariler Dönemindeki en saf ve en sade şekline dönüştürme iddiası ile ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda her bir akım diğer akımın eksik kaldığından ve kendisinin bu işi başaracağından hareketle, temelde aynı kalmakla birlikte kendine özgü bir takım prensipleri üreterek doğmuştur. Kongregasyonalizm de önce Protestanlığın daha sonra da Püriten akımın Hristiyanlığı İsa'nın getirdiği ve havarilerin de takip ettiği asli şekline döndüremediği ve bunu kendisinin başaracağı iddiası ile ortaya çıkmıştır.

XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın başında İngiltere'de Protestan kiliseler arasında gelişen ve her cemaati kendisi ile ilgili kararlarda en yüksek organ sayan bir kilise yönetim sistemi olan Kongregasyonalizm, ülkemizde yapılmış olan hatırı sayılır çalışmalar arasında diğer Hristiyan Protestan akımlara nazaran hemen hemen hiç yer bulmamakla birlikte akademik düzeyde de -çeviri de dâhil- çalışma konusu yapılmamıştır. Daha önce özgün bir çalışma ortaya konmaması bu konunun ele alınmasını gerekli kılmıştır. Ancak Türkçe veya İngilizce kaynak temininde karşılaşılan güçlük hem çalışmayı oldukça zorlaştırmış hem de Kongregasyonalizmle ilgili İngilizce kavram, ifade ve terimlerin Türkçe karşılıklarında sıkıntılar yaşanmasına yol açmıştır.

İngiltere'de ortaya çıktığı dönemde ve yerlerde kitleler üzerinde etkili olmuş ve aynı faaliyetlerini Amerika'da da sürdürmeye devam etmiş olan Kongregasyona-

lizm; gerek İngiltere, Amerika ve İngiliz sömürgelerinde gerekse de ülkemiz de dâhil dünyanın değişik bölgelerinde, insanlığı İsa'nın ikinci dirilişine hazırlamak maksadıyla; eğitim, sağlık, basım yayım gibi birçok alanda aktif faaliyetlerde bulunmuştur. Bundan dolayı da gittiği yerlerde dini, siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda büyük etkiler meydana getirmiştir. Bu denli aktif bir akımın, sahip olduğumuz kısıtlı süre içerisinde; en azından ortaya çıkışını, yaptığı faaliyetleri, temel inanç esaslarını, kilise yönetim prensiplerini ve kiliselerinde kimlerin görev yaptığını anlayabilmek çalışmamızın hareket noktasını oluşturmuştur. Bu bağlamda çalışmamızın giriş bölümünü; çalışmanın amacı, önemi, yöntemi ve sınırları ile birlikte kavramsal çerçeve altında kısaca değinilen Protestanlık, Püritenlik ve Kongregasyonalizm kavramları oluşturmuştur.

Kongregasyonalizmin ortaya çıkışının anlatıldığı çalışmanın birinci bölümünde ise; Kongregasyonalist akımın Robert Browne gibi Kongregasyonalist öncüler sayesinde İngiltere'de kuruluşu, daha sonra İngiltere'de tepkilere maruz kalacak şekilde gelişimi ve baskılar neticesinde İngiltere'den Hollanda'ya ve Amerika'ya geçişi tarihsel bir süreç içerisinde ele alınmıştır. Amerika'ya geçerek gelişim için uygun zemin bulan Kongregasyonalizmin, Amerika'daki ve dünyadaki çok yönlü faaliyetleri de bu bölüm altında incelenmiştir. Ayrıca Robert Browne ile başlayan ve ileriki dönemlerde de devam eden Kongregasyonalist kredo diyebileceğimiz Kongregasyonalist inanç sisteminin ve kilise yönetim yapısının oluşum süreci de tarihsel bir perspektifle yine birinci bölümde incelenmiştir.

Çalışma süresini ve Türkçe olmayan kaynakları göz önüne alarak hepsini değil de bir kısmını ele aldığımız Kongregasyonalizmin görüşlerinin yer aldığı ikinci bölümde ise, akımın temel inanç esası olarak Tanrı anlayışındaki Baba, Oğul ve

Kutsal Ruh yaklaşımı incelenmiştir. Buna ilaveten Kongregasyonalist Kilise'nin yönetim prensipleri ve görevlileri de ikinci bölümün konuları arasındadır. Sonuç bölümünde ise çalışma hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmayı yaparken değerli fikirleri ve yapıcı katkıları ile desteğini esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu'na ve değerli katkılarından istifade ettiğim kıymetli hocam Doç. Dr. Ali İsra Güngör'e içten teşekkür ederim.

Hüseyin ERDEM

Ankara, 2009

KISALTMALAR

ABCFM	: American Board of Commissioners for Foreign Missions
Bkz.	: Bakınız
CCC	: Congregational Christian Churches
CCCC	: Conservative Congregational Christian Conference
Ed.	: Editör
NACCC	: National Association of Congregational Christian Churches
s.	: Sayfa
UCC	: United Church of Christ
URC	: United Reformed Church
vb.	: Ve benzeri
Vol.	: Volume
WBM	: Woman's Board of Missions
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. Tezin Amacı ve Önemi

Kongregasyonalist akım, XVI. yüzyılda başlamış ve çok geçmeden etkisini kaybetmiş bir akım olmayıp, düşünce yapısı ve dünya görüşü ile günümüze kadar insanları etkileyip peşinden sürüklemesi bakımından, diğer Hristiyan dini akımlar gibi incelenmesi gereken bir kilise hareketidir. İngiltere’de doğup, yapılan çalışmalar neticesinde kısa zamanda önce Amerika’ya sonra da tüm dünyaya yayılan bu akım; sadece dini boyutta kalmayıp, örgütlenme sonucunda başta eğitim, sağlık gibi faaliyetleriyle de özelde Amerika’da, genelde ise tüm dünyada çeşitli etkinlikler gerçekleştirerek taraftar sayısını artırmaktadır. Bu vesileyle bu denli etkin bir akımın ortaya çıkışını tarihsel bir perspektifle incelemek ve ilkelerini anlayıp akımın fikriyatını belirlemeye çalışmak genel hareket noktamızı oluşturmaktadır.

Hristiyanlıkta mezhep ve akımların ortaya çıkış nedenleri farklı farklıdır. Kimisi yönetim, kimisi inanç ve ibadet, kimisi de aksiyon ve uygulama alanlarında farklı görüşler benimseyerek müstakil bir hal almıştır. Kongregasyonalizm de önce Protestanlığın, daha sonra da Püritenlik ve Presbiteryenlik gibi ilişkili olduğu akımların, Hristiyanlığı İsa’nın getirdiği ve havarilerin de takip ettiği asli şekline döndüremediği ve bunu kendisinin başaracağı iddiası ile ortaya çıkmıştır. Bizim çalışmamız da ortaya çıkış ve görüşleri yönüyle bu akımın hem sahip olduğu iddialar ve yönetim yapısıyla Protestan mezhebindeki yerini belirtme hem de yaptığı faaliyetleri ortaya koyma amacını taşımaktadır.

Hristiyan dini akımlardan birçoğu Türkiye’de incelenmiştir. Protestan Hristiyan bir akım olan Kongregasyonalist akım kayda değer bir şekilde araştırma konusu yapılmadığından su yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Uzmanlaşmanın giderek önem kazandığı günümüzde bu konu da Hristiyan mezheplerinin uzmanlık gerektiren bir koludur ve bu akımın en azından ne olduğu, ne zaman ortaya çıktığı, kilise yönetim prensip, ilke ve görüşlerinin neler olduğu aydınlanmayı bekleyen yönleridir. Bu sorulara vermeye çalıştığımız cevaplar, ülkemizde bu alandaki boşluğu tezimizin sınırları çerçevesinde kısmen dolduracak ve akımı diğer akımlardan ayıran fikriyat yapısı da kısmen anlaşılmış olacaktır. Ayrıca taraftarlarını kilise duvarları arasına sıkışıp kalan ve kendini körü körüne ibadete adayan insanlar olarak değil de, yetenekli, akıllı, liberal ve verimli çalışıp çabalayan insanlar olarak ifade eden bu akımın Hristiyanlık dinine ve Protestan mezhebine en büyük katkımız dedikleri dünyadaki ve Türkiye’deki misyonerlik faaliyetlerinde etkin rol alması ve inançları gereği insanlığı İsa’nın ikinci dirilişine hazırlamak maksadıyla başta eğitim, sağlık, basın-yayın gibi alanlarda yaptıkları faaliyetler çalışmamızı önemli kılan etkenlerdendir.

2. Tezin Yöntemi ve Sınırları

Hristiyanlıkta diğer dini akımlar gibi etkin ve müstakil bir akım olan Kongregasyonalizmi, ilgili kaynakların incelenmesini ve çözümlenmesini gerektiren dokümantasyon yöntemi ile ortaya çıkış ve görüşleri bağlamında ele aldığımız bu çalışmamızda, öncelikle, Kongregasyonalist akımın ortaya çıkışını ve gelişimini, kronolojik bir yöntemle tarihsel bir süreç içerisinde inceledik. Daha sonra ise akımın

temel inanç esaslarını, kilise yönetim prensiplerini ve kilise görevlilerini sistematik olarak ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamızın kaynakları genel olarak İngilizce yazılmış yabancı kaynaklardır. Bu kaynaklar arasında en önemli yeri; Kongregasyonalist öncülerin, fikir babalarının, din adamlarının, akademisyenlerin, papazların yazdığı kitaplar oluşturmaktadır. Bu kişiler eserlerini, XVI. yüzyılda ortaya çıkan akımın günümüze kadar birikerek gelen fikriyatını değerlendirerek oluşturmuşlardır. Temel kaynaklarımızdan olan Williston Walker'ın "The Creeds And Platforms of Congregationalism" adlı kitabı; Kongregasyonalist konsiller, sinodlar, anlaşmalar, platformlar, toplantılar, kararlar, bildirgeler, deklarasyonlar, inanç ikrar ve raporları gibi Kongregasyonalist kredoyu oluşturan temel metinleri içermesi bakımından önemlidir. Bu temel metinler neticesinde eserlerini yazan, bu metinleri tefsir eden, yorumlayan, günün koşullarına uyarlayan; bu metinler doğrultusunda hem bir takım kilise prensipleri ortaya koyan hem de anlaşılması gerekeni kendi penceresinden zaman zaman kendi topluluğuna zaman zaman da tüm topluluğa aktaran Kongregasyonalist din adamlarının yazdıkları eserler de, çalışmamız adına önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Nitekim Kongregasyonalizme göre bu metinler çok fazla ehemmiyete sahip olmadığından, bu metinlerden ne anlaşıldığının ve toplulukların kendi kiliselerine nasıl uyarladıklarının cevabı olan yorum eserleri daha fazla önem arzetmektedir. Çünkü Kongregasyonalist kiliseler isterlerse temel metinlere hiç uymayıp kendi kendilerine yaptıkları sözleşmeye de bağlı kalabilmektedirler. Bu nedenle Kongregasyonalist din adamlarının temel metinler doğrultusunda yazdıkları kitaplar, ortak bir takım Kongregasyonalist prensipleri ortaya koymakta zorlandığımız bu çalışmamızda, Kongregasyonalist anlayışı

şekillendirilmemize yardımcı olmuştur. Aksi taktirde her bir Kongregasyonalist sinodda alınan kararla değişebilen Kongregasyonalist metinlere bakılarak Kongregasyonalist prensipler ve inanç esasları şunlardır demek biraz zor olmaktadır. Bu kitapların yanı sıra ansiklopedik bilgilerle internet kaynakları da çalışmamıza kaynaklık etmiştir. Özellikle yukarıda saydığımız eserler belli dönemlerde – genellikle XIX. yüzyıl ile XX. yüzyılın başlarına kadarki dönemde- yazıldığından ve eserden hatta yazarından sonra bir takım yeni konsil ve sinodlarla akımın fikriyatı değişebildiğinden, Kongregasyonalizmin günümüzdeki formatının anlaşılması için ansiklopedik bilgilerle internet kaynakları –özellikle Kongregasyonalizmin günümüzde temsil edildiği UCC, URC gibi oluşumların resmi internet siteleri-, çalışmamız adına ihtiyaç haline gelmiştir.

Çalışmamızı Hristiyan dininin Protestan mezhebi içinden doğan, günümüzde kendisini Havariler Döneminin ebedileşmiş şekli olarak kabul eden ve gerek ortaya çıkış, geçmişte ve günümüzde yaptığı faaliyetler ve gerek doktrin ve prensipler olarak diğer gruplardan ayrılıp kendi başına bir fikir yapısı oluşturan Kongregasyonalist akımın ortaya çıkışı ve görüşleri ile sınırladık.

Çalışmamızın giriş bölümünde; Protestanlık, Püritanizm ve Kongregasyonalizmin genel hatları ile ele alındığı kavramsal çerçeve bulunmaktadır. Ortaya çıkış bölümü, akım İngiltere merkezli olduğundan, ortaya çıkış sürecinde İngiltere'deki durumunu ve akımın müstakil bir hal almasını sağlayan kişi ve olayları içermektedir. Kongregasyonalizmin Amerika'ya geçişinden sonraki süreç ve inanç sistemi ile kilise yönetim yapısının oluşum süreci, Amerika içi ve Amerika dışı faaliyetlerle birlikte yine birinci bölümde ele alınmıştır.

Kongregasyonalist akım hakkında ülkemizde belli başlı Türkçe eser veya kaynağa rastlamamamıza rağmen, yabancı dilde yapılmış çok sayıda çalışma vardır. Çalışma sürecinde hem bu kaynaklar içinde kaybolmamak için hem de çalışma süresinin kısıtlı oluşundan dolayı, akımı tüm yönleri ile ele almak yerine mevcut kaynakları kullanarak yukarıda belirttiğim çerçevede ele almayı tercih ettik.

3. Kavramsal Çerçeve

Kongregasyonalist akımın ortaya çıkışını ve görüşlerini ele aldığımız çalışmamızın kavramsal çerçevesini; Protestanlık, Püritanizm ve Kongregasyonalizm oluşturmaktadır. Bu kavramlar tüm yönleri ile ele alınmayıp kavramsal yönden çalışmamız için önemli gördüğümüz hususlarda incelenmiştir. Kongregasyonalist akım, bünyesinde birçok akım barındıran Hristiyanlık dininin Protestanlık mezhebine bağlı bir hareket olduğundan, öncelikle, kısaca Protestanlığa değinilmiştir.

Kongregasyonalist akım kaynağını Protestanlığın üç ana kolundan biri olan Anglikanizmden ortaya çıkan Püritanizmden aldığı için ve Püritanizmin eksik noktalarından hareketle ortaya çıktığı için, Püritanizm de kavramsal çerçeve başlığı altında ana hatları ile incelenmiştir. Son olarak da Kongregasyonalizm başlığı altında -akım ilerleyen bölümlerde çeşitli yönleri ile ele alınacağından dolayı- akımın daha çok kavramsal yönü üzerinde durulmuştur.

3.1. Protestanlık

Başkaldıran, itiraz eden anlamına gelen “Protestan” kelimesi¹ Hristiyanlık tarihinde, reformasyon hareketleri neticesinde teşekkül eden bir mezheptir. Batının din tarihi içinde kendini yeni bir din olarak takdim etmeyen Protestanlık hareketi, XIII. yüzyıla kadar uzanan Batı kilisesini reforma tabi tutma hareketinin uzantısıdır. Avrupa toplumunda Katolik Kilisesi’nin uygulamalarına karşı çıkan bütün kesimlerin manevi ihtiyaçlarına cevap olacak şekilde ortaya çıkan reform hareketi, genel başkaldırı fikriyatını temsil etmiştir. Protestan kelimesi ise, için için kaynayan bu fikriyatın suskunluğunu bozarak ezici dini kararlar alan çoğunluğu protesto etmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Protestanlık reform kelimesinin içerdiği genel anlamı yakalayamasa da ayrılıkçı fikirlere sahip oluşumların gönüllü olarak Protestan bünyesi altında anılmak istemesi ile fotoğrafın bütününe görmede sistemli bir şekilde öne çıkmaktadır. Bu bağlamda değerlendirilmesi gereken Protestanlığın, reform sürecinde öne çıkan Luther ve fikirleri ile sınırlandırılmayıp, reformist görüşlerin ortaya çıkışı ile birlikte ele alınması gerekmektedir.²

313 yılında Milano Hoşgörü Fermanı ile Roma İmparatorluğunca din olarak tanınan ve 380’de de bu imparatorluğun resmi dini olan Hristiyanlık, tarihsel süreçte sürekli dönüşüm yaşamış ve bu dönüşümde din adına icrada bulunanlar, Hristiyan halk üzerinde dini otoritelerini artırarak zamanla baskıya dönüşen bir yapı içine girmişlerdir. Bu yapı ve Roma Kilisesi’nin evrensellik iddiası nedeniyle Hristiyanlıkta, 1054 yılında, Doğu ve Batı Kiliseleri olmak üzere en büyük bölünme meydana gelmiştir. Doğuyu Bizans Patrikliği yönetirken Batıyı yöneten Roma

¹ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ocak Yay., IV. Baskı, Ankara, 2002, s. 301.

² Mehmet Aydın, Din Fenomeni, Din Bilimleri Yay., III. Baskı, Konya, 2000, s. 245-246.

Kilisesi, papaların dünyevi ihtirasları ve dinsel istismarları nedeniyle eleştirilmeye devam etmiştir. Ruhban sınıfının o dönemde kumar, eğlence, fuhuş gibi kötü işlerle meşgul olması Katolik Kilisesi din görevlileri üzerinde şüpheler oluşmasına ve bazı bölgelerde Rönesans, hümanizm ve matbaanın da etkisiyle Kutsal Kitap merkezli reform çabalarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. John Wycliffe (1330-84) ve Jan Hus (1372-1415) bu reformcuların önde gelenlerindendir.³

Batıda reform seslerinin yükseldiği böyle bir ortamda Almanya'nın Eisleben kentinde dünyaya gelen Martin Luther (1483-1546) hızlı bir süreç içerisinde kilisede papaz, Wittenberg Üniversitesi'nde de Kitab-ı Mukaddes profesörü olur. Katolik inancının tövbe, ibadetler ve bağışlanma öğretilerinden memnun olmayan Luther, Romalıları Mektup 1:17'deki "Aklanma yalnız imanla olur." ifadesiyle reformasyon teolojisinin ilk işaretini keşfeder. Katolik Kilisesi ve Papalığın dinsel uygulamalarının kurtuluş açısından etkisinin olmadığını düşünen Luther, kurtuluş için en temel şartı sadece imanda görür. Luther, Papalığın Hristiyanlara günahlarının manevi kefareline karşılık endüljans belgeleri dağıtmasını, kurtuluşu sadece imanda gören düşünceleriyle eleştirip, bu eleştirilerini doksan beş maddelik bir manifesto (Doksan beş Tezi) olarak 1517 yılında Wittenberg Kilisesi'nin kapısına asar. Böylece Luther, Almanya'nın birleşmesinden önce birçok bağımsız devletin olmasının sağladığı özgür ortamın avantajıyla Almanya'da Protestan reformasyonunu başlatmış olur. Roma başta bu durumu pek önemsemese de daha sonra Luther'in siyasi ve toplumsal destek sağlaması ile Lutheran reformasyonun gelişmesine karşı koyamaz. Ancak siyasal şartların da etkisiyle Roma bir süre sonra Luther'i sorgular ve 1521'de

³ Hakan Olgun, Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık, İz Yay., İstanbul, 2006, s. 11,19-20.

aforoz eder. O dönemde Lutheran olarak isimlendirilen Luther taraftarları da birçok cezaya çarptırılır.⁴

Luther Roma'nın baskılarına rağmen öğretilerinin tutunabilmesi için din eğitimi ile uğraşırken, kilisenin mal ve topraklarını ele geçirmeyi arzulayan Lutheran görüşlere sahip Alman prenslerin ve imparatorluğun girişimi ile Luther'in öncülüğünü yaptığı reformasyon sorununun çözümü için 1526'da, Almanya'nın Speyer kentinde bir halk meclisi toplanır; ancak bir uzlaşmaya varılamaz. Bu tarihten sonra Almanya'da bağımsız bölgesel kiliseler kurulmaya başlanır. Katolik piskoposlar reform hareketine katılmayı reddedince Lutheran öğretileri benimseyen bölgesel prensler, geçici olarak piskopos olarak görevlendirilir. Bu kiliseler kurulmaya devam ederken birincisinde sonuç alınamayan Speyer Meclisi (Diet)'nin 1529'da ikincisi düzenlenir. Katolik yetkililer bu kez reformasyonu engellemek için kararlıdır; ancak bu mecliste Lutheran idareci ve prensler, reform hareketini ve Luther'i hedefleyen –Luther'in durdurulup cezalandırılması gereken bir dinsel sapık olduğuna ilişkin Katolik Kilisesi'nin Worms Fermanı da dâhil- bütün tutum ve kararları reddettiklerini ifade eden meşhur protestolarını dile getirirler. Böylece Protestan adı Hristiyanlığın yeni kolunun üyelerini belirtmek amacıyla kullanılmaya başlanır. Speyer Meclisi sonuçlarından memnun olmayan Katolik Kilisesi ve İmparatorluk, 1530'da Augsburg'da bir İmparatorluk Meclisi'nin toplanması kararına varır ve bu mecliste Lutheran öğretilerin bir sunumu ve inanç bildirgesi olan Augsburg İtikatnamesi imparatora takdim edilir. Katolik Kilisesi bu itikatnamedeki teslis ve ilk konsiller gibi geleneksel Katolik söylemleri onaylamıştır; ancak “sadece imanla aklanma öğretisi” ve kilisenin kutsal niteliğini eleştiren maddeleri

⁴ Olgun, Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık, s. 21-25.

reddetmiştir. Bu bildirge ile de Katoliklerle uzlaşa sağlanamayınca reform hareketinin Katolik Kilisesi dışında gelişeceği anlaşılmıştır.⁵

Almanya'daki siyasal gelişmelerle iç içe seyreden Lutheran reform hareketi hızla kuzeye yayılmış, İskandinav halkı reformasyonu tecrübe etmeye başlamıştır. Lutheryanizm, Avrupa'nın kuzeyi ile birlikte doğusundaki ülkelere de yayılmaya devam ederken Lutheran hareket içinde reform düşünceleri konusunda, Luther'in de son zamanlarında bir yandan Kitab-ı Mukaddes yorumları ile uğraşırken diğer yandan da mücadele etmek zorunda kaldığı farklı algılamalar ortaya çıkar. İsviçre'nin Zürih kentinde Ulrich Zwingli (1484-1531) kent idarecilerinin de yardımını alarak bir reform başlatır. Zwingli, müzikten litürjik ritüellere kadar Katolik Kilisesi'nin bütün işaretlerini dinsel yaşamdan silmeye çalışır. Zwingli yanlısı bir başka grup ise; bebeklerin vaftizini reddederek yetişkin olduktan sonra olgunlaşmış bir irade ile yeniden vaftiz olunması gerektiğini savunan ve bu nedenle "yeniden vaftiz edenler" anlamına gelen "Anabaptistler" adıyla ortaya çıkar. Hollandalı reformcu Menno Simons (1469-1561)'un liderliği altında bulundukları için "Mennonitler" olarak da isimlendirilen Anabaptistler, kilise ile devletin mutlak olarak birbirinden ayrılması gerektiğini de savunmaktaydılar. Luther'in en önemli teolojik tartışmalarını yaptığı Zwingli ile 1529 yılındaki bir sakramental tartışmasına, Protestan reformcuların bir diğer öncü ismi Jan Kalvin (Jean Calvin: 1509-1564) de katılır ve daha farklı söylemler dile getirir. Komünionda Mesih'in varlığının mahiyeti gibi sakramental tartışmalar Protestanlığın henüz reformun ilk yıllarında kendi içinde bir daha birleşemeyecek şekilde bölünmesine neden olur.⁶

⁵ Olgun, Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık, s. 30-35; Ayrıca bkz. AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "Protestanlık", Ana Yay., Cilt 18, 1990, s. 174-175.

⁶ Olgun, Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık, s. 35, 42-45.

Luther'in ölümünden sonra Protestanlarla imparator arasında dinsel bir anlaşma yapılması gündeme gelmiş ve 1555 yılında Augsburg Din Barışı adıyla imparator ve yerel prensler arasında anlaşmaya gidilmiştir. Bu anlaşmaya göre "kimin toprağı, onun dini" yani "Uyruklar prenslerin dini üzerinedir." maddesi ile prens ve idarecilere, Augsburg İtikatnamesi ile Katolisizm arasında bir tercih yapma yetkisi tanınmıştır. Buna bağılı olarak da kendi yönetimlerindeki halkların inançlarını belirleme ve bu inançları tercih etmeyen halklara da kendi inançlarının yaygın olduğı başka bir idari bölgeye göç etme hakkı tanınmıştır. Luther'in ölümü ardından giderek artan teolojik tartışmalar neticesinde bölünmelerin önüne geçebilmek için Lutheran teologlar, bir dizi uzlaşma toplantısından sonra, Lutheran öğretileri bir inanç bildirgesi formunda düzenlemişlerdir. Kitab-ı Mukaddes kanıtlarını içeren ve günümüzde de Lutheran kiliseler tarafından temel referans olarak görülen bu metin; "Sağlam Deklarasyon" veya "Uzlaş Formu" diye nitelenerek pek çok prens, idareci ve soylu tarafından onaylanmıştır. Uzlaş Formu Lutheryanizm içindeki bölünmelere son verirken, Almanya'daki Lutheranlar ile Kalvinistler arasındaki farklılığı da derinleştirmiştir.⁷

XVI. yüzyılda Martin Luther'in Roma Kilisesi'ne karşı başlattığı Lutheran hareket, kısaca değindiğimiz yukarıdaki aşamalardan geçerek çeşitli yerlerde Protestan kiliselerin oluşmasına vesile olmuştur. Bu hareket, kendi içinde mezhepsel bölünmeleri barındırmasına rağmen tarihsel süreç içerisinde oluşan bir takım doktrinel özelliklere sahiptir.

Protestanlar, öncelikle Papa'nın otoritesini ve yanılmazlığını reddederler. Hristiyanlığı bilen herkesin otorite olduğunu kabul eden Protestanlar, Tanrı'ya

⁷ Olgun, Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık, s. 48,70.

ulaşmak için hiçbir kilise görevlisinin aracılığına ihtiyaç olmadığına inanırlar. Günahlardan arınıp kurtuluşa ermenin sadece Mesih’e imanla mümkün olduğunu (sadece imanla aklanma), iradeye dayanan iyi davranışların Mesih’in kurtarıcı rolünün yanında kurtuluş açısından anlamsız ve yetersiz olduğunu (katı kader anlayışı), günahların ancak Mesih aracılığı ile aklanacağını ve gerçek otorite olan Kutsal Kitap’ın yorum yetkisine sadece kilisenin değil herkesin sahip olduğunu kabul ederler. Sakramentlerden vaftiz ve evharistiyayı kabul eden Protestanlar, günah itirafının mecburiliğini ve kilise mensuplarının günah çıkarma yetkisine sahip olduklarını kabul etmezler. Kiliselerde resim ve heykellere yer vermeyip, Anglikanlar hariç ha bulundurmazlar ve ha çıkarmazlar. Protestanlar, ibadet ve ayinleri anadillerinde yapıp vaazlara çok önem verirler. A’rafa ve ebedi cezaya inanmazlar. Meryem’e önem vermeyip azizleri kabul etmeyen ve papazların evlenebileceğini savunan Protestanlar, teslis konusunda diğer Hristiyan kiliselerle hem fikirdirler. Protestanlara göre gerçek kilise; azizlerin ve Hristiyanların oluşturdukları, liderinin Papa olmayıp da İsa olduğu topluluktur. Bu kilisenin bir manevi, içsel boyutu bir de görünen ve dışa ait fiziksel boyutu olmak üzere görünen ve görünmeyen iki yönü vardır. Protestanlık, bu doktrinel seyrin neticesinde dinsel alan ile seküler alanı “iki krallık” öğretisi altında bir birinden ayrı bir şekilde belirleme ihtiyaı hissetmiştir. İki krallıktan Tanrı krallığı, Mesih tarafından idare edilen ve bu krallığa ulaşmayı hak eden Hristiyanlardan oluşan ideal, manevi bir oluşumdur. Dünya krallığı denilen diğer krallık ise Hristiyanlar kadar Hristiyan olmayanların da nasıl idare edileceğini belirleyen, seküler idarenin de yetkili olduğu bir oluşumdur. Lutheran etiğin işlevsel boyutu olan dünya krallığı, doktrinden doğan dinin dünyevi anlamı ve gerekliliğini ortaya koyar. Tanrı krallığı dünyevi

davranışları tanımlamaya ihtiyaç duymazken; dünya krallığı, dünyevi olarak olması gerekeni belirler.⁸

Zamanla doktrinel konularda çeşitli fikir ayrılıklarıyla kendi içinde bölünmelerin yaşandığı Protestan mezhebi, öncelikle kendi bünyesinde Lutheryanizm, Kalvenizm ve Anglikanizm olmak üzere üç ana kola ayrılmıştır. Bu üç ana kola yukarıda bahsettiğimiz Roma Kilisesi'nden kopan Anabaptistler (Mennonitler) de eklenebilir.

Lutheryanizm, Protestanlığın ilk şekli olup Martin Luther'in fikir ve ideallerini benimseyen özel Hristiyan görüşünü temsil eder. Lutheryanizmin, Anglikanizm ve Roma Katolikliği gibi diğer litürjik geleneklerden ayrıldığı önemli bir tarz, merkezi ve ortak bir kilise idare anlayışına sahip olmamasıdır. Luther, fonksiyonel ve aracı nitelikli bir kilise anlayışını savunmuştur. Piskopos unvanı birçok branşta korunsada, bu unvana sakramental bir sır atfedilmemektedir. Geleneğe sadakat, papazlık anlayışı, toplu ibadet geleneği ve bizzat Luther dönemine kadar geri giden müzik, Lutheran geleneği devam ettiren önemli vasıtalarlardır. Bu şekildeki Luther'in görüşlerine sadık Lutheran kiliseler; Almanya, İskandinav ülkeleri ve Amerika'da oldukça yaygındır.⁹

Kalvenizm ise, günümüz Protestan dünyasının ikinci ekolünü teşkil eder. Bir diğer adı Reforme Hristiyanlık olan Kalvenizmin kurucusu Calvin, sıkı bir dini tecrübeden geçmiş, ilahiyat alanındaki yazıları ile tanınmış Fransız asıllı bir kişidir. Onun gayesi mevcut Hristiyanlıkta reform yaparak dini, başlangıçtaki asıl haline kavuşturmadır. Ona göre, Hristiyanlığın topluma karşı bir takım görevleri olmalıdır.

⁸ Tümer- Küçük, Dinler Tarihi, s. 302; Olgun, Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık, s. 159, 181, 195, 215-220.

⁹ Ali İsra Güngör, Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket, Aziz Andaç Yay., Ankara, 2005, s. 36-37; Osman Cilacı, Günümüz Dünya Dinleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1995, s. 89-90.

Toplumsal kurumlar gelenekçi din anlayışına göre değil de Hristiyanlığın başlangıcındaki özüne göre düzenlenmelidir. Calvin'in düşünce sisteminde yer alan en önemli doktrinlerden biri kader anlayışıdır. Ona göre, insanlar Tanrı'ya itaat veya isyan konusunda hür iradeye sahip değillerdir. Tanrı kendi iradesi ile bazılarının kurtuluşuna bazılarının da ebediyen lanetlenmesi gerektiğine karar vermiştir. Kalvenci doktrin, Püritanizm başlığı altında inceleyeceğimiz; tamamen bozulma, Tanrı'nın mutlak seçimi, sınırlı kefarete, karşı konulamaz inayet, ermişlerin sebatı gibi temel kaidelerden oluşur. Ayrıca Luther'e kıyasla Calvin, Kutsal metinlerin vaazla ilanını ibadet anlayışının merkezine oturttukça, Tanrı kanunlarını, Kalvenizm düşüncesinde ve uygulamasında daha fazla merkezi kılmıştır. Kalvenci ibadet anlayışında, ibadetin daha fazla Kutsal metin emirlerine dayanması gerektiğinden hareketle kilisedeki resim, sunak, yortu gibi şeyler olmayıp müzik Mezmurlarla sınırlı tutulmuştur. Kilise yapısını da tamamen Kutsal Kitap'a göre şekillendiren Calvin; pastörler, kıdemliler, doktorlar ve dekanlar olmak üzere dört çeşit kilise görevlisi belirlemiştir. Kalvenizm XVI. yüzyılın sonlarında İngiltere Kilisesi içinde ve dışında Püritanizm, İskoçya'da Presbiteryenizm gibi akımlara temel teşkil etmiştir.¹⁰

Üçüncü ekol Anglikanizm ise, VIII. Henry (1491-1547) Devrinden beri İngiltere'nin resmi kilisesinin adıdır. Henry ile Papa arasındaki bir kavgadan sonra doğmuş olan Anglikanizmin en başta gelen hedefi, Hristiyanlığı kendi öz niteliğine yeniden kavuşturmadır. Anglikanlara göre, Papalık ile Presbiteryenlik arasında en azından orta bir yol olmalıdır. Bu yalnız kilise teşkilatı düzeyinde değil doktrinel anlamda da gerçekleştirilmelidir. Anglikanizme göre, İznik Kredosu Hristiyan

¹⁰ Güngör, Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket, s. 37-45.

inancının yeterli ve doyurucu ifadesidir. İznik Kredosu'na yapılan bu yoğunlaşma, Anglikanizmin Doğu Hristiyanlığına sempatisini gösterir. Piskoposların içinde bulundukları Apostolik silsile fikrinin kabul edilmesi ile Anglikanizm, Katolisizm lehine Protestanlıktan ayrılmaktadır. Anglikanlar, Papa'nın otoritesini reddetmekle birlikte eski inanç esaslarını, ibadetlerdeki dua sözlerini ve tarihi piskoposluk anlayışını koruyarak kendilerine has bir yapı ve öğreti oluşturmuşlardır.¹¹

Protestanlığın üç ana kolunu oluşturan Lutheryanizm, Kalvenizm ve Anglikanizm de kendi içlerinden çeşitli akımlar ortaya çıkarmışlardır. Buna göre; Lutheryanizmden Pietizm, Kalvenizmden Presbiteryenizm ve Reform Kiliseleri, Anglikanizmden de Püritanizm ve Metodizm ortaya çıkmıştır. Bu akımlar arasından ise; Presbiteryenizm ve Püritanizmden Kongregasyonalizm, Anabaptistler ve Püritanizmden Baptizm, Metodizmden de Adventistler, Kutsallık Hareketi (Holiness Movement) ve Pentekostalizm gibi akımlar doğmuştur. Protestan mezhebi içindeki temel oluşumları bu şekilde sıralarken, bu akımlardan ortaya çıkan hareketlerin sayısını artırmamız mümkündür. Nitekim XIX. yüzyılda Amerika'da teşekkül eden çeşitli evanjelik kiliseler ve XX. yüzyılda Asya ve Avrupa ülkelerindeki Protestan misyoner faaliyetlerinin neticesi olarak kurulan ve genç kiliseler diye adlandırılan kiliseler, Protestan kiliselerdir.¹²

Yukarıda saydığımız Protestan akımlar arasından konumuz olan Kongregasyonalizmi ilgilendirmesi bakımından Presbiteryenizme kısaca değinmek gerekmektedir. Presbiteryenlik; adını Grekçe "presbuteros" kelimesinden alan, papaz veya ihtiyar/yaşlı/kıdemli anlamlarına gelen, presbiter görev yapısına sahip ve Calvin'in öğretilerine dayalı bir kilise yönetim biçimini ifade eder. Bu sistemin İskoç

¹¹ Güngör, Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket, s. 52-54; Cilacı, Günümüz Dünya Dinleri, s. 90.

¹² Türk Ansiklopedisi, "Protestanlık", Milli Eğitim Basımevi, 27. Cilt, Ankara, 1978, s. 131; <http://en.wikipedia.org/wiki/Protestantism>

reformasyonuna kadar uzanan kökleri, John Knox (1505-1572) tarafından yönlendirilmiştir. Presbiteryen Kilise yönetim şekli, İsviçre'deki reformasyondan sonra birbirine yakın modele sahip Protestan kiliselerde uygulanan ortak bir yönetim şeklidir. İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da episkopalyan yönetim biçimi yerine Presbiteryen yönetim biçimini benimseyen reform kiliseleri, Presbiteryen Kilise olarak tanınmıştır. Kiliseyi görülen ve görülmeyen olmak üzere ikiye ayıran Presbiteryenlere göre, bu dünyada Hristiyan olup Mesih'in yolundan gidenler görülen kiliseyi oluşturmaktadırlar. Ancak kurtuluş –Kalvin'in de dediği gibi- sadece görülen kilisede yer almakla başarılamayacak, ayrıca başlangıçta seçilmişler içinde bulunmak da gerekecektir. Kalvin'in pastörlere, laik ihtiyarlara/yaşlılara/kıdemlilere, öğretmenlere/doktorlara ve papaz yardımcılara/dekanlara dayalı kilise yönetim modeli; pastörler ve laik ihtiyarlar/kıdemliler öne çıkarılarak, diğer bağımsız kiliselerle Presbiteryen kiliselerin özünü teşkil etmiştir. İskoçya ve İrlanda'nın ardından 1572'lerde İngiltere'ye giren Presbiteryenlik, 1647'de Püritenlerin kontrolündeki İngiltere Parlamentosu'nun çıkardığı bir yasa ile İngiltere Kilisesi'ni resmen kontrol altına almıştır. Ancak daha sonra İngiltere'de monarşi tekrar tesis edilip episkopal sistem geri gelmiş ve İngiltere'deki Presbiteryen Kilisesi müesses kilise dışında kalmayı tercih etmiştir.¹³

Presbiteryen Kilisesi'nin aslı Kalvenciliğe dayanır. Kalvenci geleneğe bağlılık ve onun yanında Westminster İnanç İkrarı'na uygun bir model çabası Presbiteryenlikten çeşitli kopmaların yaşanmasına yol açmıştır. Westminster İnanç İkrarı'na bağlı olanlar, çocukların vaftizine önem verirler; ayinde Mezmurları

¹³ Güngör, Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket, s. 79-81.

kullanıp enstrüman kullanmadan şarkı söylerler ve ortak bir komünyon kupası kullanırlar. Presbiteryen kiliselerinde tek çeşit bir Presbiteryen ibadet şeklinin varlığından söz edilemese de ayin ve törenlerindeki kolaylık ve sadelik hepsinde aynıdır. Zühd ve riyazete önem veren Presbiteryenler ilk kiliseleri ve ilk Hristiyanları taklit etmeye çalışırlar. Presbiteryen Kilise yönetim sistemi, seçilmiş ihtiyarların temsiline dayanır. Kilisede öğretici ve yönetici ihtiyarlar olmak üzere iki atama yapılır ve bunlar Presbiteryen kilisesinde faaliyetlerin ve organizasyonların gözetim ve denetimini yapan “Kirk Session” (Kirk Meclisi) denen yönetim biriminde toplanırlar. Yerel cemaatin dini meselelerinden, yetiştirilmesinden ve disiplininin sorumlu olan ihtiyarlara, özellikle büyük cemaatlerde diyakoz denen görevliler yardım eder. Kirk Session’un üzerinde, yerel cemaatlerden seçilen öğretici ve yönetici ihtiyarların oluşturduğu presbiterler vardır. Presbiterler, genellikle genel kurul olarak isimlendirilen daha geniş bölgesel toplantıya temsilciler gönderir. Yani yapı, cemaat-presbiter-genel kurul/sinod şeklindedir. Ayrıca bölgesel cemaatler ihtiyaç halinde kendi papazlarını presbiterin onayı ile seçebilirler.¹⁴

Presbiteryenler; eğitime, sürekli kutsal metin çalışmalarına, teolojik yazılara, kilise doktrinine dair yorum ve anlayışlara, kilise tarafından resmen benimsenen ilmi hallere büyük önem verirler. Herkese eşit eğitim imkânı üzerine yaptıkları vurgu ile Presbiteryenler Amerika’da okullar kurmuş, eğitim kurumlarını desteklemiş, ülkenin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Presbiteryen okullarda yetişen misyonerler de dünyanın her yanına dağılarak Presbiteryen amaçlar için çalışmışlardır.¹⁵

¹⁴ Güngör, Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket, s. 81-83; Ayrıca bkz. Tümer- Küçük, Dinler Tarihi, s. 319.

¹⁵ Güngör, Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket, s. 83.

3.2. Püritanizm

Kök itibariyle; saflık, temizlik, masumluk ve nezaket anlamlarına gelen İngilizce “purity”¹⁶ kelimesinden türeyen Püriten kelimesinin anlamı; çok sofu, tutucu, her türlü yeniliğe karşı kaderci Hristiyan’dır.¹⁷ Püritenliğin terim anlamı ise; Hristiyanlıkta XVI. yüzyılda İngiliz Protestanlığını, Roma Katolik form ve törenlerinin bütün Katolik kalıntılarından temizlemek suretiyle saflaştırmak amacını taşıyan, aşırı İngiliz Protestanların oluşturduğu bir dini harekettir. Bu akımın mensupları, kilisenin, kutsal metinlerden kaynaklanmayan şeylerden ve haç, org, dini özellik verilen elbiseler vb. gibi sonradan uydurulmuş her türlü katkıdan arındırılması gerektiğini savunmuşlardır.¹⁸

İngiltere’de doğup Amerika’ya da geçerek dini ve kültürel hayatı etkileyen Püritanizmin İngiltere’deki süreci, İngiltere Kralı VIII. Henry’nin 1534’te İngiltere Kilisesi’ni Roma’dan ayırması ile Protestanlığın İngiltere’ye girişinden başlatılabilir. Protestan düşünce İngiltere’ye yoğun olarak VI. Edward (1547-53) Döneminde yerleşmişti. Fakat daha sonra İngiltere, Kraliçe Mary (1553-58) Döneminde yeniden Katolik Kilisesi’ne bağlandı; bu süreçte çok sayıda Protestan öldürüldü ve çoğu da sürgüne gönderildi. Daha sonra Kraliçe Elizabeth’in 1558’de tahta çıkması, Protestanlar arasında sevinçle karşılanıp yarım kalan reform çalışmalarının tamamlanma fırsatı olarak görüldü.¹⁹

¹⁶ Bkz. İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü, Sev Matbaacılık, İstanbul, 2002.

¹⁷ Orhan Hançerlioğlu, “Püriten”, Dünya İnançları Sözlüğü, Remzi Kitabevi, III. Baskı, İstanbul, 2000, s. 423.

¹⁸ Ali İsra Güngör, “Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri”, Dini Araştırmalar, Cilt: 7, Sayı: 21, s. 8; Osman Cilacı, “Püritan Hareketi”, Dinler ve İnançlar Terminolojisi, Damla Yay., 2001, s. 295-296.

¹⁹ Güngör, “Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri”, s. 10.

1560’larda papaz cüppeleri üzerine çıkan bir tartışma sırasında Püritenler adıyla anılmaya başlayan bu grup, İngiltere Kilisesi’nde Presbiteryen yönetim sisteminin yerleşebilmesi için parlamentonun desteğini kazanmaya çalıştı. Reform sürecindeki gecikmeden kaygılanan bir başka grup ise, devlet kilisesini reddetti ve Tanrı ile aralarındaki bir sözleşmeye dayanan gönüllü cemaatler kurdu; bu ayrılan grup Bağımsızlar (Kongregasyonalistler) biçiminde anıldı. Her iki grup, özellikle Bağımsızlar; yönetimin ağır baskısına uğradı. Devlet kilisesinde reform olanağı bulamayan İngiliz Püritenleri vaazlara, risale yayınına, dinsel anlatımda ve toplumsal davranış ve örgütlenmede çok çeşitli deneylere ağırlık verdiler. Soylular arasında ve parlamento içinde yandaşlar bulmaları, ayrıca Oxford ve Cambridge’deki öğretim kadroları üzerinde denetim kurmaları, gelişmelerinde önemli rol oynadı.²⁰

Daha fazla reform isteyen Püritenlerin İngiliz Kilise’ne ilk protestoları dış sembollere ve kilise törenleri üzerine odaklandı. Papaz kıyafetleri, kilisenin tefrişi ve liturjideki Katolik unsurlar gibi konular tartışmalara yol açtı. Püritenlerin bu konudaki en büyük eleştirisi, kurumun bu şekilde işleyişinin papazlık müessesine ve evharistiyada Mesih’in gerçekten hazır bulunuşuna inancın Roma Katolik ve uygulamalarını sembolize ettiği yönünde olmuştur.²¹

Püritenlere göre kutsal metin, dini otoritenin yegâne kaynağı olmak durumunda idi. Onlara göre, bütün kilise uygulamalarının geçerli olabilmesi için kutsal metne dayanması gerekiyordu. Püritenler bir yandan kilisenin idari ve politik faaliyetleri dâhil her türlü inanç ve uygulaması için Kutsal Kitap’a uygun olmasını şart koşarken; diğer yandan da insan aklının, Tanrı vergisi olduğunu ve kutsal metnin vahiylerini anlamayı sağlayan tabii hukuku bilme yeteneğinin bulunduğunu ileri

²⁰ AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, “Püritenlik”, s. 223.

²¹ Güngör, Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket, s. 55-56.

sürdüler. Bu yüzden Püritenler nazarında akıl ve gelenek; Kutsal Kitap'a muhalefet etmediği durumlarda, kilise yönetim biçiminde ve episkopal yönetim biçiminde geçerli esaslar olarak kabul edildi. Püriten reformcuların asıl hedefi, İngiliz toplumunu Presbiteryen yönetim şekline uygun bir kilise formu içinde yeniden organize etmektir. Onların ideali, dindar bir toplumun yönetime katılımına dayanan bir uzlaşmayı ve bu toplumun bir dindar sivil devlet tarafından yönetilmesini sağlamaktır.²²

Püritenler bekledikleri reform girişimlerini meclisten de bulamadılar. Çünkü Elizabeth ve parlamento, tartışmalarla milli bütünlüğü bozmamak için İngiltere Kilisesi'nin itibar ettiği Book of Common Prayer (Umumi Dua Kitabı, 1552)'ı esas alarak, Katoliklikten kalma unsurları içeren Anglikan tarzı muhafaza etmeyi tercih etti. Ancak Püritenler mücadeleye devam ettiler ve kralın dış politikasına, dini yeniliklerine, zoraki verdiği ödünlere ve mahkemelerdeki imtiyazlı tutumlarına karşı muhalefete devam ettiler. Patlak veren sivil savaşlar (1642-1648), Kral Charles'in beceriksiz yönetimi, onun Fransız Katolik Henrietta Maria ile evlenmesinin toplumda uyandırdığı tepki ve İskoçlarla savaş gibi zorluklar parlamentoyu Kral'a karşı kıskırttı ve Avam Kamarası, reformcuların eline geçti. Bunun sonucunda Kral, yönetimi Oliver Cromwell liderliğindeki Püritenlere devretti. Bu olay, tarihte Püriten Devrimi olarak anılmaktadır. Püritenler, Cromwell döneminde bir müddet rahat etseler de çıkan huzursuzluklar sonucu yönetimin el değiştirmesi ile tekrar baskılara maruz kalınca, görüş ve uygulamalarını rahatça gerçekleştirebilecekleri yer olarak Amerika'yı seçip, oraya göç ettiler. Pilgrims (dini amaçlı yolculuk yapanlar) denilen

²² Güngör, Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket, s. 56.

bu göçmenler, Amerika'daki hür ortamda Kongregasyonal sisteme dayalı bir yapı geliştirdiler.²³

Püritenler Amerika'ya ilk önemli göçlerini 1620'lerde New England bölgesine yaptılar. New England bölgesinde Massachusetts Kolonisi'nde Presbiteryen sistem ile Kongregasyonalist sistem arasında bir orta yolu izleseler de 1648'de Cambridge Platformu ile Kongregasyonal Kilise yönetim biçimini uygulayarak Richard Mather ve John Cotton liderliğinde, Kongregasyonalist akım taraftarları ile Kongregasyonalist kiliseler kurdular. Daha sonraki bölümlerde de ele alacağımız diğer önemli dini liderlerden Thomas Hooker ise, geleneksel Püriten ölçülerin, Amerika'nın batısındaki yeni yerleşim bölgelerinde yerleşmesinde model oldu. Roger Williams ise, kişisel dindarlık ve doktrinel doğruluk konusundaki gayretleri ile bir Püriten tipi ortaya koymaya çalıştı.²⁴

New England bölgesine yerleşen Püritenler, Calvin'in Cenevre'de kendi yeteneğini kullanarak dini hayatın ferdi, kiliseye ait, politik ve sosyal düzene ilişkin bütün boyutlarını göz önüne alarak kurduğu sistemi, başlangıç noktası kabul etmişlerdir. Bu sistemde temel düşünce, sivillerin kilise yönetimine girmesini sağlamak olmuştur. Bu ideolojik çatıya, ahit kavramı da eklenmiştir. Kökleri Kalvenci düşünceye ve ortaçağdaki sözleşme teorisine dayanan bu fikir, daha sonra New England'da hayatın bütün alanlarında uygulanmıştır. Onlara göre kurtuluş sözleşmesi vasıtasıyla İsa'nın kurtarıcı faaliyeti, ermişlerin asli günahattan kaynaklanan ebedi cezadan kurtuluşunu mümkün hale getirmiştir. Aslen Tanrı ile İbrahim arasında tesis edilmiş olan inayet sözleşmesi vasıtasıyla da ermiş olan birey, Tanrı ile kişisel bir ilişkiye girmiş ve bunun vasıtasıyla kurtuluşu gerçekleştirmiştir.

²³ Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", s. 11-14.

²⁴ Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", s. 14; Ayrıca bkz. AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "Püritenlik", s. 224.

Tanrı ile ermişlerden oluşan seçme bir grup arasında yapılan sözleşmelerle yeni kiliseler kurulmuştur; örneğin, evlilik artık bir sakrament olarak değil bir sözleşme olarak telakki edilir olmuştur. Toplumun sosyal organizasyonunda bu ahde dayalı her idare, Tanrı ile yapılan kolektif bir sözleşme vasıtasıyla meşruiyet kazanmıştır.²⁵

Amerika'daki Püritenlerin üzerinde durdukları bir başka konu ruhani devlet fikriydi. Calvin'in de temel problemlerinden biri olan kişinin seçilmişler arasında olup olmadığının nasıl bilineceği konusu, Püritenleri yeni bir sistem arayışına soktu. Bu çerçevede Calvin'in Cenevre'deki sisteminin ötesinde, kiliseye tam üyelik şartlarını sıkılaştıran bir anlayışa ulaştılar. Böylece İngiltere Kilisesi'ndeki piskoposlu ve Presbiteryen yönetim anlayışının tersine, ısrarla cemaate dayalı bir kilise anlayışı geliştirdiler. Bunun sonucunda, kilise anlayışında Tanrı ve kutsal metne ilaveten üçüncü bir otorite olarak, müstakil cemaati kabul ettiler ve bunların ötesinde başka bir otorite tanımadılar.²⁶

Amerika'daki uygulamalar, kilise-devlet ilişkileri bakımından teokrasi olarak kabul edilebilecek bir modeli barındırıyordu. Bu modele göre, devlet Tanrı tarafından fakat insanlar aracılığı ile yönetiliyordu. Ruhbanlarının sivil otorite sınıfından çıkarıldığı kilise, devletle ortak bir amaç için çalışıyordu; ancak aynı personeli kullanmıyordu. Kilise-devlet ittifakının temelini oluşturan bu amaç birliği eğitim, ekonomi ve politika gibi diğer alanlara da yansdı. Püritenler, özellikle insanların Kutsal Kitap okuma ve anlama seviyelerinin yükseltilmesi için eğitime önem verdiler. Politik olarak Püritenlerin vatandaşlara oy hakkının verilmesini istemeleri, demokrasi anlayışlarının göstergesi olarak değerlendirilirken; Tanrı'nın bazı insanları yönetmek bazılarını da hizmet için seçtiğini düşünmeleri, ortaçağ

²⁵ Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", s. 14.

²⁶ Güngör, Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket, s. 57-58.

dünya görüşünün kalıntıları olarak değerlendirilir. Öte yandan Max Weber, ekonomik olarak bu dünyada varlıklı ve itibarlı bir hayata kavuşmanın öbür dünyada da kurtuluşa ermenin işareti olduğuna inanan Püritenlerin, kapitalizmin gelişiminde önemli rol oynadıklarını düşünür. Ayrıca Protestanlığın çalışmanın öbür dünyaya temelde etki etmeyeceği düşüncesi ve buna temel teşkil eden kadercilik anlayışı insanları karamsarlığa itmiş ancak Püritenliğin kişinin bu dünyadaki başarısını diğer dünyadaki başarısının bir işareti sayan yaklaşımı, bu karamsarlığı bir ölçüde gidermiştir.²⁷

Doktrinel esas ve teolojik anlayış bakımından Püritenlerin başta ahit fikri olmakla birlikte bazı esasları kendi teolojik yaklaşımları ile geliştirmelerinin yanı sıra, tamamen Kalvenci oldukları ifade edilebilir. Püriten doktrinel ve teolojik yaklaşımların başında ahit fikri gelmektedir. Bağışlanma ve kurtuluş inancı bağlamında ilahi vaade dayanan Püriten teolojisine göre, insanoğlunun asli günahtan dolayı aslında hak etmemesine rağmen kendisine sunulan bu ilahi bağışlama vaadi oldukça önemlidir ve büyük bir lütuftur. İnsanlık kurtuluş için Tanrı'ya tam olarak bağımlıdır. Diğer taraftan Püritenler teolojik yaklaşımlarını, Pavlus ve Augustine'e kadar geri giden bir geleneğe dayandırır. İnsan tabiatını umutsuz bir şekilde bozulmuş olarak kabul eden bu geleneğe göre; düşmüş insanlığın tek alternatifi, insan şahsiyetinin merkezinde giderilemez bir kötülük olduğunu kabul etmek ve bunu gidermenin yolunun tamamen yaratıcıya dayandığını bilmektir. Dolayısıyla Püritenlere göre kurtuluş, bazı günahkârları ebedi hayata katılması için nedensizce seçen Tanrı'nın hür hediyesidir. Bu bağlamda iman ise, Tanrı'nın hediyesi ve insanın fiilidir. İman, Tanrı'nın insanoğluna harika ve olağanüstü hediyesidir ve inayet

²⁷ Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", s. 15-17.

tarafından yenilenmiş, Kutsal Ruh tarafından güçlü bir şekilde hareket ettirilmiş kalbin canlı bir şekilde işlemesidir.²⁸

Püritenler, kurtuluş ve vaat fikriyle yakından alakalı kader doktrini konusunda da Kalvenci bir tutum sergilemekle birlikte Kalvenci katı determinist kader anlayışının garanti altına aldığı bazı olumluluklara dikkat çekerek, iki taraflı bir bakış açısı kazandırmışlardır. Püritenlere göre kader ilahi merhameti gösterir ve bu şekilde adalet muhafaza edilir. Ayrıca kader, günahkârların sadece Tanrı'nın inayeti vasıtasıyla kurtuluşunu garanti eder. Püritenler Kalvenci yaklaşımın katılığı ve bunun yol açtığı karamsarlığı, bu dünyadaki çalışmaların Tanrı nazarındaki seçilmişliğin bir işareti olabileceği fikriyle, kader anlayışının içine umut ve cesareti de ekleyerek bir nebze gidermeye çalışmışlardır.²⁹

Püritenlere göre, insanlar günahlarından yüz çevirmeleri konusunda ciddi bir şekilde uyarılmaya ihtiyaç duyarlar ve günahkârlar günahlarından, şeytandan ve bu dünyadan yüz çevirmelidirler. Böyle bir tövbe kişinin bu dünyaya gıpta etmesine çok az fırsat verir ve kişiyi kiliseye bağlar. Onlara göre, Tanrı günahkâr kimseyi bir defa kurtardığında günahkâr kimse doğruluk ve dürüstlük için çalışmaya başlar; Kutsal Ruh insan ruhu üzerinde faal olur ve onu hayatın fiilen kutsal olması için teçhiz eder. Buna da kutsanma süreci denir.³⁰

Püriten anlayışın ve onun pratik hayata yansımalarının önemli bir boyutu da seçilmişlik fikridir. Seçilmişlik, kurtuluşun vesilesi; kutsanmış olmak da, kurtuluşun delilidir. Dindar kimse, kalbi ve hayatı üzerine devamlı dikkatli bir gözlemle davet edilmiş olup olmadığından emin olmaya çalışmalıdır. Dindar kimse dindarlığın işaretine dayanmak yerine, ister kurtuluşun delili olarak isterse bir hazırlık olarak

²⁸ Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", s. 18-19.

²⁹ Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", s. 19.

³⁰ Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", s. 20.

Tanrı'nın sadece iman vasıtasıyla kurtuluş konusundaki kurtuluş vaadini açığa çıkarması anlamına gelen hür inayete güvenmelidir. Çoğu Püritenin ilk tercihi, murakabe ve kendini dikkatlice kontrol etme vasıtasıyla teminat arzusuna bağlanmak ve bunun sonucunda endişe ve kendini garantiye alma çemberine girmek olmuştur. Püritenlere göre kurtuluş, iman vasıtasıyla inayet tarafından gerçekleşmesi dışında başka bir yolla elde edilemez. Kurtuluş için seçilmenin kutsal bir hayattan başka bir sonucu yoktur.³¹

Bu bağlamda değerlendirilecek Püriten teoloji; asli günah, mutlak seçim, sınırlı kefareti, karşı konulamaz inayet, ermişlerin sebatı olmak üzere bazı nüans farkları ile birlikte beş temel Kalvenci kavrama tekabül etmektedir. İnsan öncelikle kurtuluş için günahkâr bir tabiat ile dünyaya geldiğinin bilincine varmalıdır. Kader doktrini gereği Tanrı, merhameti ile dilediğini kurtarmak için seçmiştir. Tanrı her şeyi bildiği için O, her ruhun son kaderini mutlak olarak bilmektedir; ancak kişi kesin olarak seçilip seçilmediğini bilemediğinden Tanrı'nın inayeti ve bağışlayıcı sevgisinin işaretlerini belki görebilir diye hayatını ve güdülerini sebatkâr bir biçimde yaşamalıdır. Ayrıca İsa'nın kefareti de herkes için olmayıp, özellikle seçilmişler ve cennet takdir edilmişler içindir. Tanrı'nın seçilmişlere verilen inayeti ne kazanılabilir ne de reddedilebilir. Bir kimse cennete doğru kendi yolunu bulmak için çalışamaz. Ancak kişi gerçekten kurtulmuşsa, bir aziz veya ermiş gibi yaşamak ister ki bu noktada Tanrı'nın iradesini yorumlama ve dürüst yaşama yeteneğine ulaşır.³²

Püritenler, inancın pratik hayatta uygulanmasına verdikleri önem gereği ve seçilmişliğin sonucu olarak dindar hayat konusunda diğer Protestanlardan oldukça ileri gitmişlerdir. Öncelikle dini yaşantıda çok önemli yere sahip ve nihai otorite olan

³¹ Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", s. 20-21.

³² Güngör, Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket, s. 60-61.

Kutsal Kitap, her an okunmalı, düşünölmeli, dinlenmeli, özellikle günlük hayatta içselleştirilerek uygulanmalı ve onun hakkında sohbet (vaaz) edilmelidir. Püritenlere göre Kutsal Kitap'ın yanı sıra kişiyi Tanrı'ya götüren bir diğör yol da duadır. İsa-Mesih ile en yakın duygu birliğinin sağlandığı evharistiya sakramentine özel önem veren ve bu ayine en iyi şekilde hazırlanan Püritenler, Rabb'in kutsal gününü (Şabat) ibadetle değörlendirmek için de azami gayret sarf ederler. Püritenler, tüm bu dini pratiklerin ve inançlı nesillerin yetiştirilmesinin dindar ebeveynler tarafından dindar bir ailede meydana gelebileceğine inanırlar ve bu nedenle aile hayatına çok önem verirler. Bu şekilde Tanrı'nın ermişlerinden meydana gelen kilisenin önderliğinde ve dindar ailelerden oluşan toplum, dini sohbetlerle ve konferanslarla kurulan, Tanrı'nın bir bütün olarak kutsayacağı Püriten bir duygu birliğini ifade edecektir.³³

Tutucu olarak nitelendirilen Püritenler, Kongregsyonal yöntemlerin de etkisiyle XX. yüzyıla gelindiğinde demokrasi, modernlik ve çağdaşlığın kaynağı olarak görölüyordu. Weber'e göre Protestanlar –özellikle Püritenler-, Katolik sistemdeki kendini manastıra adanmış monastik bir keşiş hayatına benzeyen diğör dünyaya yönelik çileciliği ve sofuluğu, bu dünyaya yönelik çilecilik ve sofuluğa dönüştürdüler. Toplum tarihçilerine göre de Püritenler, başat burjuva birey ve aile merkezli kültür vasıtasıyla toplumsal ve ahlaki aşırı geleneksel popüler kültürün giderek ortadan kalkmasına ön ayak oldular.³⁴ Ağır başlılığa değör verip zenginliği bir seçkinlik belirtisi sayan Püritanizm, İngiltere'de kapitalist burjuvazinin oluşmasına ve parlamento rejiminin gelişmesine katkıda bulundu. Öte yandan dini hayatta ferdin rolüne önem vererek liberal Protestanlığın gelişmesine katkı sağladı.³⁵

³³ Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", s. 21-25.

³⁴ David D. Hall, "Puritanism", The Encyclopedia of Protestantism, Ed. Hans J. Hillerbrand, Volume III, Routledge, New York-London, 2004, s. 1583.

³⁵ Büyük Lügat ve Ansiklopedi, "Püritenlik", Meydan Yay., Cilt 10, İstanbul, 1972, s. 392.

3.3. Kongregasyonalizm

İngilizce “congregate” (toplanmak, birleşmek, bir araya gelmek) fiilinden türeyen “congregation” kelimesi dilimizde; ibadet için dini mekânlarda bir araya gelen insanlar topluluğu, cemaat, dinsel örgüt, dini meclis, toplanma veya toplantı gibi anlamlara gelmektedir. “Congregational” kelimesi ise; cemaatle veya dini bir toplulukla ilgili olan, cemaatsel, cemaatleri bağımsız sayan kilise sistemine ait olan gibi anlamlar taşımaktadır.³⁶ Bu kelimelerin “belli bir düzeni, yapıyı ve yönetim şeklini içeren kilise sistemi (church polity)”ni ifade eden yapısı da “Congregationalism”(Kongregasyonalizm)dir.

Kongregasyonalizm, kökenlerini Apostolik kiliselere dayandırsa da XVI. yüzyılda İngiltere’de I. Kraliçe Elizabeth Döneminde ve Robert Browne öncülüğünde, İngiltere Kilisesi’nin Püriten reformasyonu sürecinde ayrılıkçı bir dini hareket olarak ortaya çıkmıştır. Kongregasyonalist akım, 1567’de London Plumbers’ Hall (Londra Tesisatçılar Binası)’de bir araya gelerek ibadet eden ve kendisini “gizli topluluk” olarak nitelendiren muhalif, ayrılıkçı bir grup arasında doğmuştur.³⁷ Bu gizli yapı, Anglikan bir papaz olan Robert Brown tarafından ortaya çıkarılıp müstakil bir akım haline getirilmiştir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde Kongregasyonalizmin hem tarihsel süreci hakkında hem de kilise yapısı hakkında gerekli incelemeyi yapacağımız için burada sadece genel bilgiler vermekle yetinip ilgili bölümlere geçeceğiz.

³⁶ Bkz. Cambridge Advanced Learner’s Dictionary, Cambridge University Press, 2003; İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü, Sev Matbaacılık, İstanbul, 2002; Douglas Horton, “Congregation”, The Encyclopedia Americana, Americana Corporation, Volume VII, New York, 1968, s. 562.

³⁷ Benjamin A. Millard, Congregationalism, Constable & Company Ltd., London, 1912, s. 46.

Kongregasyonalizm öncelikle bir kilise yönetim şeklidir. Bu nedenle bu idari yapıyı benimseyen kiliseler, Kongregasyonalist kiliseler olarak isimlendirilir. Hem genel hem de özel olarak anlamlandırılan Kongregasyonalizm terimi genel anlamda; episkopal ve sinodik elementleri içermeyen, yetkiyi yerel topluluklara (kiliselere, cemaatlara) veren ve yerel toplulukları kapsayacak şekilde bir takım danışma amaçlı toplantı ve konferanslar tertipleyen Protestan Hıristiyan kilise yönetim şeklini ifade eder. Özel anlamda ise; XVI. yüzyılda ortaya çıkan, kendisini tam anlamıyla müstakil kilise olarak görüp tanımlayan yerel topluluklardan meydana gelen ve üyeler tarafından Kutsal Kitap’a göre seçilmiş bir kilise sorumlusu altında bir araya gelmiş din kardeşleri birliğidir.³⁸ Kongregasyonalist akımda demokratik kilise yönetimi gereği her bir yerel topluluk kendisi ile ilgili kararlarda bağımsız ve özerktir. Bu nedenle bu akım mensupları, “Bağımsızlar” olarak da isimlendirilir. Ayrıca, her bir yerel topluluk, üyeleri vasıtasıyla kendi kilise sorumlularını seçse de kilisenin tek lideri ve önderi, İsa-Mesih’tir.³⁹

Kongregasyonalizm, piskoposluk hiyerarşik yapısına sahip episkopal yönetim şeklinden net bir şekilde ayrılmakla birlikte müstakil topluluklar üzerinde önemli ölçüde etkiye sahip topluluk temsilcilerinden oluşan bir kurulu barındıran Presbiteryen Kilise yönetim şeklinden de ayrılmaktadır.⁴⁰ Kongregasyonalizmde hiyerarşik kilise görevlilerine dayalı bir yapı olmadığı gibi yerel toplulukları denetim altında tutup yönlendiren herhangi bir üst kurul veya denetim mekanizması da yoktur. Kongregasyonalizm İsa’nın doğrudan ifadesi olan yerel toplulukların

³⁸ Herbert Frost, “Congregationalism”, The Encyclopedia of Christianity, Ed. Erwin Fahlbusch-Jan M. Lochman, Volume I, William B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, Michigan-Cambridge-Brill Leiden-Boston- Köln, 1999, s. 658.

³⁹ The Oxford Dictionary of the Christian Church, “Congregationalism”, Ed. F. L. Cross, Oxford University Press, 1985, s. 332.

⁴⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Congregationalist_polity

özerkliğine ve bağımsızlığına, inananların ise bir araya gelmesi ile ortaya çıkan kardeşliğin liderliğine işaret eder. Her bir özerk ve bağımsız kilise kendi iç sözleşmesine göre kurulup hareket eder. Ancak bu kiliseler, aynı Kongregasyonel yönetim sistemi içindeki diğer kiliselere karşı sorumluluklarını ve görevlerini bilir. İşte bu karşılıklı bilinç –ki bu bağlamda tabî ki bir yaptırım yoktur- önceleri yerel bazdaki bölgesel birlikleri oluşturmuştur; daha sonra bu birlikler mezhebi andıracak şekilde ulusal bir akıma dönüşmüştür.⁴¹

Kongregasyonelizmi ileriki bölümlerde aktaracağımız Kutsal Kitap’a dayandırılan birtakım “yönetim prensiplerine” göre ele alırsak Kongregasyonelizm, Kutsal Kitap’ı şaşmaz, yanılmaz tek rehber kabul eden; Tanrı’ya ibadet, dini törenleri yerine getirmek, yoldan çıkmış ve bozulmuş üyeleri terbiye etmek ve gerekli görevlileri seçmek için yetkili kılınmış; kendine özgü işleri yapma otoritesine ve yetkisine sahip olarak herhangi bir harici kişi veya kurulun kontrolünden bağımsız bir şekilde kendi istekleri ile bir araya gelmiş; Hristiyan olduklarını da alenen ilan etmiş Hristiyanların cemaati (birliği, topluluğu, kongregasyonu)dir.⁴²

Bu bağlamda Kongregasyonel kiliseleri değerlendirecek olursak, öncelikle toplulukların bağımsızlığının ön plana çıktığı görülmektedir. Birlik dışı bir otorite bir yana birlik içi kiliseler bile birbirlerinin işlerine karışma, yetkilerini ellerinden alma veya sınırlandırma hakkına sahip değildirler. Bu birbirinden bağımsız ve ayrı ayrı konuşlanan topluluklar, sadece karşılıklı mezhepsel birliği muhafaza etme, danışma, fikir alış verişi yapma, birliğin uzun soluklu olmasını sağlama ve bir noktaya kadar

⁴¹ Lloyd M. Hall-Steven A. Peay, “Congregationalism”, The Encyclopedia of Protestantism, Ed. Hans J. Hillerbrand, Volume I, Routledge, New York-London, 2004, s. 507; Ayrıca bkz. The Penguin Dictionary of Religions, “Congregationalism”, Ed. John R. Hinnells, Penguin Boks, 1997, s. 116.

⁴² George Punchard, A View of Congregationalism, Its Principles And Doktrines, Published By Allen, Morrill And Wardwell, II. Edition, New York, 1844, s. 29.

da birbirlerini disipline etme noktasında sorumluluk taşırlar. Örneğin; Hristiyan inancı ile bağdaşmayan; yapısı, düzeni, yönetimi ve üyeleri bozulmuş topluluklar diğer topluluklar tarafından ayıplanıp kınanarak uyarı mahiyetinde doğru yola çekilmeye çalışılabilir. Şartların gerektirdiği durumlarda bu yoldan çıkan topluluklar birlik dışı bile bırakılabilir. Bunun dışında diğer toplulukların, bu topluluklara direk müdahale edip görevlilerini veya sistemini değiştirme yetkileri bulunmamaktadır.

Kongregasyonalizmde her bir yerel topluluk, kendi aralarındaki sistemi belirleyen bir sözleşme ile kiliselerini oluşturur. Bu sözleşmenin resmi bir mahiyeti bulunmamaktadır. Bir cemaat içinde Tanrı'ya toplu ibadet için bir arada bulunan inanan insanların kendi aralarındaki ahlaki etkileşimi, bu gibi sözleşmeleri gerekli kılmaktadır. Bu sözleşmeye katılma şartı olarak da Hristiyanlığını açıkça ilan etmiş; yani Hristiyanlığını dil ile ikrar, kalp ile tasdik etmiş olmak gerekir. Çünkü Kongregasyonalistlere göre, kilise İsa'ya uzanan bir köprüdür ve kilisenin aldığı kararlar İsa tarafından da kabul edilmiş sayılır ve gökte onaylanır. Bu nedenle, bu köprüyü Hristiyan olmayanlar kuramazlar ve Hristiyan olmayanların bulunduğu kilisede alınan kararlar eksik alınmış olur.

Kongregasyonalizmin iki odak noktası, yerel kiliselerin bağımsızlığı ve bu kiliselerin kendi aralarındaki birliğidir. Yerel kiliseler de, yukarıda da belirttiğimiz gibi, sözleşme ilişkisine dayalı olarak İsa-Mesih'in egemenliğini itiraf eden inananların bir araya gelmiş vücududur. Kilise sözleşmesi ile bir araya gelmiş yerel topluluklara dayalı sistem özellikle Amerika'da federal teolojik bir düzene zemin hazırladığı gibi, liberal din ve toplumun doğuşuna ve politikal sistemin gelişmesine etki etmiştir. Ayrıca kilisenin sözleşmeye dayanan tabiatı katı bir gönüllülük ister.

Çünkü mezhepsel olarak uluslararası bir seviye yakalamak için gönüllü inananlara ihtiyaç vardır.⁴³

Kongregasyonalistlere göre dinin amacı; öncelikle insanları dindar ve Tanrı'ya saygılı yapmak, daha sonra da faydalı birey haline getirmektir. Kişi önce kendisini Tanrı'ya adamalı, ona hürmet ve saygıda kusur etmemeli, daha sonra da amel edip çaba göstermeli ve gayret sarf etmelidir. Yani hakikatin amacı, amel eden ve hakikati uygulayan Hıristiyanlardır. Bu nedenle Kongregasyonalizm üyelerine eğitim-öğretim, yönetim gibi görev ve sorumluklar verir. Akım, üyelerinden dindarlıkları ile akıllarını birleştirmelerini ve bunu uygulamaya dökmelerini ister. Bu suretle de dindarlığın sürekli artacağı düşünülür. Kongregasyonal kiliselerin her biri İncil hakikatlerinin eğitiminin yapıldığı birer okuldur. Dinin sosyal yaşamda uygulamaya konmasının temeli kiliselerde atılır. Buralarda gençler, yaşlıların tecrübelerinden yararlanır ve çok katılımlı ortak akıl oluşturulur. Ortaya çıkan bu ortak hareket; kurulan okulların, kolejlerin, üniversitelerin⁴⁴ ve diğer enstitülerin ve tüm dünyayı kapsayan misyonerlik faaliyetlerinin kaynağını teşkil eder. Kongregasyonalistler bu faaliyetleri desteklemek için ise, kısa şekli "Board" olan "American Board of Commissioners for Foreign Missions-(ABCFM)", "Colonial Missionary Society", "American Home Missionary Society", "American Missionary Assosiation" gibi dernekler kurmuşlardır.⁴⁵ Yani Kongregasyonalizm, üyelerinden, kilise duvarları arasına sıkışıp dünya ile irtibatlarını keserek sürekli ibadetle meşgul

⁴³ Hall-Peay, "Congregationalism", The Encyclopedia of Protestantism, s. 508; Bkz. Güngör, Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket, s. 87.

⁴⁴ Bkz. Horton, "Congregation", The Encyclopedia Americana, s. 564; http://en.wikipedia.org/wiki/Congregationalist_church

⁴⁵ Bkz. Daniel Jenkins, "Congregationalism", The Encyclopedia of Religion, Ed. Mircea Eliade, Macmillian Publishing Company, Volume IV, New York, 1987, s. 44; Horton, "Congregation", The Encyclopedia Americana, s. 565.

olmalarını değil de, aktif olarak dünyanın her yerinde hizmet etmelerini istemektedir.⁴⁶

⁴⁶ John Mitchell, A Guide to The Principles And Practice of The Congregational Churches of New England, Published By J. H. Butler, 1838, s. 72-73.

I. BÖLÜM

KONGREGASYONALİST AKIMIN ORTAYA ÇIKIŞI

Kongregasyonalist kiliseler, her bir cemaatin (congregation) bağımsız ve özerk bir şekilde kendi meselelerini yürüttüğü, Kongregasyonalist Kilise yönetim şeklini uygulayan Protestan Hristiyan kiliselerdir. Birçok Kongregasyonalist kilise, kökenlerinin en sade şekliyle Apostolik Kongregasyonal kiliselere dayandığını iddia etmekle birlikte bu akım Robert Browne tarafından 1592 yılında yayınlanan birlik teorisine dayalı bir yönetim şeklini benimseyen, İngiltere Kilisesi'nin Püriten reformasyonu sürecinde ayrılıkçı dini hareketten ortaya çıkmış; kendilerini bu süreçte ortaya çıkan diğer akımlardan ayırmak için Ayrılıkçılar (Separatists) veya Bağımsızlar (Independents) olarak isimlendiren bir Protestan mezhep türüdür.⁴⁷

Protestan Hristiyan mezhepler içinde gerek gelecek bölümlerde inceleyeceğimiz görüşleriyle gerek giderek artan taraftar kitlesiyle önemli yere sahip olan Kongregasyonalist Kilise'nin yönetim şeklini anlayabilmek için ortaya çıkış sürecini ele almamız gerekmektedir. Çalışmamızın “Kongregasyonalist Akımın Ortaya Çıkışı” bölümünde, Kongregasyonalizmin doğuşu ve gelişmesi diye adlandırdığımız iki ana başlık altında, öncelikle akımın İngiltere’de kuruluş sürecini inceleyeceğiz. İlerleyen bölümlerde de artan baskılar sonucu göç etmek zorunda kalan Kongregasyonalistlerin göç yollarını ve en nihayetinde Amerika’ya ulaşmalarını, giderek gelişen süreçlerini ortaya koymaya çalışacağız.

1. KONGREGASYONALİZMİN DOĞUŞU

⁴⁷ Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Congregationalist_church

Kongregasyonalistlere göre, Kongregasyonalizm tarihi Hristiyanlık kadar eski olduğu için Apostolik Dönemle başlamalıdır. Hristiyanlık Kongregasyonalizm ile hak ettiği saygınlığa kavuşmuştur. Havarilerin kurduğu kiliseler de şüphesiz Kongregasyonalisttir. Çünkü bu kiliselerin idaresinde her bir cemaat üyesi kendisine yer bulmuştu, ayrıca her bir cemaat de diğerlerinden bağımsızdı ve kendi başına tam bir kiliseydi. Apostolik kiliselerin yanı sıra Roma İmparatorluğu'na bakıldığında da bu dönemdeki kiliselerin içyapısını düzenleyen anayasaları veya iç tüzükleri, bağımsızlık ve eşitlik üzerine inşa edilmişti. Hristiyanlığın, formaliteleşme ve dünyevileşme gibi problemlerle karşılaşmasının sebebi de ilk dönem kiliselerinin var olan Kongregasyonal saflığını ve sadeliğini zamanla yitirmesinden kaynaklanıyordu.⁴⁸

Kongregasyonalistlere göre episkopal sisteme muhalif olan Kongregasyonal belirtilere, ilk dönemlerden günümüze kadar her asırda rastlamak mümkündür. Örneğin Novatian⁴⁹ ve taraftarları, ritüelleşmiş Hristiyanlığı kötü gidişattan kurtarma çabasıındaydı. Bu akım Hristiyanlığı Apostolik Kongregasyonalizmin orijinal sadeliğine taşımayı amaçlıyordu. Novatian'dan sonra bu akımı 385'lere kadar geliştirerek taşıyacak olan da Arius'tu. Arius'a göre, ruhban sınıfında kabul

⁴⁸ History of Congregationalism From The Apostolic Age to The Present Times, Congregational Union of England and Wales, Vol. I, London, 1892, s. 3. İngiltere ve Galler Kongregasyonal Birliği tarafından basılan, Chicago Üniversitesi Kütüphanesi 285.2 BX7131 C75 sınıfına kayıtlı olan ve yazar olarak herhangi bir kişi veya heyetin belirtilmediği bu kitabın 64031ve 64032 numaralı iki cildi bulunmaktadır.

⁴⁹ Novatian; takriben 200-258 yılları arası yaşamış, 251-258 yılları arası kanunlar gereğince seçilmiş papaya muhalefet ederek kanun dışı papalık (Antipope) yapmış, Hristiyanlıktan sapmış ve tekrar dönmek isteyen Hristiyanlara nasıl muamele edileceği ve kefareti konularında yoğun tartışmaların olduğu dönemde ortaya çıkmış Latin dilini kullanan ilk Romalı teolog ve yazar olarak tanınmıştır. 251'de üç piskopos tarafından kutsanarak dönemin Papa'sı Cornelius'tan daha sağlam bir yer edinmiştir. Onun kurduğu ayrılıkçı kilise faaliyetlerini birkaç yüzyıl devam ettirmiştir. Novatian ise işkence ve zulüm dönemlerinde kaçarak daha sonra muhtemelen öldürülmüştür. Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Antipope_Novatian

edilmesi gereken sadece tek bir sınıf vardı ki; o da birbiriyle aynı anlama gelen piskoposluk veya papazlıktı. Arius ve onun oluşturduğu birlik, İmparator Konstantin'in Roma İmparatorluğu'nun dini olarak belirlediği episkopal sisteme cesurca karşı çıkmıştı.⁵⁰

XVI. yüzyılda Protestan kiliselerin tesisi ile neticelenen Reform hareketi de, Kongregasyonalistlere göre, akım için elverişli bir ortam meydana getirdi. Martin Luther ve Calvin'den bile önce John Wycliffe, papazların dışındaki kimselerin de Tanrı ile irtibata geçebileceğini, bunun tüm insanların görevi ve hakkı olduğunu savunuyordu. Reformasyonun ilk dönemlerindeki eğilim de yerel cemaatlerin harici bir otorite olmadan kendi meselelerini çözebilmesi yönündeydi. Ancak Kongregasyonalizmin modern manada şekillendiği ortam İngiliz Reformasyon süreciydi.⁵¹

Kongregasyonalistlerin, kökenlerinin Apostolik Döneme dayandığını ve ilk dönemlerden beri her asırda Kongregasyonalist belirtilerin görülebileceğini iddia etmeleriyle birlikte, tarihsel sürece katılımları Kraliçe I. Elizabeth (1558-1603) Dönemi ile başlamaktadır. Kraliçe Elizabeth liberal bir Kraliçe olmasına rağmen bireysel ibadet onun için çok fazla şey ifade etmiyordu; onu ilgilendiren kısım kilisenin politik olarak kullanılmasıydı. O, hanedanlığı döneminde dinsel herhangi bir değişikliğe de sıcak bakmıyordu. Böylece Birliktelik Yasası (The Act of Uniformity) ile bütün dinsel çevrelerde Umumi Dua Kitabı (The Book of Common Prayer)'nın kullanımını zorunlu hale getirdi. Dar görüşlü rahipler bunu coşku ile

⁵⁰ History of Congregationalism From The Apostolic Age to The Present Times, s. 3.

⁵¹ Hall-Peay, "Congregationalism", The Encyclopedia of Protestantism, s. 507.

karşıladılar. Artık tutuklanmadan ya da devletten bir yetkilinin kontrolü olmadan dinsel toplantı yapmak imkânsız hale gelmişti.⁵²

Bu dönemi ve Kongregasyonalizmin ortaya çıkışını daha iyi anlamak için, kısaca İngiltere'deki reform sürecine değinmemiz gerekmektedir. Daha sonra Kongregasyonalizmin reformasyon sürecinde, ayrılıkçı hareket olarak İngiltere Kilisesi'nden kopuşunu ve İngiltere'de kuruluşunu ele alacağız.

1.1. İngiltere'de Kuruluşu

Reform hareketi Avrupa'da ortaya çıktıktan sonra, on beş yıl içinde İngiltere'ye sıçradı. 1534'te İngiltere Kralı VIII. Henry (1491-1547) kişisel nedenlerle Roma Kilisesi ile ilişkiyi keserek kendisinin başında bulunduğu ve üstünlüğü elinde tuttuğu İngiltere Kilisesi'ni kurdu ve konumunu da, çıkardığı Üstünlük Yasası (Act of Supremacy) ile sağlamlaştırdı. Kurduğu kiliseye ruhani lider olarak bir başpiskopos atadı. Anglikan İngiltere Kilisesi geleneklerinde hâlâ birçok Katolik ayin ve piskopos yönetim şekli yer alsa da, artık İngiltere sürekli Katolik kontrolünden kurtulmuştu. Bununla birlikte, Henry'in oğlu VI. Edward (1547-1553)'ın kısa süren krallığı döneminde Başpiskopos Thomas Cranmer'in Umumi Dua Kitabı sayesinde Lüteriye ve Reforme edilmiş teoloji, Anglikanizmi ele geçirmeye başladı. Edward'ın saltanatı gibi Lüteriye inançları benimseyenlerin de saltanatı bu dönemde kısa sürdü. Çünkü Katolik Mary Tudor (1553-1558) İngiltere Kraliçesi olunca, Protestanlığı benimseyenlere zulmetmeye başladı ve aralarında Thomas Cranmer'in de bulunduğu Anglikan piskoposları yakarak öldürdü. Bu

⁵² Donald J. Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, The Pilgrim Press, Boston And Chicago, 1916, s. 1-2. Bu kitap Kongregasyonalizmin 300. yıldönümü anısına, Donald J. Cowling'in başkanlığındaki bir komisyon tarafından hazırlanmıştır.

dönemde sekiz yüzün üzerinde kişi zulümden kaçarak özellikle Calvin gibi radikal reformistlere sığındı. Mary'nin üvey kız kardeşi Kraliçe I. Elizabeth, Mary'nin yerine tahta geçtiğinde daha kapsayıcı ve hoşgörülü bir Anglikan Kilisesi oluşturdu. Elizabeth reformist teolojiye inanan Avrupa'ya kaçmış muhalifleri hoşgörü ile karşıladı.⁵³

Bu muhalif göçmenler geri döndüğünde Elizabeth reformasyonunun uzun soluklu olmayacağını düşünenlerle birleştiler. Bu ortaklığın amacı, kiliseyi arındırıp saf hale getirmektir. Kiliseyi ve ibadeti saflaştırmaya yönelik bu hareket, 1560'larda saflık, temizlik, halislik gibi manalara gelen "purity" sözcüğünden türetilen Püritenler olarak isimlendirilmeye başlandı. Bu akım; Anglikan ibadet şeklini, dini törenleri ve özellikle ruhban sınıfının disiplinsizliğini kıyasıya eleştiriyordu. Tanrı egemenliğine, Tanrı iradesinin yansıması olan Kutsal Kitap'ın otoritesine ve Tanrı'ya yönelmenin gerekliliğine dayalı bir reform inancına bağlıydılar. Tanrı'nın kesintisiz ve mutlak hâkimiyetini basit bir şekilde kabul etmek ve dünyadaki insanla alakalı her şeyi, Tanrı'nın, isteği doğrultusunda düzenlemesi Püritenlerin görüşlerinin temelini oluşturmaktaydı. Püritanizm insanların Tanrı hakikatleri ile yüzleşmelerini ve Tanrı'ya karşı vazifelerini yerine getirmelerini sağlama çabasından başka bir şey değildi. Püritenlere göre kendi sistemlerinden daha iyi bir sistem olamazdı ve insanlık onlara ödenmesi güç olan bir borç ile borçluydu. Kiliseyi Katolik kalıntılarından temizlemek isteyen Püritenlerin Tanrı'nın insanlık ile hesaplaşacağı inancını yayma gayretleri, İngiltere Kilisesi ile anlaşmazlığa düşmelerine neden oluyordu. Bu akımın bağımsız düşünce ve özerk kilise

⁵³ Bkz. <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

mücadelesi Kongregasyonalizmin alt yapısını hazırladı; ancak Püritenler hâlâ İngiltere Kilisesi üyesiydi.⁵⁴

Elizabeth'ten sonra İngiltere'nin yönetimini I. James (1603-1625) devraldı ve "Kral James'in Tercümesi" olarak bilinen Kutsal Kitap'ın yeni bir çevirisini yaptırdı. James'in İngiltere Kilisesi de Püritenleri memnun etmedi ve Püritenler arasında kiliseden ayrılma noktasında anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Bu ayrılık taraftarları genel olarak; Muhalifler (Dissenters), Bağımsızlar (Independents) veya Ayrılıkçılar (Non-Conformists, Seperatists) gibi çeşitli isimlerle isimlendirildiler. Aynı zamanda birçok Püriten grup, parlamentonun İngiltere Kilisesi'nde reform yapmasını beklemek yerine Kilise'den ayrıldığını ilan etti. Bu gruplar arasında daha sonra Kuveykirler (Quakers), Baptistler (Baptists) ve Kongregasyonalistler (Congregationalists) diye isimlendirilecek gruplar da vardı. Püritenler ise gerçekleştirdikleri Püriten devrimi ile, bir süre sonra İngiltere'nin siyasi idaresini de kontrol altına alacaklardı. Kral I. Charles (1625-1649) Döneminde iç savaş, kralı idam eden İngiliz ve İskoç Püritenler tarafından idare edildi ve Oliver Cromwell (1649-1660) öncülüğünde İngiltere yönetimi Püritenler tarafından ele geçirildi. Radikal Püritenlerin hâkimiyeti on bir yıl sürdü. 1660'ta monarşik sistem yani krallık, İngiltere yönetimini tekrar ele geçirdi.⁵⁵

Yukarıda ana hatlarıyla ele aldığımız İngiltere'deki reform sürecinde, gerçekleştirdikleri Püriten Devrimle önemli bir yere sahip olan Püritenler arasında İngiltere Kilisesi'nden ayrılma noktasında fikir birliği olmadığını ve anlaşmazlıklar neticesinde de çeşitli muhalif grupların ortaya çıktığını belirttik. Bu muhalif, ayrılıkçı gruplardan birisi de önceleri Bağımsızlar olarak isimlendirilen Kongregasyonalistlerdi.

⁵⁴ Bkz. <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>; Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 3-4.

⁵⁵ Bkz. <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

Kongregasyonalist akım, 1567’de London Plumbers’ Hall (Londra Tesisatçılar Binası)’de bir araya gelerek ibadet eden ve kendisini “gizli topluluk” olarak nitelendiren muhalif, ayrılıkçı bir grup arasında doğdu. Umumi Dua Kitabı’nın hükümlerine itaatsizlikten dolayı görevlerinden alınan ve papaz elbisesini giymeyi reddeden bazı papazların liderliğinde bir araya gelen erkek ve kadınlar, devletin casusları tarafından gizlice takip ediliyorlar ve ibadet ettikleri için zulme maruz kalıyorlardı. İbadetlerini baskılardan dolayı kırsal alanlarda veya şüphe çekmeyen yerlerde devam ettirdiklerinden dolayı kendilerini sır ortaklığı yapmış gizli bir grup olarak görüyorlardı. Henüz tam manasıyla oluşmuş bir birlik yokken bile aralarında tutuklamaların ve hapislerin yaşandığı bu akım taraftarları, hapisten kurutulanların da katılımı ile Richard Fitz’in papazlığında birliklerini yeniden düzenlediler ve Kongregasyonal bir topluluk olarak örgütlendiler. Kongregasyonalist akımın bu gizli yapısını İngiltere’de ilk ifşa eden ise, bir Anglikan papazı olan Robert Browne’du.⁵⁶

1.2. Robert Browne ve Gelişen Kongregasyonalizm

Robert Browne, Norwich’te İngiliz Anglikan Kilisesi’ne mensup bir rahipti. 1580’lerin öncesinde ayrılıkçı görüşleri savunmaya başlamıştı. 1581’de Norwich’te toplanan bir cemaate, tek gerçek ve doğru kilisenin; İsa-Mesih ile tam bir bütünlük içinde olan, kendi aralarında gönüllü bir birliktelik sözleşmesi yapmış ve Hristiyan yaşam tarzına sahip inananların oluşturduğu yerel bir yapıda olması gerektiğini ifade etti. Kilise liderinin kral veya kraliçe olmadığını, kilisede tek ve en üstün otoritenin

⁵⁶ Millard, Congregationalism, s. 46-47; Ayrıca bkz. <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

İsa-Mesih olduğunu, bu kilisenin yöneticilerinin kilise üyeleri olduğunu ve bu üyelerin Yeni Ahit'ten aldıkları yetki ile papazı ve diyakozu seçebileceğini belirtti. Browne'a göre her bir özerk kilise, aynı zamanda toplumsal yardımlaşmada diğerine karşı sorumluydu. İngiltere Kilisesi piskoposları ile her ne konuda olursa olsun işbirliği yapmanın günah olduğuna inanan Robert Browne, bu gibi düşüncelerinden ve kısa zamanda çok sayıda insanın onun fikirlerinden etkilenerek liderliğini ettiği bir cemaatin (congregation) çatısı altında toplanmaya başlamasından dolayı, otuz iki kere tutuklandı ve dayanamayarak Hollanda'ya kaçtı. Browne, Hollanda'da, savunduğu kilise sistemini anlatan bir kitap yayımladı ve burada İngiltere'den göç edenlerle birlikte bir topluluk oluşturmayı başardı. Hollanda'daki Kongregasyonalistler, Browne'nun Hollanda'da basılı eserlerini İngiltere'ye taşımak gibi idamlarla neticelenecek tehlikeli bir sorumluluk üstlenmişlerdi. Bu yeni Kongregasyonalistler Robert Browne'dan dolayı Brownist olarak anılmaya başlandı. Bir süre sonra Kongregasyonalist fikrin öncüsü olan Robert Browne, kendisine göre Kongregasyonalist düşüncelerini yitirmemesine rağmen Kongregasyonalist kimliğini yitirerek Middleburg'daki topluluğu bıraktı ve İngiltere'deki papazlık görevine geri döndü. Burada bir süre daha papazlık yapan Browne 1630'da öldü. Kurucusu olduğu Middleburg'daki kilise ise iç karışıklıklardan dolayı fazla ayakta kalamadı. Ancak bu akımın ilk temsilcileri ayakta kalmayı başarabildiler.⁵⁷

1586'ya gelindiğinde gittikçe artan baskılar neticesinde, din ve vicdan özgürlüğü gibi günümüzde sıradan gelen konularda özgürlükçü faaliyetler yapan John Greenwood, Henry Barrowe, John Penry gibi Kongregasyonalist akım üyeleri hem hapishanelerde baskıya maruz kaldılar hem de idam edilerek öldürüldüler.

⁵⁷ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 6; Bkz. <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>; Edward L. Cutts, A Dictionary of The Church of England, Society For Promoting Christian Knowledge, II. Edition, London, 1889, s. 342.

Özellikle John Penry ölümünden önce arkadaşlarına Londra'yı terk etmelerini öğütlemişti. Çünkü gerek Kraliçe gerek Kilise gerek Parlamento ayrılıkçıları ortadan kaldırmak için adeta and içmişlerdi. Baskılara rağmen bu dönemde Kongregasyonalizm gelişerek büyüdü. Gainsborough'da bir ayrılıkçı kilise kuruldu. Bu kilise 1606'da bölünme kararı aldı ve bir bölümü Amsterdam'a gitti. Diğer parçası da Scrooby'deki ayrılıkçılar ile birleşti ve burada da bir ayrılıkçı kilise ortaya çıkmış oldu. 1607'de bu kilise mensupları artan idamlardan kurtulmak için Hollanda'ya kaçmaya karar verdiler. Göçmenlerin bir kısmı Amsterdam'a ulaşırken, bir kısmı da yolda yakalanarak öldürüldü. Neticede Kongregasyonalist akımın ilk temsilcileri artan baskı ve idamlardan dolayı John Penry'nin tavsiyesine uymak zorunda kalmışlardı.⁵⁸

1.3. Kongregasyonalizmin Hollanda'ya ve Amerika'ya Geçişi

Kongregasyonalist akımın ilk temsilcileri İngiltere'de ayrılıkçı faaliyetlerinden dolayı hem eziyet ve işkence görüyorlardı hem de inançlarını diledikleri gibi yaşayamıyorlardı. Onlar da çıkar yolu Hollanda'ya göç etmekte buldular. Peki, bu insanları Avrupa'nın diğer ülkelerine değil de Hollanda'ya çeken neydi? Bu sorunun cevabı, Hollanda'daki insanların dinsel özgürlüğü benimsemiş olmalarıydı. Buradaki insanlar büyük uğraşlar sonucu siyasi özgürlüklerini elde edebilmişlerdi. Uzun yıllar boyunca İspanya'nın ve Roma'nın boyunduruğu altına girmemek için savaşmışlardı ve Scrooby göçmenleri buraya varmadan hemen önce İspanyol askerlerini topraklarından çıkarmayı başaramışlardı. Hollandalılar artık

⁵⁸ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 7-9.

özgürdü ve diğer insanların da özgür olmalarını istiyorlardı. Kongregasyonalizmin ayakları üzerinde durabilmesinde Hollanda'nın bu yaklaşımı, Kongregasyonalistler için o dönemde adeta bir can simidiydi.⁵⁹

Ancak yeni gelen göçmenler Amsterdam'ı pek de konforlu bulmamışlardı. Bunun birçok nedeni vardı; ama ilk akla gelen sebep, orada önceden var olan ayrılıkçı düşünceye sahip bir kilisenin bulunmasının yarattığı tartışmaya ve çekişmeye açık ortamdı. Bundan dolayı Scrooby topluluğu, 1609'dan 1620'ye kadar John Robinson'un papazlığında yaşayacakları yer olan Leyden'e taşındılar. Kongregasyonalistlerin yeni lideri John Robinson ne Luther gibi reformcu ne Knox gibi aşırı dindar ne Wesley gibi organizatör ne de Calvin gibi sistemciydi. O; gayretli, iyi huylu, inançlı ve bilge bir papazdı ve bu sayede Hollandalılarla cana yakın ilişkiler kurmayı başardı. Robinson'un en önemli görüşlerinden birisi insanların akıllarını ve kalplerini Kutsal Ruh'a emanet etmelerinin gerekliliği; Robinson şöyle diyordu: “ Tanrı kullarına karşı çok vefalı ve merhametlidir. O; sözünden asla dönmez”. Bu, tarih boyunca Kongregasyonalizmin en önemli düsturlarından birisi olmuştur.⁶⁰

Leyden topluluğunda John Robinson'un dışında William Brewster ve William Bradford gibi zorunlu göçte Kongregasyonalist akımın gelişmesine katkıda bulunan isimler de vardı. Ancak Leyden'deki göçmenler burada huzurlu ve mutlu değillerdi. İngiltere'de çiftçilik ile geçimini sağlayan bu insanlar Hollanda ekonomisine ticaret hâkim olduğu için işsizlerdi ve bu nedenle de yoksulluk çekiyorlardı. Onların olmayan bu topraklarda geleceklerini net olarak göremiyorlardı. Ayrıca çocukları da yabancı bir atmosferde İngiliz dilini ve

⁵⁹ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 9.

⁶⁰ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 9-10.

kültürünü giderek unutuyorlardı. Bu sebeplerle birlikte, inançlarını daha fazla yaşama, yayma isteği ve Tanrı'ya tam anlamıyla özgürce ibadet etme arzusuyla, pilgrims (dini amaçlı yolculuk yapanlar) olarak Amerika'ya gitmeye karar verdiler.⁶¹

Hollanda'nın Leyden şehrinde sürgün hayatı yaşayan Kongregasyonalistler, Leyden'deki olumsuzluklardan dolayı kendilerine göre kutsal olan bir yolculuğa çıktılar. Çünkü bu yolculuk, sosyal ve ekonomik fırsatların yanı sıra inançlarını özgürce yaşayabilme imkânı da sunuyordu. Kendilerine rahat bir yaşam ve özgür ibadet imkânı sunacak bölge olarak, Kuzeydoğu Amerika eyaletlerini (New England) belirlediler. Bu nedenle "Speedwell ve Mayflower" adında iki gemi temin edildi ve 1620 yılının temmuz ayının ortalarında John Carver ve William Brewster öncülüğünde Hollanda'nın Delfthaven kentinden Amerika'daki Southhamton'a doğru denize açıldılar. Amerika'da gitmeyi planlamadıkları ancak yaklaşan kış şartlarından dolayı ilk yerleştikleri bölge, Massachusetts eyaletinde bir yarımada olan Cape Cod'un yakınlarındaki Provincetown kenti idi. Bu bölgeye yerleşmelerinin yasal olup olmadığını bilmeden burada kolonilerini kurdular ve ikinci iş olarak Mayflower kamerasında Amerikan Kongregasyonalizminin olduğu kadar Amerikan demokrasisinin de başlangıcı sayılan, "Mayflower Anlaşması"nı⁶² imzaladılar.⁶³

⁶¹ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 10-11.

⁶² Mayflower Anlaşması, 11 Kasım 1620'de bölgesel siyasi bir idare kurmak ve ortaya çıkan anlaşmazlıkları sona erdirmek için Mayflower gemisi ile Amerika'ya gelen Kongregasyonalistlerin tamamı tarafından imzalanmıştır. Bu belge kadın erkek tüm koloni tarafından imzalandığı için tam bir demokratik nitelik taşımaktadır ve halka ait anayasal özgürlüğün kaynağı olarak gösterilmektedir. Bu anlaşma ile insanlar kendi haklarını düzenlemiş ve halka ait yönetim için herkese eşit yasalara dayanan bir idare şekli tesis etmişlerdir. Geniş bilgi için bkz. Henry Martyn Dexter, Congregationalism What It Is Whence It Is How It Works, Nichols And Notes, Boston, 1865, s. 290; Anlaşma metni için bkz. Williston Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, United Church Press, Ohio, 1991, s. 92.

⁶³ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 11-13.

Kongregasyonalist göçmenler bir süre sonra daha uygun bir yer aramaya başladılar ve Plymouth adını verdikleri yere yerleşmeyi uygun gördüler. Burada kış şartlarından ve yoksulluktan ötürü aralarında liderleri John Carver'in de olduğu göçmenlerin bir kısmı öldü. William Bradford Carver'in yerine geçti ve onuz yıl bu akımın öncülüğünü yaptı. Plymouth Kongregasyonalistler için sıkıntılı başlasa da akımın gelişmesine uygun zemin hazırladı. Roma Katolisizminin, Anglikan kurallarının ve Püriten itirazlarının olmadığı bu bölgede yeni bir toplum inşa etmeye başladılar. Artık Kongregasyonalizm başlangıç evresini tamamlamıştı ve bulduğu uygun zeminle gelişme evresine geçiyordu.⁶⁴

2. KONGREGASYONALİZMİN GELİŞMESİ

Kongregasyonalizmin gelişme evresine geçişinde Plymouth Kolonisi önemli rol oynamakla birlikte birçok sıkıntıyı da bağrında taşıyordu. Üç yüz kişiden oluşan bu koloni iyi organize olmasına rağmen; okyanusun kenarında izole edilmiş, sayılarını artırmak için herhangi bir göçün olmadığı, yeni kıtanın yerlilerinden gelebilecek tehlikeye açık ve toprağı değerlendirmenin zor olduğu ıssız bir bölgede yaşamını devam ettirtmeye çalışıyordu.

Kongregasyonalistler bu tür zorluklarla başa çıkmaya çalışırken İngiltere'deki gelişmeler de Kongregasyonalistlerin lehine olacak sonuçlar doğurdu. 1603'te I. James tahta çıkmak için Londra ya giderken Püriten düşüncelere sahip yedi yüz elli İngiliz Kilisesi papazı ulusal kilisede daha kapsamlı bir reformasyon için ona müracaat etti. Aldığı İskoç Kalvinistik eğitim ile Kral'ın, haç işaretinin kaldırılması,

⁶⁴ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 14-15.

takke takılmasının ve cübbe giyilmesinin zorunlu hale getirilmesi ve dua kitabındaki bazı bölümlerin düzeltilmesi gibi bir kaç değişikliği yapmasını bekliyorlardı. Kilisenin yönetim şekline veya öğretilerine dair herhangi bir değişiklik istememişlerdi. Ancak Kral James'ten bekledikleri neticeyi alamadılar ve Kral onlara mevcut sisteme uymadıkları takdirde topraklarından çıkarılacaklarını belirtti ve çok geçmeden yaklaşık üç yüz elli papaz sorumlu oldukları bölgelerden çıkarıldı.⁶⁵

Kral James'ten sonra tahta çıkan I. Charles'in kraliyetinin sekizinci yılında başpiskoposluğa William Laud atandı. Laud döneminde başpiskoposluk makamı, hiç olmadığı kadar sert uygulamalara sahne oldu. Laud kendisini ve mevcut düzeni eleştirenlere işkence edip eziyet çektirmeyi kendisine görev addetmişti. Hedefine koyduğu isimlerden birisi de Thomas Hooker'dı. Thomas Hooker; rahibin görev başında kalmadığı, ihmalkâr ve uygunsuz davrandığı bölgelere, atanmış bir Püriten rahip olarak gidip oralarda din ve ahlak konularında dersler veriyordu. Ancak bu derslere karşı çıkan Başpiskopos Laud, Thomas Hooker'ı bu görevinden azletti ve okulda ders vermesini de yasakladı. Bunun üzerine Hooker Hollanda'ya kaçtı. Thomas Hooker'ın İngiltere dışından göçe yönelik tahrikleri ve Laud'un izlediği politika Püritenleri İngiltere'den ayrılmaya sevk etti. 1628'de John Endicott önderliğinde küçük bir Püriten grup Amerika'ya göç ederek Massachusetts eyaletinin Salem bölgesine yerleştiler. İngiltere'deki işkence ve eziyetler sona erinceye kadar yirmi bin insan Amerika'ya göç ederek önceki göçmenlere katıldı.⁶⁶

⁶⁵ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 17-18.

⁶⁶ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 18-19.

2.1. Kongregasyonalizmin Amerika'ya Yerleşmesi

Plymouth'a göç eden ilk göçmenler geldikleri yeni kıtada hayata tutunmaya çalışırken İngiltere'deki gelişmeler bu akımın imdadına yetişecek ve İngiltere'den gelen göçmenlerle, Kongregasyonalist görüşe sahip koloniler giderek sayısını artıracaktı. Plymouth'a göç edenlerle peşleri sıra gelip Massachusetts eyaleti Salem bölgesine yerleşenler geçmişte Püritanizm ortak noktasında buluşsalar da Plymouth sakinleri, yukarıda da bahsettiğimiz gibi Bağımsızlar olarak, kilisenin yapısı gibi konularda Püritenlerden çok farklı düşünüyorlardı. Onlara göre; İngiltere Kilisesi yanlışlıklar içinde yüzüyordu ve bu kiliseden artık çok fazla bir şey beklenemezdi. Ancak Massachusetts sakinleri hâlâ İngiltere Kilisesi'ne bağlıydılar ve bu kilisenin reforme edilerek düzelebileceğini savunuyorlardı.⁶⁷

Aynı kökene sahip bu iki gurubun Amerika'da tekrar bir araya gelmesinde Salem topluluğunda ortaya çıkan hastalıkların ve acil ihtiyaçların etkisi büyüktü. Hastalıklar ve artan ihtiyaçlar için Salem topluluğu Kongregasyonalistlerden yardım istemek zorunda kaldı. Bu ilişkiler neticesinde Salem topluluğu mensupları Kongregasyonalist fikirlerin sanıldığı kadar da kötü şeyler olmadığını keşfettiler. Bu yeni göçmenler; kendi kilise görevlilerini seçmenin, kendi papazlarını tayin etmenin, kendi ibadetlerini diledikleri gibi idare edip yönetmenin, kendilerine nasıl uygun geliyorsa o şekilde kilise düzeni kurmanın gayet doğal şeyler olduğunu anladılar. 1629'a gelindiğinde bu yeni göçmenler; "Biz Tanrı'ya ve birbirimize söz vermiş olarak her işi Tanrı'yı gözeterek yapacağız; birilikte yürüyeceğiz ve onun istediği gibi yaşayacağız." diye kendi aralarında sözleşerek Kongregasyonalist prensiplere

⁶⁷ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 20.

dayalı Salem Kilisesi'ni⁶⁸ kurdular. Bu topluluk 1629 yılında kiliseyi kurarken yaptıkları sözleşmenin 1636 yılında genişletilmiş şeklini kabul ederek ve 1665 yılında kilisede toplu ibadet için kullanılacak Kutsal Kitap kaynaklı bir yönerge belirleyerek, Kongregasyonel kredonun şekillenmesine önemli katkıda bulundu. 1640'lar itibariyle Massachusetts'in doğu bölgelerinde kurulan Kongregasyonist kiliselerin sayısı otuzu buluyordu. Bu Kongregasyonist kiliselerden birisi de Newtowne (Cambridge) Kilisesi'ydi ve bu kilisenin papazı, geçen bölümlerde bahsettiğimiz, kendisini demokratik, anayasal ve bağımsız bir yönetim şekline adayan Thomas Hooker'dı. Hooker, oy verme hakkının bütün kilise üyelerine ait olduğunu belirterek geleneksel Püriten anlayıştan sapmıştı. Ona göre, nüfusun kadınlar, çocuklar, hizmetçiler gibi sınıflarının oy kullanamaması adil değildi. Bu görüşlerinden dolayı Hooker, çoğu insana göre, Amerika demokrasisinin babasıydı ve onun görüşlerinin çoğu, Amerikan anayasasının şekillenmesinde rol oynadı.⁶⁹ Hooker gibi aktif olan Newtowne Kilise'si mensupları batıya gitmeyi kendilerine ilke edindiler ve Connecticut vadisini keşfedip Doğu Massachusetts'ten daha cazip olan bu bölgeye yerleştiler.⁷⁰

İngiltere'den göç eden ve daha sonra Kongregasyonist fikirleri benimseyen koloniler Massachusetts'e göç edenlerle sınırlı değildi. 1637'de Hooker gibi Hollanda'ya sürülen Londra papazı John Davenport da büyük bir topluluk ile İngiltere'den Boston'a geldi. Bu topluluk bir süre burada kaldıktan sonra 1638'de kendi kolonilerini kurmak için Connecticut eyaletinde bir şehir olan New Haven'a

⁶⁸ Salem Kilisesi'nin 1629 ve 1636 tarihli sözleşmeleri ve 1665 tarihli yönergesi için bkz. Walker, *The Creeds and Platforms of Congregationalism*, s. 116-122.

⁶⁹ Thomas Hooker'ın Kongregasyonist kredonun oluşumuna katkıda bulunacak 1645 tarihli prensipleri için bkz. Walker, *The Creeds and Platforms of Congregationalism*, s. 143-148; Ayrıca bkz. <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

⁷⁰ Cowling, *Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook*, s. 20-22.

gittiler. Davenport ve etrafındakiler, Kutsal Kitapların bütün insanların yönetimi için yeterli olduğundan hareket ediyorlardı ve kilise üyelerinin ayrıcalıklarını sınırlandıran bir kilise yönetim sistemleri vardı. Bu koloni 1665'te Connecticut topluluğu ile birleşince kilise üyelerinin ayrıcalıklı haklarının kısıtlanması görüşü de ortadan kalktı.⁷¹

İngiltere'de önde gelen Püriten papazlardan John Cotton da 1633'te Massachusetts kolonisine katıldı. Cotton'un Kongregasyonel yaşam tarzı ve Kongregasyonel Kilise yapısı hakkında yazdığı kitaplar İngiltere'de geniş yankı buldu ve önde gelen birçok Püriten papazı etkiledi. John Cotton ile birlikte Anne Hutchinson ve kocası William Hutchinson da Amerika'ya gelmişlerdi. Anne Hutchinson'ı önemli kılan ise, insanın direk Tanrı'ya başvurarak gerçeğe ulaşamayacağını ve Kutsal Kitap'ın da bunun yegâne tek kaynağı olamayacağını dile getirerek Kongregasyonel fikirleri eleştirmesi ve çok sayıda taraftar kazanmasıydı. Bu karışıklıktan dolayı 1637'de, Massachusetts kiliseleri tarafından Kongregasyonelizm tarihinde bir âdetin başlangıcı olarak kabul edilebilecek bir sinod – Kongregasyonalistlere göre danışma meclisi- toplandı. Bu mecliste Anne Hutchinson'ın bütün öğretileri kusurlu bulundu ve sürgün edilmesine karar verildi. Hutchinson ve ailesi, önceleri Plymouth kolonisi üyesi iken daha sonra Salem topluluğu papazı olan ancak farklı görüşlerinden dolayı Anne Hutchinson gibi sürgün cezasına çarptırılan Roger Williams'ın Rhode Island kolonisine gittiler. Ancak bir süre sonra Rhode Island kolonisi de Massachusetts kolonisine katıldı.⁷²

Kongregasyonel kolonilerin Amerika'ya geçişi ve New England'a yerleşmeleri büyük oranda tamamlanmıştı. Bu yerleşim sürecinde koloniciler yerli

⁷¹ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 23.

⁷² Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 23-25; Ayrıca bkz. <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

Amerikalıların atalarından kalma topraklarını istila etmişlerdi. İlk başlarda yerliler hem mizaçlarından hem de toprakların bolluğundan dolayı yeni gelen göçmenlere cömert davranıp, onlarla topraklarını paylaştılar. Ancak daha sonra bazı göçmenlerin toprak mülkiyeti için saldırgan tutumları yerlileri korkuttu. Ayrıca yeni gelenler Amerika'ya sadece dini, siyasi veya sosyal sistemlerini taşımamışlardı, bunların yanı sıra yerlilerin daha önce karşılaşmadıkları bazı hastalıkları da beraberlerinde getirmişlerdi. Hem hastalıklardan hem de yerlilerle koloniciler arası toprak mülkiyeti için çıkan savaşlardan dolayı Amerikan yerli halk çeşitli eziyetlere maruz kaldı. Ancak bu gidişat yeni gelenleri de pek memnun etmiyordu. Çünkü onların misyonu savaş değil, İsa'nın sevgisini ve dostluğunu yerli komşularına aktarmaktı. Bu nedenle yerli halkı eğitecek ve onlara Kongregasyonalist fikirleri aşılayacak John Eliot, Job Nesutan gibi görevliler tayin edildi. Bu misyonerlerin görevi sadece yerlileri Hristiyanlaştırmak değildi; aynı zamanda yaşam seviyelerini de istenilen düzeye çıkarmaktı. Artık sıra daha elverişli dini ortam ve toplulukların daha hızlı siyasi ve sosyal örgütlenmesi için yeni kıtada Kongregasyonal fikri yaymaya gelmişti. Bu nedenle de başta yerlilerle temasa geçilecek daha sonra da Kongregasyonal kurumlarla Amerika'da sağlam bir Kongregasyonal toplum oluşturulacaktı.⁷³

Kongregasyonalizmin hem Amerika'da hem de dünyada yurt içi ve yurt dışı olarak nitelendirilen faaliyetlerine geçmeden önce, akımın inanç sisteminin ve kilise yönetim yapısının oluşum sürecine bakmakta fayda vardır. Çünkü kredonun oluşum sürecindeki her bir girişim, Kongregasyonalizmin ortaya çıkışında ve anlaşılabilmesinde önem arz etmektedir.

⁷³ Bkz. <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

2.2. Kongregasyonalist İnanç Sisteminin ve Kilise Yönetim Yapısının Oluşum Süreci

Kongregasyonalist inanç sisteminin ve kilise yönetim yapısının oluşumunu tarihsel bir süreç içinde ele almadan önce şunu belirtmek gerekir ki; Protestan Püriten kökenli Kongregasyonalist akım, inanç esasları olarak birçok noktada kökenlerine bağlı kalmakla birlikte, kilise yönetim yapısı noktasında hem kökenlerinden hem de diğer Protestanlık içi mezhepsel oluşumlardan ayrılmaktadır. Zaten Kongregasyonalist gaye diğer Protestan mezheplerde de olduğu gibi Protestanlığı veya daha geniş manada Hristiyanlığı eleştirip sorgulayarak yeni bir dini oluşum ortaya çıkarmak değildir. Amaç temel dini esaslara sadık kalarak kendilerine göre uygun buldukları kilise yönetim sistemini meydana getirmektir. Kongregasyonalizm gibi diğer akımların literatürde isimlendirilirken “church polity” yani kilise yönetim şekli olarak nitelendirilmeleri ve farklılıkların genellikle yönetim yapısında toplanması, ihtilafın –çoğu noktada- inanç esasları ile ilgili olmadığını göstermektedir.

Kongregasyonalist inanç sisteminin ve kilise yönetim yapısının oluşumunda göz önünde bulundurulması gereken diğer önemli bir nokta da birazdan ele alacağımız konsillerin, sinodların, anlaşmaların, bildirgelerin, inanç ikrarlarının, mezhepsel birliği sağlama faaliyetlerinin Kongregasyonalist cemaatler (congregations) için çok fazla bir şey ifade etmediğidir. Kongregasyonalistler herhangi bir kimsenin inandığı şeyi açığa vurmasının zorunluluğunu kabul etmezler. Yani bir çeşit inanç ve ifade özgürlüğüne dayalı sistemi ile Kongregasyonalizmde herhangi bir kutsiyet boyutu olmayan konsiller, sinodlar, anlaşmalar veya yayınlanan

bildirgeler, belirli şeyleri mezhep taraftarlarına ve cemaatlere dikte etmek için yapılmaz. Bunlar sadece mezhebin genel görüşlerini ve düşünce yapısını ortaya koyarak ortak bir yol çizmek, ortaya çıkan problemlere karşılıklı fikir alış verişi ile çözüm aramak, izlenmesi yerel toplulukların yararına olacak en uygun yolu göstermek veya kiliseler arası her türlü konuda yardımlaşmayı ve dayanışmayı sağlamak için gerçekleştirilen danışma organlarıdır. Çünkü Kongregasyonalist akımda her bir yerel cemaat bağımsızdır; kendi kararlarını hiçbir harici otorite ve kontrol olmadan kendisi alır; kendi görevlilerini kendisi seçer ve kendi iç ve dış her türlü meselesini kendisi çözer. Müstakil ve bağımsız toplulukların konsillerde alınan kararları değiştirme, üzerinde bir takım düzenlemelere giderek kendi yapısına uyarlama veya tamamen kabul etmeme hakkı ve yetkisi vardır. Adına ister konsil ister danışma meclisi densin, zamanla cemaatlerin ve cemaat üyelerinin sayısı ile orantılı artan sorunlar ve bazı olağanüstü durumlar nedeniyle zorunlu olarak diğer Kongregasyonalist cemaatlerle yapılan müzakereler, hiçbir şekilde tarafları bağlamaz ve hiçbir topluluk bu toplantıları zorla kabul etme gibi bir yaptırım altına sokulamaz. Bundan dolayı dönem dönem toplanan Kongregasyonal konsiller veya sinodlar; Katolik mezhebindeki gibi akımın şekillenmesinde hayati öneme sahip olmadıkları için, bu çalışmada sadece Kongregasyonalist akım temsilcilerinin çoğu tarafından benimsenenleri çalışmamız için önem arz eden yönleri ile ele almakla yetineceğiz.

Kongregasyonalist kredonun oluşumunda, fikirlerini geçen bölümlerde aktardığımız için burada değinmeyeceğimiz akımın öncüsü Robert Browne'nun çok önemli bir yeri vardır.⁷⁴ Ancak Robert Browne Kongregasyonalistleri Hollanda'da bırakarak, Kongregasyonalist fikirlere bağlı olmasına rağmen, İngiltere'deki

⁷⁴ Robert Browne'un resmi bir kilise kredisundan ziyade Kongregasyonalist düşünceleri olarak değerlendirilen "Robert Browne'un Kongregasyonal Prensipleri-1582" için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 18-27.

Anglikan papazlık görevine geri dönmüştü. Robert Browne'nun bırakması ile Kongregasyonalist akımın faaliyetleri son bulmadı. Norwich'teki Browne cemaati Kongregasyonalist faaliyetleri devam ettirmeye niyetliydi ve akım üyeleri Norwich'te kalmayıp Kongregasyonalist fikirleri diğer yerlere taşıdılar. İlk ayrılıkçı (veya Brownist) cemaat 1587'de Londra'da oluşturuldu. Ancak bu cemaatin faaliyetleri engellendi, üyeleri hapsedildi ve kendi kilise görevlilerini seçmeleri 1592'ye kadar engellendi. Ancak bu engellemelere rağmen 1589'da bu mücadeleciler Londra Kilisesi kendi kredosunu yayımladı. Kredo, Browne tarafından kilise kredosundan ziyade daha çok dini bir broşür olarak ilan edilen Brownist fikirleri içeriyordu. Bu prensipler Henry Barrowe, John Greenwood gibi daha sonra Londra'daki bu oluşumun görevlileri olacak kişilerce de kabul gördü. Londra Kilisesi Kredosu, Londra Kilisesi kurucularının arzuladıkları şekilde Kutsal Kitap'a göre oluşturulmaya çalışılan kilise düzenini içermektedir. Bu kredoda pratik uygulamalar olmamakla birlikte manevi birlik ve kardeşliğin resmi çizilmeye çalışılmıştır. İlk Kongregasyonalistlerin karakteristik özelliklerinin görülebileceği ve kilise yapılanması için gerekli olan her şeyin Kutsal Kitap'ta mevcudiyetinden yola çıkılarak hazırlanan bu kredo, Kongregasyonalistlere göre, her şeyden önce Tanrı'nın kelamının açıklamasıdır.⁷⁵

1592'ye gelindiğinde Londra Kilise'sinin yapısı, Francis Johnson'un papaz John Greenwood'un da öğretici seçilmesiyle tamamlanmıştı. Ancak çok geçmeden Greenwood tutuklandı ve idam edildi. Francis Johnson ise hapse atıldı ve karısı öldürüldü. Birçok Kongregasyonalist akım taraftarı da papazları gibi hapse atıldı. Yönetim, ayrılıkçıların faaliyetlerine tamamen son vermek için onları Londra'dan

⁷⁵ Walker, *The Creeds and Platforms of Congregationalism*, s. 28-31; *The First Confession of London-Amsterdam Church* (1589) olarak bilinen Londra Kredosu maddeleri için bkz. Walker, *The Creeds and Platforms of Congregationalism*, s. 33-40.

kovmaya karar verdi ve ayrılıkçılar Hollanda'ya sürgün edildi. Hollanda'ya sürülen Kongregasyonalistler Amsterdam'da tekrar kiliselerini kurdular. Bu kilise mensupları, yabancı bir ülkede heretik düşünceler altına girilmesinden ve kilise mensupları arası bölünmeden korktukları için doktrinal tutumun bir an önce ortaya konulması ve yönetim şeklinin netleştirilmesi gerektiği düşüncesiyle 1596 yılında yeni bir kredo oluşturdular. Doktrine ve kilise yönetimine dair maddeler içeren bu kredo, doktrinel olarak Protestan ve Püriten inanç esasları ile uyumlu olmakla birlikte, kilise yönetimi konusunda da 1589 Londra Kredosu'ndaki yönetim maddelerini detaylandırıp düzenledi. Ayrıca bu kredo, sadece 1589 yılında yapılan kredonun daha genişletilmiş hali olmakla kalmadı; Kongregasyonel prensiplerin daha fazla bilinmesini ve taraftar kazanmasını da sağladı.⁷⁶

1620'li yıllarda Kongregasyonalist taraftarlar Hollanda'dan Amerika'ya göç edince Kongregasyonalizm kendine yeni bir yerleşim yeri bulmuş oldu. Geçen bölümlerde de değindiğimiz gibi, Kongregasyonalist göçmenler, öncelikle, normalde İngiliz Krallığı bölgesinde olan New England'da, Krallığın iznini gözetmeksizin az bir topluluğun katılımıyla siyasi bir yapı oluşturmak için Mayflower Anlaşması'nı yaptılar. Mayflower Anlaşması inanç esaslarını içeren dini bir anlaşma değildi; ancak Kongregasyonalist bağımsız öğretinin direk bir sonucuydu. Ayrıca bireysel oyla ortak bir yapının oluşumunu sağlayan bu anlaşma, bir topluluğun oluşturulması için gerekli olan tasarıyı sunması açısından Kongregasyonalist doktrin içinde önemli yere sahiptir.⁷⁷

⁷⁶ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 41-45; The Second Confession of London-Amsterdam Church (1596) olarak bilinen Amsterdam Kredosu maddeleri için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 49-74.

⁷⁷ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 87-89.

Kongregasyonalistler, yeni yerleşim yerlerindeki ilk dönemlerinde yerli halk ile anlaşamadıkları gibi Presbiteryenlerle de anlaşamıyorlardı. Ancak bu hoşnutsuzluk Kongregasyonalist kredonun önemli köşe taşlarından olan Cambridge Platformu ile giderildi. 1648 yılında gerçekleştirilen Cambridge Sinodu'nda, Presbiteryen Kilisesi yönetim şeklinin dayanağı ve reforme edilmiş inanç esaslarının önemli bir örneği olan, İngiltere'deki Presbiteryenlerle Bağımsızların birlikte hazırladıkları 1646 tarihli Westminster İnanç İkrarı gözden geçirilerek Kongregasyonal Kilise'nin yönetim şekli ve öğretisi olarak kabul edildi. Kongregasyonalist Kilise yönetimi, öğretisi, üyeliği, siyasi idarenin kilise karşısındaki yeri gibi meselelerin ele alındığı bu toplantı, Presbiteryenlerle Kongregasyonalistlerin tekrar uzlaşmasını da sağladı. Daha sonra birçok konsilin ve sinodun dayanak noktası olacak Cambridge Platformu ile kilisenin nasıl bir topluluk olması gerektiği de ortaya konuldu. Buna göre kilise, belirli bölgelerde bir araya gelerek tek vücut olmuş; Tanrı'ya toplu ibadet için kendi aralarında sözleşmiş ve karşılıklı eğitim öğretimin yapıldığı azizler topluluğudur ve bu topluluğun yegâne önderi İsa-Masih'tir. Harici bir otoriteden bağımsız olan bu topluluklar kendi görevlilerini seçme hakkına sahiptir. Ayrıca Cambridge Platformu'nda kiliselerin, hem doktrin hem de yönetim standartlarından sapmaları halinde devletin müdahalesinin gerekli olduğu da kararlaştırıldı. Bu gibi kararların alındığı Cambridge Platformu, Kongregasyonalist akımın inanç ve yönetim yapısını belirleyen resmi bir sözleşme olması açısından Kongregasyonalizmin tarihinde önemli yere sahiptir.⁷⁸

⁷⁸ Geniş bilgi için bkz. Williston Walker, A History of The Congregational Churches in The United States, The Christian Literature Co., New York, 1894, s. 159-160; Cambridge Platformu maddeleri için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 194-237; Cowling, Pilgrim

Cambridge Sinodu'nda onaylanan Westminster İnanç İkrarı, 1658 yılında Londra'daki Savoy Sarayı'nda İngiliz Kongregasyonalistler tarafından toplanan Savoy Sinodu'nda yeniden gözden geçirilerek kabul edildi. 1646'da İngiltere'nin dini standartları olarak kabul edilen Westminster İnanç İkrarı'na bu kez parlamento tarafından bazı eklemeler yapıldı. Bu durum Massachusetts'teki Kongregasyonalist liderleri rahatsız etti ve hem bu meseleyi hem de ileride değineceğimiz Half-way Anlaşması tartışmalarını görüşmek için 1680 yılında aralarında Savoy'a katılan üyelerin de bulunduğu Reform Sinodu toplandı. Bu sinodun ikinci oturumunda konu ele alınarak, Savoy'daki gelişmelerin Protestan ve Püriten kökenden gelen inanç yapısını zedeleyecek boyutta olmadığı ve yeni bir inanç ikrarı yapılmasına gerek olmadığı kararlaştırıldı. Ayrıca yönetimin dini meselelere müdahalesi sorunu ayrıntılı olarak masaya yatırıldı; ancak kayda değer bir değişiklik yapılmadı.⁷⁹

Kongregasyonalizm tarihinde öne çıkan sinodlardan bir diğeri de Massachusetts Genel Mahkemesi'nin vaftiz ve kilise üyeliği hakkında vermiş olduğu Half-Way Covenant yani “yarım kalmış anlaşma” olarak bilinen ve tartışmalı karar üzerinde çıkan anlaşmazlıklara çözüm aranan 1662 tarihli Half-Way Anlaşması Sinodu (Half-Way Covenant Synod)'dur. Mahkemenin kararına göre anne ve babası kilise üyesi olmayıp da dede ve ninesi kilise üyesi olan çocuklar vaftiz edilebilecekti ve erkek olanlar yaşı gelince kilise toplantılarında papaz seçimi dışında oy kullanabilecekti; ancak ekmek şarap ayinine katılamayacaktı. Bu kişiler ancak Hristiyan olurlarsa ve iman ikrarında bulunurlarsa kilise üyeliğinin bütün yetkilerini kullanabileceklerdi. Bu çocukların en önemli ibadetlerden biri olan komünyon

Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 43-44; Ayrıca bkz. <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

⁷⁹ Walker, A History of The Congregational Churches in The United States, s. 188-190; Reform Sinodu hükümleri için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 423-439.

ayinini yapmadan nasıl tam bir Hristiyan olacakları ve bunların çocuklarının durumunun ne olacağı gibi sorunlar ortaya çıkınca 1662 yılında Massachusetts'te bir Kongregasyonalist sinod toplandı ve çocuğun anne ve babasının tartışılan Half-Way Anlaşması'nı kabul etmesi halinde, o çocuğun tamamen kilise dışında kalacağı ve üye olamayacağı kararına varıldı. Ancak tartışmaların devam etmesi üzerine bu konu 1680 yılında yapılan Reform Sinodu'nun ilk oturumunda da ele alındı ve açıkça Hristiyanlığını ilan etmeyenlerin kilise mensubu olamayacağı bir kez daha karara bağlandı.⁸⁰

1691 yılında ise Harvard mezunu olup vaizlik ve Harvard Koleji rektörlüğü yapan Increase Mather, büyük uğraşlar sonucu, Londra'daki Kongregasyonel ve Presbiteryen papazları birleştirdi. Bu birlik daha sonra bozulsada XVII. yüzyılda iki İngiliz gurubu arasında görülen en şümüllü birleşme hareketiydi. Londra'da bir araya gelen papazlar bu birleşmeye dayanak olmak üzere, "İttifak Başlıkları" (Heads of Agreement) adı altında ortak bir kilise yönetim yapısı belirlediler. Bu birlik çok uzun sürmedi; ancak iki farklı yapının tek bir inanç ve duygu etrafında birleşebileceğini gösterdi.⁸¹

Half-Way Anlaşması'ndan yaklaşık elli yıl sonra bir grup Massachusetts papazı "1705 Önerileri" diye bilinen bazı kararlar aldılar. İleri sürülen önerilerin en çarpıcı özelliği, yerel kilise papazlarının ve papaz olmayan delegelerin çeşitli meseleleri karara bağlamak için "daimi konsil" toplama yetkilerinin olması talebiydi.

⁸⁰ Geniş bilgi için bkz. Walker, A History of The Congregational Churches in The United States, s. 171-173; Horton, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 29-30; Horton, "Congregation", The Encyclopedia Americana, s. 565; <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>; Ayrıca Half-Way Anlaşması Sinodu kararları için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 301-339.

⁸¹ Walker, A History of The Congregational Churches in The United States, s. 183-185; John Waddington, Congregational History 1567-1700, Longmans, Green, And Co., II. Edition, London, 1880, s. 675,677; "İttifak Başlıkları" (Heads of Agreement) adı altında ortak kilise yönetim yapısını belirleyen metnin içeriği için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 455-462.

Bu önerilere birçok papaz tabi ki sıcak bakıyordu; ancak Massachusetts kiliseleri teklifi derhal reddettiler.⁸²

Massachusetts'in aksine "1705 Önerileri" Connecticut'ta ilgi ile karşılandı. 1708'de Connecticut Kolonisi'nin yasama meclisi, kilise temsilcilerinin bu konuyu müzakere için bir araya gelmesini istedi. Bu toplantı Saybrook Sinodu diye adlandırıldı. Bu sinodla belli bir bölgenin kiliselerinin, Presbiteryenlerde olduğu gibi, bir birlik olarak örgütlenmesi sağlandı. Düzenleme, Massachusetts ve Connecticut kiliseleri arasında daha sonraları ortadan kalkacak bazı yapısal değişikliklerin olmasına yol açtı ve bu durum Presbiteryenlerle daha ılımlı bir ilişki düzeyine varılmasını sağladı. Ancak 1705 Önerileri ve Saybrook Sinodu Hooker'dan daha radikal olan John Wise gibi demokrasi öncüleri tarafından kilisede demokrasinin kaybolacağı kaygısıyla kıyasıya eleştirildi.⁸³

Saybrook Sinodu ile Presbiteryenlerle Kongregasyonalistler arası sağlanan yakınlaşma, Amerika'da 1801 yılında, yurt içi misyonerlik faaliyetlerinde iş birliği yapmak için bir Birlik Planı (Plan of Union) noktasında mutabakata varılmasına vesile oldu. Connecticut Genel Birliği ve Presbiteryen Genel Meclisi arasında ortak bir kilise yönetim yapısı oluşturularak 1801 yılında iki akım arasında birlik sağlanmış oldu. Ancak Kongregasyonalistler, daha sonraki konsillerde de Kongregasyonalist inanç yapısını etkileyecek olan gelenekten giderek uzaklaşma ve Kongregasyonalist teolojinin liberalleşmesi ile bu birliğe zamanla sıcak bakmamaya başladılar. Ayrıca Kongregasyonalist kiliselerin bu birlik neticesinde Presbiteryenleşmeye başlaması –Kongregasyonalistler bu durum için;

⁸² Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 44; "1705 Önerileri" için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 486-490.

⁸³ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 44-46; Saybrook Sinodu için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 502-506, 517-520.

“Presbiteryenler bizim Kongregasyonal ineklerimizi sağdılar, Presbiteryen tereyağı ve peynirden başka bir şey yapmadılar.” ifadesini kullanırlar- ile 1852 yılında Albany’de yapılan bir anlaşma ile Kongregasyonalistler bu birlikten ayrıldılar.⁸⁴

Yukarıda bahsettiğimiz gibi İngiltere’de Kongregasyonalistlerle Presbiteryenler arası tek bir yapıda birleşme çabaları 1690’lı yıllarda başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu başarısızlık Kongregasyonalizmin tekrar canlanıp büyümesinden ziyade XVII. yüzyıl sonları ve XVIII. yüzyıl başlarında hem İngiltere’de hem de Amerika’da Püriten heyecanın giderek kaybolmasına ve manevi durgunluğun yaşanmasına neden oldu. 1717’lerde ortaya çıkan teslis hakkındaki tartışmalar Presbiteryen kiliseler arası bölünmelere neden olmakla birlikte Kongregasyonalizme de zarar verdi. Ancak XVIII. yüzyıl ilerledikçe Presbiteryenizm giderek güç kaybederken Kongregasyonalizm dini yaşama etki bakımından daha fazla nüfuz sahibi olmaya başladı. Kongregasyonalizmin etkisi artıyordu; ancak kendi içinde cemaat toplantılarının ihmal edilmesi, cemaatlerin küçülmesi ve zamanla yok olması gibi birtakım problemlere sahipti. Büyük uyanışla birlikte misyonerlik faaliyetlerinde atılma geçilmesi yanı sıra mezhep içi yeni bir canlanma da sağlandı. 1830’larda İngiltere’nin politik ve dini durumunun mezheplerin toplumda daha sağlam bir yer edinmelerine zemin hazırlamasının da etkisiyle, Kongregasyonalizm, mezhep içi birliği ve kardeşliği genişletmeye çalıştı. Londra’da genel bir toplantı için 1830 ve 1831’de iki girişimde bulunuldu. Bu girişimler neticesinde bir araya gelen İngiltere yerel toplulukları 1832’de, günümüze kadar uzanacak olan İngiltere ve Galler Kongregasyonal Birliği (Congregational Union of England and Wales) adındaki birliğin temelini attılar ve birlik anayasası denilebilecek bir bildirge (declaration)

⁸⁴ Walker, A History of The Congregational Churches in The United States, s. 316-318; Ayrıca Plan of Union maddeleri ve geniş bilgi için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 530-533.

oluşturdular. 1833 İngiliz Deklarasyonu diye isimlendirilen bu bildirge, inanç esasları olarak Kalvinist ve Püriten temelli olduğu gibi kilise yönetim sistemi olarak da Kongregasyonalistti.⁸⁵

İngiltere’de bunlar yaşanırken Amerika iç savaşıyla uğraşıyordu. Bu süreçte Kongregasyonalizm faaliyetlerini yine askıya almadı. Kongregasyonalistlere göre, savaştan önce güney bölgelerde az olan kilise sayısı bu bölgelerde kölelik devam ettiği sürece artamayacaktı. Bu nedenle Kongregasyonalizm kölelik karşıtı olduğunu her ortamda dile getirip kölelikle sürekli mücadele ediyordu. Savaşın Kongregasyonalist kiliselerde yol açtığı bir takım bölünmelerden ve akımın yeniden bazı düzenlemelerle uğraşmasından dolayı, kölelikle mücadelede istenen mesafe kat edilemedi. Toplumun kalkınması ve o oranda Kongregasyonalizmin gelişmesi için daha fazla beklenemeyeceğinden hareketle Amerikan Kongregasyonalistlerinin temsil edildiği genel bir birlik kurulması için çalışmalara başlandı. Önce, Kuzeybatı Kongregasyonalist Kiliseler Konvansiyonu ile üç yılda bir toplanan ve belli bölgelerin sorunları ile ilgilenen bir birlik kuruldu. Ancak bir süre sonra meselelerin çözümü için daha kapsamlı, genel bir Kongregasyonal konvansiyona ihtiyaç olduğu kararına varıldı. Bu konunun görüşülmesi için de 1865’te Boston’da ulusal bir konsilin toplanmasına karar verildi. Bu konsilde çeşitli meselelerin yanı sıra Kongregasyonal Kilise yönetim sistemini ve inanç esaslarını içeren uygun bir bildirgenin yayımlanmasına karar verildi. Bu konsilin inanç esasları ile ilgili kararları, Plymouth’ta Burial Hill denilen yerde tamamlandığı için üzerinde uzlaşılan metne Burial Hill Bildirgesi denildi. Genel bir dille çerçeveyi çizen bu bildirge de Püriten kökenli olup Kongregasyonalist ataların bağlı oldukları inanç esaslarını ifade

⁸⁵ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 542-547; Ayrıca 1833 İngiliz Deklarasyonu metni için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 548-552.

etmekle birlikte eskiye nazaran daha sadeleşip evrenselleşmişti. İnanç ikrarının yanı sıra kilise yönetim yapısının da görüşüldüğü konsilde, yönetim prensiplerine ayrıntılı teknik eklemeler yerine genel ve modern Kongregasyonalist yapının kilise yönetim prensiplerini içeren, özet şeklindeki bir beyanın kabul edilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca misyonerlik hizmetinin İsa'nın Kilisesi için zorunlu bir görev olduğu da net bir şekilde ortaya kondu. Bu özet beyanın yanı sıra konsil, kilise yönetimi hakkında coğrafi olarak geniş bir katılımın sağlandığı ayrıntılı, kapsamlı ve titiz bir çalışma yapmak için bir komite görevlendirdi. Bu çalışmanın neticesi 1872 yılında Boston Platformu olarak yayımlandı. Ancak bu kararlar, geçen bölümlerde belirttiğimiz gibi, Kongregasyonalist kiliselerin üst bir otorite tanıma noktasında her zaman isteksizliklerinden dolayı çok fazla uygulanma alanı bulamadı.⁸⁶

1865 yılı Amerikan Ulusal Konsili'nin Kongregasyonalist akıma birçok olumlu katkısının görülmesi ile Kongregasyonalist meselelerin görüşülmesi ve ortak bir sonuca varılması için ara sıra değil de daimi bir statüde toplanacak ve daha fazla Kongregasyonalist topluluğun temsil edilmesini sağlayacak bir ulusal konsile ihtiyaç olduğu fikrine varıldı. Bu tip yaklaşımların Kongregasyonal bağımsızlığa zarar vereceğinden korkanlar olmasına rağmen büyük çoğunluk Kongregasyonalist bütünlüğün ve kardeşliğin önemli bir ifadesi olacak bu yaklaşımı destekledi. Ulusal konsilin toplanması üzerinde uzlaşılması ile diğer konsillerde de olduğu gibi kilise delegeleri konsile davet edildi. 1871 yılında Oberlin'de toplanan Ulusal Konsil'de, 1913'e kadar üç yılda bir toplanacak yapıyı düzenleyen bir tüzük oluşturuldu. Ayrıca

⁸⁶ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 553-569; Walker, A History of The Congregational Churches in The United States, s. 394-401; Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 75-76.

bu konsilde, İsa'nın kiliseleri arasında bir birliğin olması gerektiğine ve böyle bir birliğin Kongregasyoalistlerce arzulandığı sonucuna da varıldı.⁸⁷

1865 ve 1871 Ulusal Konsilleri, Amerikan Kongregasyonalizminde doktrinal ifadelerin ilk defa birlik halinde ikrar edildiği konsillerdi; ancak bu birlikler de hâlâ istenilen evrensellik düzeyinde değildi. Ayrıca bu konsillerin dilleri çok geneldi ve yeni kurulan veya kredosunu yeniden düzenlemek isteyen yerel kiliselere uygun örnek olacak yapıda değildi. Bu gibi nedenlerle önceki inanç ikrarlarının yeniden düzenlenmesi yerine, onların var olan dille en uygun şekilde anlaşılmasını sağlayacak bir düzenlemeye gidilmesi kararlaştırıldı. 1880 yılında toplanan Ulusal Konsil, 1883 yılında “1883 Kredosu” olarak bilinen inanç esaslarını yayımladı. Bu kredo, hakkında da çeşitli eleştiriler olmasına rağmen papazlar ve misyonerlik faaliyetleri yapanların müracaat ettikleri önemli bir kaynaktır. Normalde Kongregasyonalizmin bağımsız sistemi her bir topluluğu kendi öğretisini oluşturmada serbest bırakmıştır; ancak sade ve net bir anlatım ile günün koşullarına uygun dil ve düşünce yapısına sahip olan bu kredo, yerel kiliseler ve yeni kurulan kiliseler tarafından çok fazla benimsenmiştir.⁸⁸

1865 ve 1871 Ulusal Konsilleri ile Kongregasyonalist akımda merkezileşme artmasına rağmen, XX. yüzyılın başlarında Kongregasyonalist topluluklar hem aralarındaki birliği gevşetmeye başladılar hem de bir takım gelişmeler neticesinde daha etkin bir ulusal yapının gerekliliğini ortaya koydular. Örneğin, 1907’de Metodist Protestan Kilisesi ile Birleşmiş Din Kardeşleri Kiliseleri arası birlik kurulmaya çalışıldı ancak başarılı olunamadı. Bazı çevreler bu başarısızlığı Ulusal

⁸⁷ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 570-576; Walker, A History of The Congregational Churches in The United States, s. 408-411; Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 78.

⁸⁸ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 577-582.

Konsil'in yetersizliğine dayandırdılar ve gidişat tekrar yeni bir konsilin toplanmasını gerektiriyordu. Nitekim 1907'de mezhebin geleceği ile ilgili bir rapor hazırlanması için bir komite oluşturuldu. Bu komite, üç bölümden oluşan yapılması gerekenler listesi çıkardı. Bu listede öncelikle yeni bir iç tüzüğün oluşturulması, konsilin idarecisi olarak hizmet veren sekreterin görevinin netleştirilmesi ve yardımda bulunmak isteyen gönüllülerin hayırlarını koordine edecek bir yapının oluşturulması gibi öneriler yer alıyordu. 1913'te Kansas City'de toplanan Ulusal Konsil'de öneriler değerlendirildi ve kabul edilen yapıda öncelikle birliğin tek bir vücut halinde olduğu ve gevşekliğe yer olmadığı vurgulandı. Ulusal konsilin toplanma aralıkları üç yıldan iki yıla indirildi ve moderatörlük, sekreterlik, komiteler vb. kurumların görevleri belirlendi. Konsilde alınan kararlar doğrultusunda oluşturulan ve anayasa ve içtüzük diye isimlendirebileceğimiz iki bölümden oluşan Kansas City İnanç İkrarı bazı noktalarda seleflerinden ayrılır. Öncelikle bu inanç ikrarında Kalvenistik teoloji açık bir şekilde kendisini belli etmemektedir. İnsanoğlunun günahkârlığına, İsa'nın kefareti, ezeli ve ebedi mükâfat veya cezanın varlığına veya sakramentlere değinilmeyen inanç ikrarı, geçmiş benzerlerinden bu yönüyle net bir şekilde ayrılmaktadır. Bir diğer fark da metnin; -I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde yazıldığı için- barışı, eşitliği, adaleti, kardeşliği ve iyimser havayı tekrar tesis etmeye çalışmasıdır. "Adaleti, kardeşliği ve barışı egemen kılmak ve dünyayı İsa'nın Krallığı'na dönüştürmek için dua edip çalışmak, İsa'nın Kilisesi'nin başlıca görevidir." kararının alındığı konsilde bunun gerçekleşmesinin koşulu, insanlığın Tanrı ile ilişki içinde olmasına bağlanmıştır.⁸⁹

⁸⁹ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 595-598; Ayrıca Kansas City İnanç İkrarı (1913) için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 599-615; Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 76.

1931 yılında ise Amerika'daki Kongregasyonalist kiliselerle Hristiyan Kilisesi Genel Kongresi (General Convention of the Christian Church), Kongregasyonal Hristiyan Kiliseleri (Congregational Christian Churches-CCC) adı altında bir araya geldi. Daha sonra bazı Kongregasyonal kiliseler yerel kiliselerin dışında bir takım ulusal yapılanmalara karşı çıktılar. Bazı kiliseler de günah ve İsa'nın kefareti hakkında geleneksel inançların liberal düşüncelerle giderek ikinci plana atıldığına inanıyorlardı. Bu düşüncelere sahip Kongregasyonalistler, 1948 yılında Muhafazakâr Kongregasyonal Hristiyan Birliği (Conservative Congregational Christian Conference-CCCC) adında yeni bir yapılanmaya gittiler. 1957 yılında ise CCC genel konsili, Birleşik İsa Kilisesi (United Church of Christ-UCC)'ni oluşturmak için Evanjelik ve Reform Kilisesi (Evangelical and Reformed Church) ile birleşme kararı aldı. Bu birleşme kararı ile Kongregasyonal kiliselerin yaklaşık %90'ı, bu birlikte temsil edilmeye başlandı. UCC'ye katılmayan Kongregasyonalist kiliseler, Kongregasyonal Hristiyan Kiliseler Ulusal Birliği (National Association of Congregational Christian Churches-NACCC) adı altında faaliyetlerini devam ettirdiler. 1957'den sonra UCC'nin yaptığı genel konsiller ve sinodlar, Kongregasyonalist akımın inanç esaslarının belirlenmesinde etkin rol oynadı.⁹⁰

Amerika'daki bu birliğin benzerleri Avustralya, Kanada, İrlanda, İngiltere vb. yerlerde de oluşturuldu. Özellikle İngiltere'de, 1832'li yıllarda, İngiltere ve Galler Kongregasyonal Birliği (Congregational Union of England and Wales) adı altında önemli bir birlik meydana getirilmişti. 1871'de tekrar onaylanan bu birlikten sonra

⁹⁰ Horton, "Congregation", The Encyclopedia Americana, s. 566; Hall-Peay, "Congregationalism", The Encyclopedia of Protestantism, s. 509; Ayrıca bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Congregationalist_church; http://en.wikipedia.org/wiki/Congregationalist_polity; <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

İngiliz Presbiteryenlerini; İngiltere, Galler ve İskoçya Kongregasyonalistlerini ve İsa'nın Kiliseleri Reform Birliği (Reformed Association of Churches of Christ) üyelerini 1972, 1981 ve 2000 yıllarında bir araya getiren Birleşik Reform Kilisesi (United Reformed Church-URC), İngiliz Kongregasyonalizminin inanç esaslarının belirlenmesinde aktif rol üstlendi. Ayrıca İngiltere'de URC'ye katılmayı kabul etmeyen kiliselerin 1972 yılında oluşturdukları ve URC'nin de iyi ilişkiler içinde olduğu Kongregasyonel Federasyon (Congregational Federation)'un yaptığı genel toplantıların ve yayımladığı yıllık raporların, İngiliz Kongregasyonalizminin şekillenmesine katkısı oldukça fazladır. Bu iki önemli birliğin yanı sıra İngiltere'de Galli Bağımsızlar Birliği (Union of Welsh Independents) ve Galler Kongregasyonel Federasyonu (Congregational federation in Wales) gibi birlikler de faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu oluşumlara ilaveten 1974 yılında İngiltere Chiselhurst'ta yapılan bir toplantı ile Uluslararası Kongregasyonel Birliği adı altında bir birlik kuruldu. Arjantin, Avustralya, Brezilya, Bulgaristan, Yunanistan, Guyana, Hindistan, Endonezya, Japonya, Kenya, Kore, Marshall Adaları, Mikronezya, Filipinler, Ruanda, Samoa, Güney Afrika, İngiltere ve Amerika gibi ülkelerden Kongregasyonalistleri bir araya getiren bu birlik dört yılda bir toplanmaktadır ve temsil gücüne sahip değildir.⁹¹

2.3. Büyük Uyanış ve Kongregasyonalizmin Yurtiçi ve Yurtdışı Faaliyetleri

⁹¹ Hall- Peay, "Congregationalism", The Encyclopedia of Protestantism, s. 509; Ayrıca bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Congregationalist_church; <http://www.congregational.org.uk/content.aspx?id=984>; http://www.urc.org.uk/about/about_us

XVII. yüzyılın sonlarına doğru Kongregasyonalist akım temsilcilerinde dini heyecan giderek azalmaya başladı. New England artık yavaş yavaş manevi öğelerden dünyevi öğelere doğru kayıyordu. Kötü gidişata çare için sinod toplamakta başarısız olan papazlar durumu daha iyiye çevirme noktasında çabalarken, yardımlarına Jonathan Edwards yetişti. 1727’de Massachusetts’te papaz olan dedesinin yanına papaz olarak atanan Edwards, görevinin ilk sekiz yılında kayda değer bir gelişme sağlayamasa da, insanları İsa’nın gerildiği haçta açığa çıkan Tanrı’nın merhametine sürekli davet eden vaazları sayesinde bir süre sonra tekrar dine dönüşler başladı. 1734’ün sonlarına doğru Edwards’ın bu çabaları etkilerini iyiden iyiye göstermeye başlamıştı. Bu hareket New England’dan başlayarak Amerika’da tekrar dine dönüşü sağladığı için “Büyük Uyanış” (Great Awakening) olarak isimlendirildi. Büyük Uyanış Amerika Kongregasyonalistleri arasında, Edward tarafından temsil edilen değiştirilmiş bir Kalvenizmi kabul edenler ve tinsel kurtuluşa erişmekte insan çabasına daha fazla ağırlık veren Arminiusçu bir anlayışı kabul edenler gibi bazı bölünmelere yol açtı. Büyük Uyanış, akım içi bölünmelere ve Üniteryan anlayışın akımı etkilemesine zemin hazırlasa da New England kiliselerinin gücünü artırdı; Kongregasyonalizmi silkeleyip kendisine getirdi ve ilk yerlilerle başlayacak iyi ilişkilerin genişleyerek dalgalar halinde Amerika içi ve dışı misyonerlik faaliyetlerine dönüşmesine ön ayak oldu.⁹²

Amerika’daki yurt içi ve yurt dışı faaliyetlerden önce 1795’te Londra’da kurulan ve Amerikan yurt dışı misyonerlik faaliyetlerine örnek teşkil eden Londra Misyoner Cemiyeti’ne değinmek gerekmektedir. Londra Misyoner Cemiyeti, özellikle Kanada ve Avustralya gibi uzak ve sarp yerleşim yerlerindeki İngiliz

⁹² Cowling, *Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook*, s. 31-32; Ayrıca bkz. *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, “Kongregasyonalizm”, Ana Yay., 13. Cilt, 2004, s. 498.

kolonilerine Episkopal, Presbiteryen veya Kongregasyonalist olmasına bakmadan yardım elini uzatan bir İngiliz topluluğuydu. Ancak bu topluluk çok geçmeden sadece Kongregasyonalist kiliselere hizmet eder hale geldi. Ayrıca yabancı misyon hareketinin örnek modeli olarak kabul edilen bu cemiyet sayesinde Afrika, Hindistan, Madagaskar, Çin, Papua ve Okyanusya gibi yerlerde kiliseler kuruldu.⁹³

Kongregasyonalistlerin Amerika'daki ilk faaliyetleri arasında yerlilere Hristiyanlığı anlatma görevi ilk sıralarda bulunuyordu. Koloniciler asıl ve öncelikli amaçlarını yerlileri İncil'in varlığından haberdar etme olarak belirlediler. Nitekim Kongregasyonalizme göre, dünyanın her yerinde İsa'yı bilinir kılmak, milletleri İsa'nın takipçisi ve öğrencisi yapmak, İsa'nın öğrettiği her şeyi onlara öğretmek ve bu dünyayı İsa'nın Krallığı haline getirmek bütün Hristiyanların İsa'ya karşı yapmaya borçlu ve zorunlu olduğu emirlerdir.⁹⁴ İsa-Mesih'in emrine Kongregasyonalizmin bu bakış açısından ve Kongregasyonalist temsilcilerin kendi ifadelerinden hareketle, Kongregasyonalist akımın Hristiyanlık dini ve Protestan mezhebi içindeki en büyük başarısı, Amerikan yerlileri ile başlayan misyonerlik faaliyetleridir, denilebilir.

Yerliler arası misyonerlik faaliyetlerini yürüten papazlardan öne çıkan isimlerden biri, John Eliot'tu. Cambridge mezunu olan Eliot 1631'de Massachusetts'e gelmişti. İsa-Mesih uğruna çekilen sıkıntıların kutsallığına inanan Eliot, İncil'i yerel dillere çevirerek Hristiyanlığın yerliler arasında yayılmasında önemli rol üstlendi. Oliver Cromwell de İngiliz Parlamentosu'nu, Eliot'un çalışmalarını desteklemek için finansal yardıma zorladı ve "New England'da İsa-Mesih'in İncili'ni Destekleme ve Yayma Derneği" diye isimlendirilen bir yardım

⁹³ Hall- Peay, "Congregationalism", The Encyclopedia of Protestantism, s. 508; Jenkins, "Congregationalism", The Encyclopedia of Religion, s. 43.

⁹⁴ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 90.

kuruluşu oluşturularak Eliot’a maddi ve manevi destek sağlandı. Eliot’un çabalarının yanı sıra Massachusetts’te kilise görevlisi olan ihtiyarlar her yıl İncil’in varlığını yerliler arasında anlatmak için iki kişi belirlediler. Bazı bölgelerde yerli halkın çocukları için okullar kuruldu. Bu gibi faaliyetler yerliler arasında Hristiyanlığın yayılmasını sağladı.⁹⁵

Kongregasyonalist akım temsilcileri yerlilere İncil’i anlatmanın yanı sıra eğitim faaliyetleri ile de ilgilendiler. Kongregasyonalist göçmenler arasında eğitim seviyesi yüksek olan çok sayıda üniversite mezunu bulunuyordu. Yerlilerle çekişmelerin yaşandığı yıllarda koloniciler arası anlaşmazlıkların da artması neticesinde eğitimin artırılmasına ve eğitim yuvaları olarak kolejlerin yapımına karar verildi. 1636 yılında İngiliz bir papaz olan John Harvard, şahsi kütüphanesini ve mal varlığının yarısını bu yeni yapılan kuruma bağışladığında ismi de bu yeni okula verildi. Harvard Üniversitesi, direk halkın verdiği paralarla kurulan ilk eğitim müessesiydi. Aynı zamanda bu kolejin kurulduğu Newtown kentinin ismi, bir zamanlar öğrencilerinin çoğunun Püriten olduğu anayurtları İngiltere’deki Cambridge Üniversitesi anısına Cambridge’e çevrildi. Yale Üniversitesi ise 1701 yılında Amerika’nın Connecticut eyaletinin Bradford kentinde toplanan birçok papazın kitaplarını bağışlaması ile kuruldu. Diğer Kongregasyonalist üniversite ve kolejler ise Dartmouth, Williams, Bowdoin, Middlebury, Amherst ve daha sonra kurulan Carleton, Grinnell, Oberlin ve Pomona’ydı. Bu eğitim müesseselerinin yanı sıra Kongregasyonalistler ilkokul eğitimi ve dil eğitiminin geliştirilmesine de çok önem verdiler. Kongregasyonalist Kilise üyeleri İncil eğitimini anadillerine göre almışlardı ve çocuklarının da İncil’i okuyabilmelerini istiyorlardı. Bu nedenle

⁹⁵ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 27-29.

1647’de Massachusetts’te üç yıl sonra da Connecticut’ta, ilk dereceli okullarla dil okullarını faaliyete geçirdiler.⁹⁶

Amerika tarihinde XIX. yüzyıl ise, kıtasal olarak çekilen sıkıntıların meyvelerinin toplanacağı ve sistematik bir büyümenin sağlanacağı yüzyıl olacaktı. Kongregasyonalizm de bu büyümeden payına düşeni almaya hazırdı. Atlantik okyanusu kıyısında kurulan küçük kilise grupları New England’ı tamamen kaplayan güçlü bir bünye haline gelmişti. Ancak bu yüzyılın başı, Kongregasyonalizmin yenik başlamasına neden olacak Üniteryanizm hareketi ile başladı. Bu akımın getirdiği en önemli tartışma İsa’nın Tanrılığı üzerineydi. İsa’nın Tanrılıktan ziyade bir model ve sadece yaratılmışların en yücesi olduğunu savunanların oluşturduğu bu akımdan Kongregasyonalizm de nasibini aldı. Half-Way Anlaşması üzerindeki ihtilaflarla başlayan ve Büyük Uyanış dönemi mesajlarına ve yeniden canlanma metodlarına muhalefetle devam eden Kongregasyonalizm içindeki ayrılıkçı çalkantı, Üniteryan akım neticesinde kopmaların yaşanması ile sonuçlandı. 1825’te bazı Kongregasyonalist kiliseler kendi aralarında örgütlenerek Amerikan Üniteryan Cemiyeti (American Unitarian Association)’ni kurdular. Bu cemiyetin yanı sıra özellikle Massachusetts’te de çok sayıda Kongregasyonalist papaz ve kilise ile birlikte Harvard Koleji’nin de aralarında bulunduğu bazı Kongregasyonalist kurumlar Üniteryan oldu.⁹⁷

Harvard’ın kaybedilmesi, Üniteryanizm ile yara alan Kongregasyonalizmin tekrar kendine gelmesine vesile oldu. 1808’de Andover’de, bölgede türünün ilk örneği olan ve daha sonra önemli bir güç haline gelen, iyi donatılmış bir papaz okulu

⁹⁶ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 26-27; Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Congregationalist_church

⁹⁷ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 49-52; Ayrıca bkz. Horton, “Congregation”, The Encyclopedia Americana, s. 565.

kuruldu. Papaz ihtiyacını karşılamak için kurulan Andover Papazlık Okulu, her yıl yaklaşık elli altmış papazı yetiştirir olmuştur. Bu okulla yetinilmeyip elde edilen başarıların da etkisiyle birçok yeni ilahiyat okulu açıldı. 1816'da Bangor'da kolejlere hazırlık merkezi olarak hizmet edecek bir ilahiyat okulu kuruldu. 1821'de ilerde azımsanmayacak sayıda Kongregasyonalist lider yetiştirecek olan Amherst Koleji kuruldu. 1822'de ise New Haven teolojisinin kurucusu Nathaniel W. Taylor liderliğinde Yale İlahiyat Okulu kuruldu. 1834'te Edwards'ın öğrencileri, East Windsor'da bugünkü Hartford İlahiyat Okulu'nun temellerini attılar. 1858'de Chicago'daki ilk okul olan Chicago İlahiyat Okulu, Middle West kilise papazlarının girişimiyle kuruldu. 1869'a kadar Pasifik kıyılarının papaz ihtiyacını da şimdiki Berkeley'deki Pasifik Papaz Okulu karşılamaktaydı. Güneydeki papaz ihtiyacı ise 1901'de Georgia'da papaz okulunun kurulması ile giderilmeye çalışıldı. Papaz okulları ile birlikte kolejler ve akademiler gibi eğitim müesseselerinin açılmasında, 1816 yılında Amerikan Eğitim Cemiyeti (American Education Society) adı altında kurulan kurumun önemli rolü bulunmaktaydı.⁹⁸

Kongregasyonalist inanç esaslarını ve kilise yapısını hem Amerika'ya hem de dünyaya anlatacak papazları yetiştiren papaz okulları ile birlikte yurt dışı misyonunu icra edecek yapılanmalara da gidildi. 1806'da, Amerikan yurt dışı misyonerlik hareketinin kurucusu olan Samuel J. Mills, Williams Koleji'nden dört arkadaşı ile birlikte dinsizliğe karşı görevlerini yerine getirmek amacıyla "The Brethren" (Din Kardeşleri) adlı küçük bir dernek kurdu. Mills ve diğer din kardeşi öğrenciler birlikte dua etmek ve fikir alışverişi yapmak için okul yakınlarındaki koruda toplanmaya başladılar. Böyle toplantılardan birinde çok büyük bir fırtına çıktı ve grup üyeleri,

⁹⁸ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 52-53.

yakınlardaki bir merada saman yığınının (haystack) altına saklandılar. İşte bu saman yığınının altında Haystack Dua Meclisi (Haystack Prayer Meeting) meydana geldi ve Amerikan yurtdışı misyon hareketi burada doğdu. Bu meclisteki bağlılığı ve sadakatini mezuniyet sonrasında da devam ettiren Din Kardeşleri grubu, 1810'da Boston'da, American Board of Commissioners for Foreign Missions-ABCFM (Amerikan Dış Misyonerler Kurulu)'yi yani kısaca Board'u kurdular. Bu kuruluşun ilk kurulduğundaki mütevazı bütçesi gelecek yıllarda sürekli artmış ve o oranda yurt dışı faaliyetleri de hız kesmeden devam etmiştir. Elde ettiği gelirle yurt içi ve yurt dışında birçok yerde çeşitli ilahiyat (papaz) okulları, kolejler, dil okulları, ilk ve ortaokullar, anaokulları, teknik okullar ve ihtiyaca göre yeni okullar açarak bu okullarda burslu öğrenciler okutmuştur. Board, kilise ve okullar açarak yaptığı eğitim ve din faaliyetlerinin yanı sıra hastane ve dispanserlerle sağlık alanında da faaliyetler yapmıştır. Board misyonerleri İncil Cemiyetleri'nin gönüllü yardımlarıyla tercüme faaliyetlerine girişmiş, İncil'i anlaşılması için gidilen yerlerin diline çevirmiş, matbaalar kurup her türden kitap, dergi, evrak, broşür basıp dağıtmışlardır. Bu faaliyetleri yaparken Board'un politikası, kendi deyimleri ile Hristiyan olmayan yerlere Hristiyanlığın yerleştirilmesi olmuştur. Ayrıca Kongregasyonalistlere göre, misyonerlik faaliyetlerinin başarısı Kongregasyonalizmin en büyük başarısıdır.⁹⁹

Genel manada Protestanlığın ve Kongregasyonalizmin, özel manada ise Amerikan Board'un yurtdışı faaliyetleri arasında Osmanlı ve Türkiye'de bulunmaktaydı. Board'un faaliyetlerini özetleyen 1880 tarihli Barlett raporunda "Misyoner faaliyetleri açısından Türkiye Asya'nın anahtarıdır." cümlesi ile misyoner faaliyetlerde önemli yer tuttuğu anlaşılan Osmanlı topraklarına ayak basan ilk

⁹⁹ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 53-57.

misyoner, 1815 yılında Mısır'a gönderilen İngiliz Church of Society'e bağlı bir papazdır. Onu 1820'de İzmir'e ayak basan Plini Fisk ve Levi Parsons adlı Amerikalı misyonerler izlemiştir. Bu iki kişi de Board'un elemanlarıdır.¹⁰⁰ Suriye Misyonu'nun kurucuları olan ve Malta'dan sonra Beyrut'a ilk merkezi açan bu iki misyoner, gittikleri yerlere Kutsal Kitap tercümeleri bırakıyor ve Boston'a düzenli rapor sunuyorlardı. Bu ikiliden sonra bayrağı devralan William Goodell ve İsaac Bird ise Beyrut'a yerleştiler. Burada Türkçe, Arapça, Ermenice öğrenip 28 Temmuz 1824'te Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk Protestan okulunu kurdular. Beyrut'taki misyonerler, Osmanlı-Rus Savaşı ve Lübnan'daki karışıklıklar nedeni ile daha sonra Malta'ya geçtiler.¹⁰¹

Malta'da kurulan ve misyoner faaliyetlerinin temel taşlarından olup okulların en büyük destekçisi olan matbaa, Yunanistan ve Anadolu'daki çalışmalara yönelik İstanbul ve İzmir'de kurulacak misyona destek sağlaması için 1833'te İzmir'e taşındı. İstanbul misyon faaliyetlerinin başladığı tarih ise Osmanlı–Amerika ilişkilerinin resmen kurulduğu ve İstanbul'daki Amerika diplomatik temsilciliğinin resmen faaliyete geçtiği 1831 yılıydı. İstanbul'daki misyon faaliyetleri eğitim, kitap hazırlanması ve dağıtımı, İncil'in vaazı şeklinde çerçevelenmişti.¹⁰² İstanbul'un yanı sıra 1834 yılında, Bursa ve Trabzon da istasyon olarak seçilmişti. 1838'e gelindiğinde, İstanbul ve Küçük Asya olmak üzere iki misyon ve İstanbul, Bursa, İzmir, Trabzon olmak üzere dört istasyon ve buralarda çalışan misyonerlerle birlikte küçük Amerikan misyoner grubu oluşmuştu. Bunların maddi desteği Amerika'nın

¹⁰⁰ Uygur Kocabaşoğlu, Anadolu'daki Amerika, İmge Kitabevi, III. Baskı, Ankara, 2000, s. 15,23.

Uygur Kocabaşoğlu bu eserini Amerikan Board'un arşiv belgelerini kullanarak hazırlamıştır. “Kendi belgeleriyle 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki misyoner okulları” alt başlığını taşıyan bu eser, Amerikan Board'un Osmanlı ve Türkiye'deki faaliyetlerinin öğrenilmesi bakımından önemlidir.

¹⁰¹ Kocabaşoğlu, Anadolu'daki Amerika, s. 27-28.

¹⁰² Kocabaşoğlu, Anadolu'daki Amerika, s. 38-41.

doğusundaki New Jersey, New York, New Haven gibi eyaletlerdeki gönüllü Protestan cemaatlerden toplanan paralarla sağlanıyordu.¹⁰³

1824'te Osmanlı İmparatorluğu'nun Beyrut topraklarında kurulan ilk Amerikan misyoner okulundan bir yıl sonra Suriye Misyonu'nda okulların sayısı beş oldu. İstanbul'da ise önce Rumlar için dört tane "lancaster tipi" (başarılı öğrencilerin ders anlattığı okul tipi) okul kuruldu. Bir yıl içinde otuz adet bu şekilde okul kurulmuştu. Ayrıca Ermeni çocukları için 1834'te Pera'da erkek lisesi hizmete girdi. Bunların yanı sıra İzmir, Bursa ve Trabzon'a da okullar açıldı.¹⁰⁴ 1834 yılında Pera'da açılıp kapanan lise 1842 yılında tekrar açıldı ve 1843 yılında Bebek'e taşındı. Bu okulda eğitim dili İngilizceydi ve aritmetik, cebir, geometri, trigonometri, coğrafya, tarih, felsefe, kimya, ekonomi, Türkçe, Ermenice gibi derslerin yanı sıra ilahiyat eğitimi de verilmekteydi. Ancak amaçlarından biri din adamı yetiştirmek olan bu okuldaki, tek tük din adamı çıkıyordu. Bundan dolayı ilahiyat okullarının iç kesimlere çekilmesi kararı ile birlikte okul 1860'ta Merzifon'a taşındı. Merzifon ile birlikte Harput, Mardin, Maraş gibi yerlerde de ilahiyat okulları açıldı. Okullaşma sonucunda kitap ihtiyacının ve cemaat sayısının artması matbaaya önemi arttırdı. Bundan dolayı 1852'de İzmir'de faaliyet gösteren matbaanın İstanbul'a taşınması kararlaştırıldı. 1872 yılında matbaa Rıza Paşa yokuşundaki bugünkü yerine taşındı.¹⁰⁵

1860 yılında ise Harput'ta yapılan yıllık toplantıda Anadolu'daki tüm misyon faaliyetlerinin üç misyon çerçevesinde yürütülmesi kararı alındı. Buna göre Trabzon'dan Mersin'e çekilecek doğrunun batısında kalan bölge, Batı Türkiye Misyonu olarak isimlendirildi. Bu misyonun istasyonları İstanbul, Merzifon, İzmit, Kayseri, Bursa, Manisa ve Sivas; merkezi ise İstanbul'du. Sivas'ın güneyinden

¹⁰³ Kocabaşoğlu, Anadolu'daki Amerika, s. 46.

¹⁰⁴ Kocabaşoğlu, Anadolu'daki Amerika, s. 48-50.

¹⁰⁵ Kocabaşoğlu, Anadolu'daki Amerika, s. 61-67.

Mersin'e, Mersin'den de Halep'e çekilen doğrular içinde kalan alan, Merkezi Türkiye Misyonu'nu oluşturunyordu. İstasyonları Antep, Halep, Adana, Antakya ve Maraş; merkezi ise Antep'ti. Bu iki misyonun doğusunda kalan alanlar ise, Doğu Türkiye Misyonu'nu oluşturmaktaydı ki; Harput'un merkez olduğu bu misyon, Harput, Bitlis, Erzurum ve Mardin istasyonlarından oluşmaktaydı. 1839'da beş olan misyoner istasyon sayısı artık 1870'lere gelindiğinde on yediyi bulmuş, bunlara bağlı uç istasyonların sayısı ise yüz sekseni aşmıştı.¹⁰⁶

1871'de Avrupa Türkiye Misyonu ile 1856'lı yıllarda irtibata geçilmeye çalışılan Bulgarlarla tekrar iletişime geçilmişti ve bu kez başarı sağlanmıştı. 1873'e gelindiğinde üye sayısı yetmiş beş olan bir Protestan kilisesi kurulmuştu. 1899'da ise bu sayı on beş Protestan kilisesine çıkacaktı. Bu dönemdeki bir başka gelişme kadın misyonerler nezdinde oldu. Daha önce misyoner yardımcısı olarak görev yapabilen kadınlar, 1868'lerle birlikte misyonerlik yapmaya başladılar. Amerika'daki Woman's Union Missionary Society ve Woman's Board of Missions (WBM) gibi örgütlerin kadın misyon faaliyetlerine önemli katkıları oldu. Kadın misyoner heyetleri özellikle yetimhaneler, yuvalar ve her düzeydeki kız okullarında aktif olarak çeşitli görevlerde bulundular. Misyonerlik faaliyetlerinin ayrılmaz parçası olan ve özellikle 1880'lerden sonra hız kazanan tıbbi yardım ve sağlık faaliyetleri de bu dönemde başladı. Antep, Harput, Diyarbakır, Sivas, Merzifon, İstanbul gibi yerlere hastaneler kuruldu. Bu hastaneleri Müslüman halk ve devlet, o dönemde Anadolu'da sağlık hizmetleri yetersiz olduğundan ilgi ile karşıladı.¹⁰⁷

1890'lı yıllarda Türkiye'de işler çok iyi giderken ABD'de ise kötü gidiyordu. ABD'deki mali çalkantıdan dolayı Board, misyonerlere gerekli desteği

¹⁰⁶ Kocabaşoğlu, Anadolu'daki Amerika, s. 71-72, 83.

¹⁰⁷ Kocabaşoğlu, Anadolu'daki Amerika, s. 92-97.

sağlayamıyordu. Artık “kendi kendine yeterli olma” politikasına geçilecekti ve bunun ilk adımı “paralı kolej” sistemiydi. Böylece yerel halk da parasal olarak misyon faaliyetlerine katılmış oluyordu.¹⁰⁸ 1872’de İstanbul’daki yeni binasına taşınan matbaa da bu dönemde, basım yayım faaliyetlerini genişleterek devam ettirdi. XIX. yüzyılın son çeyreğinde, Board dünya genelinde yirmi üç dilde yayım yaparken bunun yarısına yakını Osmanlı sınırları içerisinde gerçekleştiriyordu. Bu yayımlar arasında Türkçe olanların sayısı az olmakla birlikte, Amerikalı misyonerler Türk diline katkı olarak nitelendirilebilecek Redhouse sözlüğünü bu dönemde ortaya çıkarmışlardı.¹⁰⁹

1870-1900 yıllar arasında yerli halkın artık sipariş üzerine istediği Amerikan misyoner okullarının –özellikle orta dereceli Amerikan misyoner okullarının- hiyerarşik olarak en tepesinde Board bulunmaktaydı. Bu okulların ilk kaynağı Board, ikinci kaynağı yerli ve yabancı hayırseverler, üçüncü kaynağı ise ders ücretleri ve kitap kiralarıydı. Ancak en önemli kaynak Board olduğu için okullar üzerinde en yetkili kurum da oydu. İlahiyat okulları ise, Amerikan misyoner eğitiminin dinsel kanadını oluşturuyordu ve gidilen yerlerde ortaya çıkacak papaz, vaiz ihtiyacını karşılamak için kurulmuştu. Bu okullar ne tamamen ilahiyat ne de tamamen kolej okulları olup ikisi arası bir konuma sahipti.¹¹⁰

İlk, orta ve ilahiyat okulların yanı sıra bir de yüksek okul olarak kolejler vardı. Osmanlı İmparatorluğu’nda 1863’lü yıllarda ilk faaliyete geçen ve bugün hâlâ değişik biçimlerde de olsa varlığını sürdüren iki Amerikan yüksek okulu; Robert Koleji ve Suriye Protestan Koleji’ydi. Amerika’nın deniz aşırı ülkelerdeki ilk yüksek öğrenim kurumu olan Robert Koleji, Board’a bağlı olmayıp misyonerlerle dostluğun

¹⁰⁸ Kocabaşoğlu, Anadolu’daki Amerika, s. 98-99.

¹⁰⁹ Kocabaşoğlu, Anadolu’daki Amerika, s. 111-114.

¹¹⁰ Kocabaşoğlu, Anadolu’daki Amerika, s. 129-135.

dışında bir ilişki içinde değildi. Bu kolejin bir başka ilginç özelliği öğretmeni öğrencisinden fazla olan, belki de dünyanın ilk ve son yüksek okulu oluşuydu. Osmanlı topraklarında kurulan üçüncü yüksek okul ise Antep'te 1876'da kurulan; Merkezi Türkiye Koleji'ydi. Bu kolej, 1915 yılında faaliyetlerine tamamen son vermesine rağmen 1920'lerde tekrar canlandırılmaya çalışıldı. 1924'te ise Halep'e taşınarak Anadolu sınırları dışına çıktı. Okul özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında Fransızlara silah ve erzak depoluğu yaparak Türkiye'ye karşı bir üs olarak kullanıldı.¹¹¹

Bir diğer Amerikan koleji Harput'ta 1878'de kurulan Fırat Koleji'ydi. Özgün adı Ermenistan Koleji'yken 1888'den itibaren Fırat Koleji adı uygun görülmüştü. Bu kolej, müdürünün 1915 yılında olaylara karışmasından dolayı Osmanlı tarafından sınır dışı edilmesi sonucu kapatıldı.¹¹² Merzifon'daki Anadolu Koleji ise 1886 yılında kuruldu. Okulun dikkatleri üzerine çekecek şekilde bazı eylemlere girişmesi sonucu 1916'da, İttihat ve Terakki hükümetince binalarına el konulmasıyla, kolej askeri hastaneye dönüştürölüp kapatıldı. Okul 1919'da tekrar açılrsa da Pontus teşkilatının amaçlarına hizmet eder hale geldiğinden ve Rum öğretim elemanlarının ayaklanma girişiminde olmasından dolayı 1921'de tekrar kapatıldı.¹¹³

Bu yüksek okulların dışında 1882'de Maraş'ta kurulan ve bayan öğretmen ihtiyacını karşılamak amacı taşıyan Merkezi Türkiye Kız Koleji, 1888'de Tarsus'ta kurulan ve günümüze kadar varlığını koruyabilen Aziz Pavlus'un Enstitüsü, 1890'da İstanbul'da kadın misyonerlerin ilk iş olarak açtığı, Halide Edip gibi mezunlar veren İstanbul Kız Koleji, 1903'te İzmir'de erkek çocuklara ve gençlere Hristiyanlık ilkelerine dayalı dil, sanatlar ve bilimler eğitimi vermek amacı ile kurulan, 1934'te

¹¹¹ Kocabaşoğlu, Anadolu'daki Amerika, s. 141-142, 148-149.

¹¹² Kocabaşoğlu, Anadolu'daki Amerika, s. 149-153.

¹¹³ Kocabaşoğlu, Anadolu'daki Amerika, s. 153-158.

maddi ve siyasi nedenlerle kendini fesheden Uluslararası Kolej, Amerikan Board'un arşivlerinde yer alan Türkiye'deki diğer önemli Amerikan misyoner kolejeridir.¹¹⁴

Amerikan Board'un ağırlıklı yurt dışı faaliyetleri yanı sıra yurt içinde - Amerika içi- yerliler arasında Hristiyanlığı yayma gayretleriyle başlayan misyonerlik faaliyetleri sonraki süreçte kurulan cemiyetlerle hız kazanarak devam etti. 1793'lerde Vermont, New Hampshire ve New York'a dokuz papaz gönderildi. 1798'de Connecticut'ta bir yıl sonra da Massachusetts'te misyonerlik cemiyeti kuruldu. 1812 yılına girildiğinde artık New England'daki bütün eyaletlerde misyonerlik cemiyeti vardı. Amerikan Board'un kurucularından Samuel J. Mills ve arkadaşları yurt dışı faaliyetleri yanı sıra Connecticut ve Massachusetts yurtiçi misyoner cemiyetlerinin temsilcileri olarak 1814'lü yıllarda güney batıda New Orleans'a ve St. Louis'e uzanan misyonerlik faaliyetlerinde bulundular. Bu dağınık faaliyetleri bir araya getirmek ve kurumsallaştırmak için, 1826'da Amerikan Yurtiçi Misyoner Cemiyeti (American Home Missionary Society) kuruldu. Kurulduğu sıralarda mezhepler arası bir kuruluş olan cemiyet zamanla diğer mezheplerin çekilmesi sonucu 1896'da Kongregasyonel Yurtiçi Misyoner Cemiyeti olarak değiştirildi.¹¹⁵

1829'da bir grup Yale Koleji öğrencisi, Illinois Topluluğu'nu kurdu ve Jacksonville'deki Illinois Koleji'nin temellerini attı. 1843'te Iowa Topluluğu Iowa'da Kongregasyonel kiliseleri ve Iowa kolejini kurdu. 1856'da Kansas'ta Andover-Kansas Topluluğu kuruldu ve bu topluluk Kansas'ta birçok faaliyetlerde bulundu. 1868'de ise Güney Dakota'da Yale-Dakota Topluluğu Yankton Koleji'ni kurdu. Bu ve benzeri Kongregasyonel topluluklar Amerika'nın hemen hemen bütün

¹¹⁴ Kocabaşoğlu, Anadolu'daki Amerika, s. 159-164.

¹¹⁵ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 57-59.

eyaletlerinde kurularak, Amerika'nın Kongregasyonalist fikirler ışığında Hristiyanlaşması için yoğun çaba sarf ettiler.¹¹⁶

Kongregasyonalist akım temsilcileri Amerika'nın her köşesine yerleşmeye çalışırken başka sorunlar da ortaya çıkıyordu. Amerikan Board, anti-kölelik çalkantılarının yaşandığı günlerde Amerikan zencilerinin kamuoyunda gerekli yeri edinmeleri konusunda beklenen gayreti göstermiyordu. Amerikan Board'un bu tavrını, bazı Kongregasyonalistler tatmin edici bulmadılar ve Amerikan Board'dan ayrılarak 1846 yılında Amerikan Misyoner Cemiyeti (American Missionary Association)'ni kurdular. Bu cemiyet, Amerikan yerlilerinin yanı sıra başta Afrika olmak üzere Sandviç Adaları, Batı Hint Adaları, Tayland, Filipinler, Porto Riko gibi misyonerlik faaliyetlerinde arka planda kalmış yerlerle; Eskimoları, Amerika'daki Asyalı, Kübalı ve Meksikalıları, Apaçi Dağları'nın güneyinde yaşayan dağlılar ve zenciler gibi arka planda kalan insanları hedef kitlesi olarak belirledi. Cemiyetin amacı, geri planda kalmış yerleri ve insanları Hristiyanlık ile tanıştırmak, köleliğe ve ırkçılığa karşı mücadele etmek, kölelikten kurtulan insanların eğitim seviyelerini yükseltmekti.¹¹⁷

1868 yılında Boston'da kadınlar arasında misyonerlik hizmetlerinin gelişimini sağlamak ve Hristiyanlığı, kadınlar arasında kadınlar vasıtasıyla yaymak için American Board'un teşviki ile Kadın Misyon Kurulu (Woman's Board of Missions-WBM) oluşturuldu. Daha sonra bu kurul, çeşitli yerler için çalışacak özel birlikler kurdu. Kadınlar misyon faaliyetlerinde genellikle öğretmenlik, hasta bakıcılığı gibi görevlerde bulunuyorlardı. Bir diğer Kongregasyonalist oluşum

¹¹⁶ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 59-61.

¹¹⁷ Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 63-64.

1879'da Chicago'da kurulan Yeni Batı Eğitim Komitesi (New West Education Commission)'ydi. Sonraki yıllarda Amerikan Eğitim Cemiyeti'ne katılan bu oluşumun amacı ise; çocukların eğitim seviyesini yükselterek, Utah ve komşu devletlerde Hristiyan uygarlık düzeyini geliştirmekti.¹¹⁸

Bu cemiyetlerin yanı sıra toplantı ve papaz evleri inşası için oluşturulan Kongregasyonel Kilise Yapı Kooperatifi (Congregational Church Building Society), kilise okulları kurmak, onlara maddi-manevi destekte bulunmak ve Kongregasyonel eserleri basıp dağıtmak için oluşturulan Kongregasyonel Kilise Okulu ve Yayıncılık Cemiyeti (Congregational Sunday-school and Publishing Society), Boston'daki Kongregasyonel kütüphane ve yapılardan sorumlu olmak ve özürü Kongregasyonalist görevlilere veya görevlilerin yetim kalan çocuklarına, dul kalan eşlerine yardım yapmak için kurulan Amerikan Kongregasyonel Birliği (American Congregational Association) gibi sayıları artırılabilir oluşumlar, diğer Kongregasyonalist faaliyet örnekleridir.¹¹⁹

Geçen bölümlerde aktardığımız için burada tekrar değinmeyeceğimiz Amerika'da UCC, İngiltere'de URC gibi Kongregasyonel kiliseler ve diğer kardeş mezhepler arası birlikler vasıtasıyla, başta Amerika olmak üzere ülkemizin de aralarında bulunduğu dünyanın pek çok ülkesinde ve pek çok alanda faaliyet göstermiş veya hâlâ gösteren Kongregasyonalizm; liberal Protestanlığın ve özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan neo-ortodoks anlayışların etkisiyle bazı noktalarda değişmesine rağmen, son dönemlerde en çok arzuladığı ve öncülüğünü yaptığı daha güçlü, etkili ve evrensel faaliyetler için kiliseler ve mezhepler arası birliklerle etkili olmaya devam etmektedir. Ancak, mezhepsel sesin daha çok ve daha

¹¹⁸ Walker, A History of The Congregational Churches in The United States, s. 406-408, 424.

¹¹⁹ Walker, A History of The Congregational Churches in The United States, s. 428-429.

gür çıkması için her ne kadar birlikler kurulsun ve anlaşmalar yapılsa da, Kongregasyonalizmin varlık sebebi olan yerel kiliselerin bağımsızlığı devam etmektedir.

II. BÖLÜM

KONGREGASYONALİST AKIMIN GÖRÜŞLERİ

Kongregasyonalist akımın görüşlerinin yer alacağı ikinci bölümde öncelikle Hristiyanlığın temel inanç esaslarından Tanrı ve teslis anlayışını, Kongregasyonalist Kilise'nin bakış açısı ile Kongregasyonalist kaynaklardaki ifade şekilleri doğrultusunda ele alıp inceleyeceğiz. Daha sonra Kongregasyonalist Kilise'yi sistematize eden, belli başlı bir düzen haline gelmesini sağlayan ve kilise üyelerini bir arada tutup kontrol eden kilise yönetim prensiplerini maddeler halinde tetkik edeceğiz. Bu bölümün sonunda ise Kongregasyonalist Kilise'nin ihtiyarlar ve diyakozlardan oluşan görevlilerini ve bu görev türlerinin akımın ortaya çıkışındaki işlevleri ile son dönemdeki işlevlerini Kongregasyonalist kaynaklar ışığında değerlendireceğiz.

1. KONGREGASYONALİST KİLİSE'NİN TEMEL İNANÇ ESASLARI

Kongregasyonalizmin inanç esaslarını, herkesçe kabullenilen ama hiçbir zaman Katolik Kilisesi konsil kararlarındaki değişmez metinler gibi bağlayıcı özelliğe sahip olmayan ve bu nedenle herkesin itaatini beklenemediği, sadece çoğunluğun kanaatini yansıttığı için topluluk tarafından değer verilen birtakım inanç ikrar ve raporları ile Kongregasyonalist akımın ortaya çıkışında eserleri ve yorumları ile öne çıkan kişilerin ifadeleri çerçevesinde değerlendireceğiz. Üyeliğin ölçüsü olmayan bu inanç esasları, Tanrı'nın sözünü anlayıp uygulamaya çalışmadaki maneviyatın ve ruhun bir ifadesidir.

1.1. Kongregasyonalizmde Tanrı ve Teslis

Kongregasyonalistlere göre gerçek ve yaşayan sadece tek bir Tanrı vardır. O, var oluş ve mükemmellik yönüyle sonsuz ve sınırsızdır. O; sabit, değişmez ve son derece adil planının doğrultusunda kendi şanı için her şeye hareket verme yönüyle sonsuz güce sahiptir. O; özenle ve sebatla kendisi için çabalayanları ödüllendiricidir ve kesinlikle suçluları cezasız bırakmayandır. İşte bu Tanrılık makamının tekliğinde ve bütünlüğünde tek özün, gücün ve ebediliğin Baba Tanrı, Oğul Tanrı ve Kutsal Ruh Tanrı olmak üzere üç şahsı vardır. Bu teslis doktrini, Kongregasyonalist inançlara göre, tüm Hristiyan cemaatinin Tanrı hakkındaki duygu ortaklığının temelidir.¹²⁰

Kongregasyonalist akımın oluşum sürecinde inanç esaslarının belirlenmesi için yapılan toplantılarda ve bu toplantılarda alınan kararlarda bu üç şahsın oluşturduğu bir özün yani Tanrı'nın –ki o da “God” olarak isimlendirilir- sonsuz ve hür iradesi, yaratıcılığı, inayeti, ilahi takdiri, cezalandırması, insanlar ile sözleşmesi gibi unsurlarından bahsedilir. Bu özellikler verilirken kullanılan Tanrı kavramından ne Baba Tanrı ne Oğul İsa ne de Kutsal Ruh anlaşılır. Buradaki Tanrı kavramından bu üç şahsın oluşturduğu birlik kastedilir. Üç tane birin toplamı değil de çarpımı olarak ifade edilen Tanrı'nın bazı özelliklerini Kongregasyonalist anlayışa göre kısaca belirtip, Kongregasyonalistlerin teslisin üç unsuruna iman şeklini, yukarıda bahsettiğim toplantı kararları ve önde gelen Kongregasyonalist yorumcuların eserleri çerçevesinde aktarmaya çalışacağız.

¹²⁰ Punchard, A View of Congregationalism, Its Principles And Doktrines, s. 291; Henry Martyn Dexter, A Handbook of Congregationalism, Congregational Publishing Society, Boston, 1880, s. 144.

Tanrı, ebediliğinden dolayı her şeyi özgürce ve değişmez bir şekilde kararlaştırır. Ama Tanrı bundan dolayı da ne günahın müsebbibidir ne de günaha alet olandır. Tanrı, tüm şartlarda olabilecekleri bilmesine rağmen hiçbir şeyi karara bağlayıp o şey hakkında hüküm vermez. Çünkü Tanrı, gelecekte olacak şeylerin hepsini önceden bilir. İnsanoğlunun hayatındaki kaderi, dünya kurulmadan önce Tanrı tarafından kararlaştırılmıştır. İnsanoğlunun ölümünde de Tanrı merhametlidir. O, bağışlayıcılığını olabildiğince genişletir. O, yarattıklarının ya günahlarını görmemezlikten gelir ya onları günahlarından dolayı alçaklığa ve gazaba uğratar ya da onları yüce adaleti ile övgüye mazhar kılar. Tanrı -Baba, Oğul ve Kutsal Ruh- ebedi, sonsuz gücünü, ilmini ve merhametini tezahür etmek için başlangıçta, henüz daha hiçbir şey yokken, görünen ya da görünmeyen her şeyi, altı günde yaratmayı diledi. Tanrı diğer şeyleri yarattıktan sonra bilgi, doğruluk, dürüstlük ve gerçek mukaddesat ile donatılmış erkek ve kadını yarattı. Kendi resmini ve kanununu insan kalbine çizdikten sonra insanoğlu kendi özgür iradesi ile kendisini değiştiren günahlara bulaştı. Tanrı tüm yarattıklarını büyüğünden en küçüğüne kadar kendi engin ilmi ve kutsal inayeti ile yanılmaz ezeli bilgisi dâhilinde tanzim eder.¹²¹

Salem Topluluğu tarafından 1629-1665 yılları arası yapılan çeşitli sözleşmelerden biri olan 1665 yönergesindeki inanç ikrarına göre; üç şahıs –Baba, Oğul ve Kutsal Ruh- halinde sadece tek ve gerçek bir Tanrı vardır. Bu şahısların her biri Tanrı’dır ve hepsi tek ve aynı sınırsız, ebedi, son derece ilim sahibi, son derece kutsal, adil, merhametli Tanrı’dır. Tanrı, her şeyi kendi iradesi doğrultusunda yaratıcı, koruyucu ve idare edicidir. Tanrı, insanı kendi istediği şekilde kendi ilmi, kutsallığı ve doğruluğu ile yaratmıştır. Bu inanç ikrarında; Baba, Oğul ve Kutsal

¹²¹ Punchard, A View of Congregationalism, s. 290-293; Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 367-373.

Ruh'un Tanrılık birliğindeki tek bir Tanrı'ya iman şu cümlelerle ifşa edilir: "Ben kalben Yeni Ahit'te bize açıklanan Baba Tanrı, Oğul Tanrı ve Kutsal Ruh Tanrı vasıtasıyla tek bir Tanrı'yı teyit ve tasdik ederim."¹²²

Kongregasyonalizmde her bir topluluğun, tam olarak kurulup faaliyet gösterebilmesi için, oluşturdıkları birliğin hangi prensipler üzerine inşa edildiğinin göstergesi olarak birlik içinde kutsal bir sözleşme yapması gerekmektedir. Birliğin oluşum özelliklerinin, yapısının, amacının ve planının kelimelere dökülmüş hali olan sözleşmeler, Hristiyan inanç ikrarlarının uygulamada insanlara yükleyeceği sorumlulukların üyelerce resmi kabulüdür. Ayrıca bu birlik içi sözleşmeler üyelere İsa-Mesih'in kanunlarına kararlı bir şekilde itaat etme sorumluluğu verir.¹²³ Bu sözleşmelerde Tanrı kavramı, yaygın olarak kullanılan ifade tarzına göre şu şekildedir: "Biz kendimizi Tanrı Yahova'ya -ki o Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tur-adadık. Ve biz şu anda onun Tanrı'mız, babamız, kurtarıcımız ve liderimiz olduğunu teyit ve tasdik ederiz ve biz onu sonsuza dek bir parçamız olarak kabul ederiz."¹²⁴

1833 İngiliz Deklarasyonu'nda da diğerleri gibi öncelikle Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan tek bir Tanrı'ya atfen; irfan sahibi, kutsal, adil ve merhametli, ebedi ve ezeli, sonsuz, tabii ve ahlaki mükemmeliyeti hep sabit olup değişmeyen; tüm varlığı yaratıcı, nimetlendirici ve idare edici gibi özellikler sıralanır. Bu Tanrı, Kutsal Kitaplarda Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak açıklanır ve her biri aynı ilahi özelliklere ve mükemmeliyete sahiptir. Ayrıca bu deklarasyona göre tanrısal varlığın

¹²² Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 120-121.

¹²³ Mitchell, A Guide to The Principles And Practice of The Congregational Churches of New England, s. 40-41; Punchard, A View of Congregationalism, s. 39-40.

¹²⁴ Punchard, A View of Congregationalism, s. 314.

doktrini tamamen açıklanamaz, Tanrı'nın mahiyetini tamamen açıklamaya teşebbüs edilmemelidir.¹²⁵

Kongregasyonalizmin bu genel Tanrı anlayışını belirttikten sonra şimdi bu Tanrı'nın unsurları olarak kabul edilen ve her birinin bizzat Tanrı olduğu şahısları inceleyeceğiz.

1.1.1. Baba

Kongregasyonalizmde tek Tanrı'nın unsurlarından olan Baba; bilgide, irfanda, iyilikte, merhamette, sevgide sınırsızdır ve Tanrı'dır.¹²⁶

1658 Savoy Deklarasyonu'nda, tek bir özün üç şahsı (one substance and three persons) olduğu ve Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olan bu şahısların her birinin ayrı ayrı Tanrılığının tek bir Tanrı'da birleştiği belirtilmektedir. Baba Tanrı hiçbir şeye sahip değildir. Ne doğrulmuştur; bir başka ifade ile ne anne babaya sahiptir ne birisinin aracılığı ile meydana gelmiştir ne de türemiştir, yani ne de insan veya nesne gibi herhangi bir şeyden kaynaklanıp oluşmuştur. Bu deklarasyonda kabul edilen Tanrı anlayışı, 1680 yılında yapılan Reform Sinodu iman ikrarında, Londra'daki Presbiteryen ve Kongregasyonalist Papazlar Birliği'nin 1691 yılında onayladığı anlaşmanın ilkelerinde ve ABD'nin New England bölgesindeki Connecticutt eyaletinin çeşitli bölgelerinin konsillerinden delegelerin katılımı ile 1708 yılında toplanan Saybrook Platformu kararlarında da benzer bir şekilde kabul edilmiştir.¹²⁷

¹²⁵ John Waddington, Congregational History Continuation to 1850, Longmans, Green, And Co., London, 1878, s. 654; Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 549.

¹²⁶ http://www.lesandhelga.com/cong_ism.html

¹²⁷ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 370, 439, 461-462, 502-503.

1865 ve 1871 yıllarında yapılan konsillerde oluşturulan bildirgelerin ihtiyacı karşılamaması, evrensel memnuniyetten uzak oluşları, dillerinin çok genel oluşu; yerel toplulukların, yeni kurulan veya kredolarını tebdil etmek isteyen toplulukların kredo ifade şekilleri ile uyum içinde olmayışları üzerine 1883 yılında toplanan konsilde ise tek bir Tanrı'ya inanıldığı ki bu Tanrı'nın şahıslarından biri olan Baba Tanrı'nın her şeye kadir olduğu, çok büyük olduğu, göğün ve yerin, görünen ve görünmeyen her şeyin yaratıcısı olduğu ifade edilmiştir.¹²⁸

1913 yılında Kansas City'de mezhebe yeni bir kararname ve iç tüzük oluşturmak için toplanan komisyonda (Kansas City İnanç İkrarı) ise, Tanrı'nın diğer şahısları olan Oğul ve Kutsal Ruh'un yanı sıra Baba Tanrı'ya iman şu şekilde belirtilmektedir: “Biz; irfanda, hikmette, iyilikte ve merhamette sonsuz olan Baba Tanrı'ya inanıyoruz.”¹²⁹

1957 yılına gelindiğinde Amerika Ohio'da Evanjelik ve Reform Kilisesi ile Kongregasyonel Hristiyan Kiliseleri'nin, Birleşik İsa Kilisesi (United Church of Christ-UCC) altında birleşme kararından sonra, bu birliğin yapmış olduğu genel sinodlar, Kongregasyonel hareketin son dönemlerdeki fikriyatını bize yansıtmaktadır. Bu sinodların 1959 yılında yapılan ikincisinde, Baba Tanrı'ya iman; “Biz ezeli ve ebedi ruh, bizim ve efendimiz İsa-Masih'in babası ve dünyaları var eden, kendi takdiri ve isteği ile insanı yaratan, onu yaşatan ve öldüren, tüm insanlığı kutsal merhameti ile hedefsizlikten, amaçsızlıktan ve günden kurtarmaya çalışan, peygamberler ve havariler vasıtasıyla ilan ettiği adil isteği doğrultusunda insanları ve ulusları yargılayan özelliklerine şahadet ederiz.” cümleleri ile ifade edilmiştir.¹³⁰

¹²⁸ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 580.

¹²⁹ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 599; Cowling, Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, s. 108.

¹³⁰ <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

İngiliz Hristiyan topluluğunda aktif ve giderek ilgi çekici bir bölümü oluşturan ve İngiliz Presbiteryenleri; İngiliz, Galli ve İskoç Kongregasyonalistleri ve İsa'nın Kiliseleri üyelerini 1972, 1981 ve 2000 yıllarında birlikler halinde bir araya toplayan Birleşik Reform Kilisesi (United Reformed Church-URC) inanç ikrarında ise, Tanrı'nın şahıslarından ilki olan Baba'dan şu şekilde bahsedilmektedir: “Biz yaradılışın menşei, İsa-Mesih'in Baba olarak isimlendirdiği, bizim onun çocukları olduğumuz Tanrı'ya ibadet ederiz.”¹³¹

1.1.2. Oğul İsa-Mesih

Kongregasynalizmin inanç esaslarında İsa-Mesih'in ne anlama geldiğini ve tek Tanrı'nın şahıslarından biri olarak icra ettiği fonksiyonu Baba Tanrı konusunu anlatırken izlediğimiz usul çerçevesinde ortaya koymaya çalışacağız.

Kongregasyonalistlere göre Tanrı ezeli ve ebedi kararı doğrultusunda babası olduğu tek oğlu, Tanrı ile insanlar arası aracı, peygamber, papaz, kral, topluluğunun önderi ve kurtarıcısı, her şeyin varisi, dünyanın hâkimi, yargıcı olarak İsa-Mesih'i seçti ve atadı. Teslisteki ikinci şahıs, ezeli ve ebedi tanrısal varlık, tek özden ve Baba ile eşit, Tanrı'nın oğlu İsa-Mesih; zamanı geldiğinde insanın bütün temel özellikleri ve bütün acizliği, güçsüzlüğü ile -ancak günahsız olarak- iki mükemmel ve tamamen farklı tabiatlar olan tanrısal ve insani yönünün ayrılmaz bir şekilde bir kişide birleşmesi için insan tabiatına bürünecek. İsa-Mesih ezeli ve ebedi ruhu vasıtasıyla Tanrı'ya sunduğu mükemmel itaati ve kendi canından dolayı, Tanrı'nın tam güvenini kazandı ve sadece Tanrı ile barışı değil Baba'nın ona verdiği göklerin krallığını da

¹³¹ http://www.urc.org.uk/what_we_do/the_manual/the_basis_of_union

elde etti. İsa-Mesih, Tanrı ile insanlar arası aracılık vazifesinde, onda kendiliğinden bulunan her iki tabiatı ile de hareket eder ancak bu tabiatlar tek bir kişide toplandığından dolayı bazen diğer tabiatlardan ayrı olarak insan tabiatı ile hareket ettirilir. İnsan tabiatındaki İsa-Mesih kendisine ilim ve hikmet verilip Kutsal Ruh tarafından yağlanarak takdis edilmiştir. Baba ona; kutsal, saf, lekelenmemiş, hakikat ve lütuf ile tam dolu bir varlık kazandırmayı dilemiştir. O; aracılık ve kefillik vazifesini icra edebilecek şekilde donatılmıştır. Bu vazifeyi kendisi isteyerek üzerine almamış, Baba tarafından ona verilmiştir. Ayrıca Baba ona tam bir güç, yetki ve hüküm verebilme hakkı da vermiştir.¹³²

1629-1665 yılları arası Salem topluluğu sözleşmelerinde İsa-Mesih’le ilgili bölümler şöyledir: “Öncelikle biz; İsa-Mesih’in Tanrı’mız olduğunu, bizi gerçeğe, doğruya yönelttiğini ve ruhlarımızı sadeleştirdiğini açıkça ilan ederiz. Biz, kendimizi İsa-Mesih’e ve onun lütfunun vaadine adanırız.”. “İsa-Mesih, bizim için insan suretine giren, bizi; kendini feda ederek kurtarabilen, ölümden tekrar dirilen, göğe yükselen ve dünyaya adaleti getireceği yer olan Tanrı’nın sağına oturan, Tanrı’nın dünyaya gönderdiği Oğlu’dur.”¹³³

Kongregasyonel inanç esaslarının oluşumunda önemli yere sahip olan İngiliz Deklarasyonu (1833)’nda; Tanrı Oğlu’nun, Meryem tarafından dünyaya getirilişinin bizzat açıkça gösterildiğine inanılır. Ancak İsa-Mesih Kutsal Ruh’un kudreti tarafından tasarlanmıştır; yani Meryem Kutsal Ruh tarafından İsa’ya gebe kalmıştır. Bunların yanı sıra İsa-Mesih’in hem insanoğlu hem de Tanrı oğlu olduğuna, insan tabiatına gerçek, hakiki ve tam olarak; ancak günahsız bir şekilde iştirak ettiğine, Baba ile eşit olduğuna ve Baba’nın kişisel imajının ifadesi olduğuna inanıldığı da

¹³² Punchard, A View of Congregationalism, s. 295-296; Savoy Deklarasyonu’nun detaylı metni için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 375-377.

¹³³ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 116-120.

ifade edilmiştir. Deklarasyona göre İsa-Masih inananların kurtuluşu için ya kişisel olarak bizzat kendi papazlığını ya da havarilerinin papazlığında Kutsal Ruh tarafından kendini ifşa etmiştir. O, yaşadığı sürece ilahi yasaya olan itaati ve ıstırap çekmesi ile inananlar için ezeli ve ebedi kuruluşu elde etmiştir. O, öldükten ve tekrar dirildikten sonra arabulucu olarak her şeyi idare etmek, hüküm vermek için ve onun yoluyla Tanrı'ya yaklaşanlara şefaet etmek için göğe yükselmiştir.¹³⁴

Geçen bölümlerde bahsettiğimiz her bir topluluğun yapması gereken sözleşme metninde geçen yaygın İsa-Masih'i tasdik ifadeleri de şu şekildedir: “Biz, Tanrı Yahova olan kutsanmış İsa-Masih'e kendimizi adadık. Biz ona, arkasından gidenlerin lideri, önderi olarak bağlandık, itaat ettik. Biz, bize ebedi ve ezeli kutsallığı kazandırması için ona; bizim papazımız, peygamberimiz ve kralımız olarak dayandık ve güvendik.”¹³⁵

Boston'da 1865 yılında toplanan Ulusal Kongregasyonel Konsili'nde alınan kararların Plymouth Burial Hill'de bir başka komite tarafından değiştirilip geliştirilmesi ile ortaya çıkan ve Kongregasyonel inanç ikrarları içinde zikredilen deklarasyonda Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan Tanrı'nın Oğul unsuru “bizim kurtarıcımız ve kralımız olarak şereflendirilmiş ve insan suretine bürünmüş kelimeler” olarak açıklanmıştır.¹³⁶

1883 yılı Komisyon kararlarında ise; “Biz; O'nun tek, biricik oğlu olan, yaratılmış her şeyin zenginliği elinde olan ve Baba'yla aynı öze sahip efendimiz İsa-Masih'e inanırız.” ifadesi ile İsa'nın inanç ikrarı içindeki konumu zikredilmiştir. Ayrıca “İsa-Masih'in öldükten sonra Tanrı ve insanlar arasında aracılık yaptığı ve

¹³⁴ Waddington, Congregational History Continuation to 1850, s. 654; Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 549-550.

¹³⁵ Punchard, A View of Congregationalism, s. 314.

¹³⁶ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 563.

insanları kurtarmak görevini kemale erdirdiği yer olan göğe yükseldiğine; Kutsal Ruh'u insanlara günahı kabullendirip, onları tövbe edip sadakat göstermelerine yönlendirmek amacıyla gönderdiğine; İsa-Masih'in kurtarıcı olduğuna; Tanrı'nın çocukları olabilmemiz için onun hatırına günahlarımızın bağışlanacağına inanırız.” denilerek İsa'nın inananlar nazarındaki yeri belirtilmiştir.¹³⁷

Kongregasyonal hareketin liberal yapısının özeti olarak gösterilen Kansas City Kredosu (1913)'nda ise İsa-Masih'e iman şu cümlelerle ifade edilir: “Biz; bizim için ve kurtuluşumuz için yaşayan, daha sonra ölen ve tekrar dirilerek hayata dönen ve ebediyen yaşayan, efendimiz, kurtarıcımız, Baba'nın oğlu İsa-Masih'e inanıyoruz.”¹³⁸

1957'den beri Kongregasyonalizmin ABD'deki temsil yeri olan Birleşik İsa Kilisesi (United Church of Christ-UCC)'nin II. Genel Sinodu'nun İsa ile ilgili inanç hükmünde İsa-Masih hakkında şu ifadeler yer almaktadır: “Nasıralı İsa-Masih; çarmıha gerilen, acı çeken ve daha sonra göğe yükselen efendimizdir. O; bize gelmiştir ve bizim ortak kaderimizi, artan günahımızı, kötü sonumuzu bizimle paylaşıp dünyayı kendisi ile uzlaştırarak barıştırmıştır.”¹³⁹

Birleşik Reform Kilisesi inanç ikrarında ise Tanrı'nın bir unsuru olarak İsa-Masih; “Biz, insana sonsuz sevgisinden dolayı Tanrı'nın; oğlu, efendimiz, insan olarak dünyada mükemmel bir sevgi ve itaat ile yaşayan, bizim günahlarımız için çarmıhta ölen, ölümden tekrar dirilen ve ebediyen kurtarıcı, yargıç ve kral olarak yaşayan İsa-Masih'i hediye ettiğine inanırız.” şeklinde ifade edilmiştir. Bu inanç ikrarının 1997 yılındaki versiyonunda ise; “Biz; Tanrı'nın ebedi kelamının ete kemiğe büründüğü, bizim insani hayatımızda yaşamış, çarmıhta günahkârlar için

¹³⁷ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 581.

¹³⁸ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 599.

¹³⁹ <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

ölmüş, tekrar dirilmiş, havariler vasıtasıyla beyanda bulunmuş, Tanrı oğlu, ebedi bir şekilde kurtarıcı ve hükümdar olarak bize sonsuz hayatı kazandırmak için yaşayan İsa'da kendini ifşa eden Tanrı'ya ibadet ederiz.” denilmiştir.¹⁴⁰

1972’de İngiltere’de Birleşik Reform Kilisesi’ne katılmayı kabul etmeyen kiliselerin oluşturduğu Kongregasyonel Federasyon (Congregational Federation)’un inanç esaslarına göre Tanrı’nın oğlu İsa-Masih insanların onu anlayabilmesi ve onaylayıp tasdik etmesi için tabiatını, eşsiz bir şekilde, beşeriyete olabildiğince fazla ifşa etmiştir. O; çarmıhta, Tanrı’ya olan sevgisinin boyutunu gözler önüne sermek için ölmüştür ve çarmıhta öldükten sonraki üçüncü günde dirilmiştir. Onun çarmıhta ölümü insanlığın günahlarına kefarete vesile olmuştur.¹⁴¹

1.1.3. Kutsal Ruh

Kongregasyonalist akıma göre Hristiyan ortak duygu ve hareketinin temelini oluşturan teslis inancının üçüncü şahsı olan Kutsal Ruh, Kongregasyonel öğretilerde diğer teslis unsurları gibi Hristiyanlıktaki genel kanıyla çelişmeyecek şekilde ele alınmaktadır.

Kongregasyonalistlere göre Tanrı Kutsal Ruh; İsa-Masih doktrininde, Eski ve Yeni Ahit’te Tanrı’nın isteği doğrultusunda ve dolayısıyla da Kongregasyonalizmin inanç esaslarından birini teşkil edecek şekilde eksiksiz ve ebedi olarak tamamen ortaya konmuştur, açıklanmıştır.¹⁴²

¹⁴⁰ http://www.urc.org.uk/what_we_do/the_manual/the_basis_of_union

¹⁴¹ <http://www.congregational.org.uk/content.aspx?id=984;>

<http://www.congregational.org.uk/section.aspx?id=265>

¹⁴² Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 120.

İngiliz Deklarasyonu (1833)'nda Kongregasyonalistlerce tek bir Tanrı'ya inanıldığıının belirtildiğini ve hemen akabinde de bu Tanrı'ya teslisin unsurlarından olan Kutsal Ruh'un da dâhil edildiğini ve diğer şahıslarla aynı ilahi özellik ve mükemmelliğe sahip olduğunu geçen bölümlerde aktarmıştık. Burial Hill Deklarasyonu (1865)'nda ise Kutsal Rahatlatıcı veya Kutsal Teselli Edici (Avutucu) olarak ifade edilen Kutsal Ruh; maneviyatı ve iman ruhunu canlandırmak, ıslah etmek ve günahlardan arındırıp kutsallaştırmak için toplulukta hazır bulunan, Tanrı'nın şahıslarından birisidir.¹⁴³

1883 Komisyon kararlarında Kutsal Ruh; “Baba ve Oğul tarafından bahşedilen, yaşamın efendisi ve kaynağı olan, Baba ve Oğul ile birlikte tapılan, övölüp yüceltilen Kutsal Ruh'a inanırız.” şeklinde yer almaktadır. Kansas City Kradosu'nda ise; “Biz İsa-Mesih'ten aldığı şeyleri bize ifşa eden, yenileyici, canlandırıcı, teselli edici ve insanların ruhlarına ilham verici Kutsal Ruh'a iman ederiz.” denilerek Kutsal Ruh'un inanç esaslarındaki yeri bir kez daha teyit edilip gösterilmiştir.¹⁴⁴

Birleşik İsa Kilisesi'nin karara vardığı ortak iman ikrarına bakacak olursak; “İsa-Mesih, kendi topluluğunu meydana getiren ve o topluluğun ihtiyaçlarını karşılayıp bakımını yapan, tüm zamanlardan, tüm dillerden ve tüm ırklardan inançlı insanları bir sözleşmede birleştiren Kutsal Ruh'u, bize hediye edip bağışlamıştır.” denildiğini görmekteyiz. Bu ifadeden Kutsal Ruh'un, İsa-Mesih'in inananlara armağanı olduğu ve diğer tanrısal şahıslarla aynı ilahi özelliklerde olup aynı özü paylaşıp da İsa'nın hediyesi olarak sunulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Kongregasyonalistlere göre Kutsal Ruh, tüm doğru işlerde topluluğa aralıksız olarak

¹⁴³ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 563.

¹⁴⁴ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 580, 599.

önderlik ve rehberlik eder.¹⁴⁵ Birleşik Reform Kilisesi inanç ikrarında ise her zaman Kutsal Ruh olarak hazır ve mevcut olan, İncil'i amacına ulaştıran, bağışlama sağlayan, Tanrı'nın isteğini yerine getirme noktasında inananlara güç kuvvet verip inananları destekleyen ve inananları İsa-Mesih'in kardeşleri Tanrı'nın ise çocukları yapan Tanrı'ya (Kutsal Ruh'a) ibadet edildiği belirtilmektedir.¹⁴⁶ Kongregasyonel Federasyon'a göre ise Kutsal Ruh Tanrı'ya imanda önemli ve etkili bir yer tutmaktadır. Ayrıca onun, ibadette ve şahitlikte hazır bulunduğu ve oradakilere refakat ettiğine inanılmaktadır.¹⁴⁷

Sonuç olarak Kongregasyonalizmin Tanrı anlayışını ve Tanrı'nın şahıslarından Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'u değerlendirme biçimini, kiliselerin toplu inanç itiraf seremonileri ve üyelerin kiliseye bağlılık vaatlerindeki karşılıklı soru cevap şeklinde geçen diyaloga göre özetleyecek olursak; "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan tek bir Tanrı'ya, bu Tanrı'nın Baba şahsının senin baban olduğuna, Oğul şahsının senin kurtarıcın ve efendin olduğuna, Kutsal Ruh şahsının ise senin yardımcın ve rehberin olduğuna iman ediyor musun?" sorusuna karşıdaki kişi veya kişilerin; "Evet, iman ediyoruz." şeklinde cevap verdiklerini görmekteyiz.¹⁴⁸ Bu tip inanç açıklamalarından ve yukarıdaki çeşitli dönemlerde çeşitli kurullarca kabul edilen Kongregasyonel kredo bölümlerinden de anlaşılacağı gibi Kongregasyonelizmin Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un birliğinden oluşan tek bir Tanrı anlayışı genel Hristiyan Tanrı anlayışı gibi olup her bir unsur aynı ilahi güçte ve aynı ilahi özelliklerdedir ve her biri de Tanrı'dır. Bu vahdet içindeki kesret nihai itibarıyla

¹⁴⁵ <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

¹⁴⁶ http://www.urb.org.uk/what_we_do/the_manual/the_basis_of_union

¹⁴⁷ <http://www.congregational.org.uk/section.aspx?id=265>

¹⁴⁸ http://www.urb.org.uk/what_we_do/the_manual/the_basis_of_union

açıklanması tamamen mümkün olmayan ve açıklamaya da kalkışılmaması gereken bir mesele olarak bu akımda da bilinmezliğini muhafaza etmektedir.

2. KONGREGASYONALİST KİLİSE’NİN YÖNETİM PRENSİPLERİ VE GÖREVLİLERİ

Kilise düzen, disiplin ve idaresinde sadece Kutsal Kitap’ı şaşmaz, yanılmaz rehber olarak tanıyan; XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın başında İngiltere’de Protestan kiliseler arasında gelişen ve her cemaati kendisi ile ilgili kararlarda en yüksek organ sayan Kongregasyonalizm, Protestan mezhep içindeki bir kilise yönetim şeklini (church polity) ifade etmektedir. Geçen bölümlerde değindiğimiz Kongregasyonalist öncüler ve onların fikirleri doğrultusunda gelişerek kendine özgü yapı iddiası ile Protestan akımlardan ayrılıp müstakil hale gelen Kongregasyonalizm, şimdi ele alacağımız bir takım yönetim prensiplerine ve görevli yapısına sahiptir.

2.1. Yönetim Prensipleri

Kongregasyonalizm; yönetim prensipleri, idare sistemi veya cemaat sistemi olarak kendisini Yeni Ahit’e dayandırmaktadır. Kongregasyonalistlere göre bu akım varlığını İsa’nın İncili’nin temel gerçeklerini en doğru bir şekilde ifade eden prensiplere ve yönetim şekline borçludur. Çünkü bu akım İsa’nın havarileri tarafından tavsiye edilip ilk inananlar tarafından kabul edilmiştir. Kongregasyonalizm ilk etapta bir kilise yönetim şekli gibi algılanır ancak aslında o, Kongregasyonalistlere göre, dini düşüncelerin tek uygun ve elverişli, somut halidir.

Bu düşünceler ise öyle fikirler bütünüdür ki; Kongregasyonel yönetim yapısını diğerlerinden ayırır.¹⁴⁹

Kongregasyonalistlere göre, Yeni Ahit kiliselerinde İsa-Mesih'in kefareti ve onun koruyuculuğuna dayanan bir havarilik anlayışı ve gönüllü birlik, dayanışma ve arkadaşlık düşüncesi vardır. İşte bu ilk anlayış Kongregasyonalist Kilise olarak bilinen evrensel bir kilisede cisimlenir. Yeni Ahit kilisesi tüm yönleriyle hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirilemezse de ideal hedef olması itibarıyla Kongregasyonalist Kilise'nin amaç ve işleyişine kaynaklık eder. Kongregasyonalist kiliseler sahip oldukları prensiplerle, İsa-Mesih'e kişisel ilişkiye dayalı havariliğin, İsa-Mesih'in kefareti ve koruyuculuğuna mazhar olan erkek ve kadınların kardeşliğinin ve müstakil yerel toplulukların manevi bağımsızlığının göstergesidir.¹⁵⁰

Kongregasyonalist prensipleri içeren Kongregasyonalizm tanımı şu şekilde yapılabilir: Kongregasyonalist Kilise; gönüllü bir şekilde Tanrı'ya ibadet ve dini törenleri yerine getirmek, gerekli görevlileri seçmek, yoldan çıkmış üyeleri terbiye etmek, kendine özgü işleri tam yetki ve otoriteye sahip bir şekilde yapmak için herhangi bir kişi veya gurubun kontrolünden bağımsız bir şekilde bir araya gelmiş ve Hristiyan olduklarını açıkça ilan etmiş Hristiyanların cemaati, birliği veya topluluğudur.¹⁵¹

Bu tanım altında en sade şeklini gördüğümüz Kongregasyonalist Kilise yönetim prensipleri, Kongregasyonalist kredonun oluşum sürecinde Kongregasyonalist inanç esasları ile birlikte belirlenmiştir. Uzun kredo oluşum sürecinde inanç esaslarında olduğu gibi yönetim prensiplerinde de çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu kredo kararları doğrultusunda eserlerini yazmış olan

¹⁴⁹ Millard, Congregationalism, s. 1-2.

¹⁵⁰ Millard, Congregationalism, s. 9-12.

¹⁵¹ Punchard, A View of Congregationalism, Its Principles And Doktrines, s. 29.

Kongregasyonalist din bilginlerinden bir kısmı prensipler başlığı altında sadece kilise yönetim ilkelerini ele alırken bir kısmı da prensiplere ibadetleri, uygulamaları, görevlileri hatta doktrini de eklemişlerdir. Prensipler altında sadece kilise yönetim ilkelerini inceleyenler de sayı itibariyle uzlaşa içinde değildirler. Kimi Kongregasyonalist din bilgini bir biri ile ilişkili prensipleri bir prensip altında toplarken kimisi de aynı ifadeyi içeren prensipleri farklı maddelerde ele almıştır. Biz bu çalışmamızda prensipler başlığı altında sadece kilise yönetim prensiplerini ele alıp bir biri ile bağlantılı prensipleri bir madde altında incelemeyi tercih ettik. Aksi takdirde yönetim prensipleri ile kastettiğimiz Kongregasyonalit Kilise’yi farklı kılan kendine has politikası diyebileceğimiz hususlar, diğer hususlarla iç içe girip karışıklığa yol açabilecektir.

2.1.1. I. Prensip: “İsa’ya inananların hepsi kiliselerde örgütlenmelidir.”

Kongregasyonalistlere göre, kilisede bir araya gelip toplanmak ve Kutsal Kitap’taki İsa’nın buyruklarını yerine getirmek hem daha yararlı ve manevi olarak daha kazançlıdır hem de zorunludur.¹⁵² İsa-Mesih Baba tarafından kendisine verilen görevi icra ederken inananları itaatkâr bir şekilde kendisini takip eden birliğe davet etmişti. O, her konuda kendisini sadakatle takip eden inananlara ortak eğitim-öğretim ve toplu ibadet için belirli ve özel topluluklarda (veya kiliselerde) bir arada hareket etmeyi emretmişti. Bu Kutsal Kitap’a göre oluşan birliklerin her biri, kendi ibadet ve düzenini sağlamada İsa tarafından yetkilendirilmişti.¹⁵³

¹⁵² Cambridge Platformu’nun ilgili maddesi için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 234.

¹⁵³ Savoy Deklarasyonu’nun ilgili maddesi için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 403, 406.

Apostolik Dönemde Hristiyan kiliseleri İsa-Mesih'i Tanrı'nın oğlu ve insanlığın kurtarıcısı olarak gören insanların topluluklarıydı. Bu topluluklar belirli kararlaştırılmış bir zamanlarda dua etmek, ilahiler söylemek ve komünyonu kutlamak için bir araya gelirlerdi. Her bir topluluk üyeleri Hristiyan hakikatlerinin ve Hristiyan sorumluluklarının öğrenimini bu işi bilen ve öğretime yatkın kişilerden öğrenirdi ve bu topluluk İsa-Mesih'e sadık kalma ve onun emirlerine uyma konusunda uyarılıp tembih edilirdi. Bazen de bu topluluk, İncil'in mesajını uzak yerlere yayma işini yapardı. İşte bu topluluklar havariler tarafından İsa'nın otoritesi vasıtasıyla onun adına kuruldu ki böyle olunca da Hristiyan olmayanlar Hristiyan olma ihtiyacı hissedip din değiştirdiler. Bu topluluklar İsa-Mesih tarafından daimi ve kalıcı olarak tasarlandı ve şimdi de -Apostolik Dönemdeki gibi- Hristiyanlar, Hristiyan toplulukların veya kiliselerin üyesi olmalıdırlar.¹⁵⁴

İsa-Mesih kilise meclisi içinde hazır bulunduğunu ve oradaki topluluğun aldığı kararları tasdik ettiğini kendisi ilan etmiştir. Bu beyanat kiliselerin onun otoritesi tarafından kurulduğunu gösterir. İsa-Mesih inananlar arasında kavga sebeplerinin olabileceğini bilip bu durumda izlenecek yolu göstermiştir. Bu durumlarda suç işleyene karşı barış için tüm çabalar neticesiz kalırsa mesele inanlılar topluluğuna bildirilip çözüm istenecektir.¹⁵⁵ İsa-Mesih'in bu yönlendirmesi, üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları çözmek amacı ile bir araya gelmiş Hristiyan toplulukların varlığını gösterir. Böyle bir vazife organize olmuş bir topluluk haricinde de yapılamaz. İşte böyle organize olmuş ve örgütlenmiş bir kilisenin verdiği kararlar İsa'nın bizzat kendisinin o toplanmada hazır bulunan varlığı tarafından doğrulanır ve

¹⁵⁴ R. W. Dale, A Manual of Congregational Principles, Hodder And Stoughton, London, 1884, s. 9-10.

¹⁵⁵ Bkz. Matta 18:15-17.

kabul edilir.¹⁵⁶ Yani toplanmış, bir araya gelmiş ve örgütlenmiş bir topluluk artık İsa-Mesih tarafından yetkili bir otoritedir. İsa-Mesih yeryüzünde bağlanan ve çözülen her şeyin göklerde de bağlanıp çözüleceğini ifade etmiştir.¹⁵⁷ Bu bağlama ve çözme otoritesine sahip olanlar da yine düzenli oluşturulmuş topluluklardır. Bunların yanı sıra Matta 18:19’da geçen İsa-Mesih’in; “Yine size şunu söyleyeyim, yeryüzünde aranızdan iki kişi, dileycekleri herhangi bir şey için uyuşurlarsa, göklerdeki Babam dileklerini yerine getirir.” vaadi doğaüstü güçlerin bir toplulukta bir araya gelmiş din kardeşlerinin kararlarını desteklediğini gösterir. Bu şekilde de küçük olsun büyük olsun, ibadet veya başka bir iş için bir araya gelip toplanmış meclislerin kararları gökte de doğrulandığından bu meclis tanrısal bir topluluk olmuş olur. Ayrıca ekmek-şarap ayini de İsa-Mesih’e inananların Hristiyan topluluklarda birleşmesinin İsa-Mesih tarafından istendiğinin delilidir. Komünyonu Hristiyan olarak kutlayanlar İsa-Mesih’e imanlarını itiraf ederek orada bir Hristiyan topluluğu oluşturmuş olurlar. Bu cemaat belki tam teşekküllü olamayabilir, resmi olarak bir iç tüzüğü veya sözleşmesi bulunmayabilir veya kendi görevlilerini henüz seçecek güçte değildir; ancak bu birliktelik ve dini tören düzenli olarak yerine getirilirse bu cemaatin örgütlenip organize olması kaçınılmaz olacaktır.¹⁵⁸

Kongregasyonalistlere göre toplulukları İsa’nın vekilliği otoritesine dayanarak kuran havariler, Hristiyan bir yaşam tarzının kendi kabuğuna çekilerek yalnızlaşma ile hiçbir zaman mükemmelliğe ve kutsallığa ulaşabileceğini düşünmediler. Ve yine havariler, bir insanın İsa’ya kefareten dolayı sonsuz imanını ve İsa’nın istediği doğrultuda yaşantısını şekillendirmeyi de tek başına yeterli bulmadılar. Onlar İsa-Mesih’e içsel bağlılıklarının yanı sıra onun otoritesini

¹⁵⁶ Bkz. Matta 18:20.

¹⁵⁷ Bkz. Matta 18:18.

¹⁵⁸ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 10-13.

onayladıklarını dışsal bir şekilde de gösterdiler.¹⁵⁹ Havariler imanlarına ek olarak vaftiz de oldular.¹⁶⁰ Onlar dine yeni girenleri organize olmuş bir toplulukta bir araya getirdiler. Hristiyanlığı bekleyen tehlikelere karşı da topluluk papazlarından uyanık olmalarını istediler.¹⁶¹ Kilise yeleri birbirlerini korumakla mükellef kılındı; güçlü zayıfa destek olup; düzensiz, bağnaz ve boş hayata sürenler daha ağırbaşlı, akıllı, deneyimli ve bilge din kardeşleri tarafından uyarılmalıydı.¹⁶² İşte tüm bunların olabilmesi ve Hristiyan yaşantısının korunup muhafazası için uygulanacak ilahi metot, Hristiyan kilisede bir araya gelmiş İsa'ya inananlara gereksinim duyar. Hristiyan topluluk dışında kalan ise çok büyük bir zarar ve ziyan içindedir; çünkü dışarıda kalan, İsa'nın topluluk papazları vasıtasıyla Hristiyan yaşantısını ve karakterini disipline edip geliştirmesinden yararlanamayacaktır. Yukarıdaki sebepler de göstermektedir ki Apostolik Dönemde İsa-Masih'in amacı, kendi otoritesini tanıyıp kabul eden herkesin Hristiyan topluluklarda rgtlenmesiydi. Hem bu toplulukta İsa'nın mevcudiyeti olduğundan o topluluğun saygınlığı, itibarı ve gücü vardır. Topluluklar bu varlık bulunduğu için kurulur. Hristiyanlar, İsa'nın bu varlığının verdiği kutsallığı ve gücü paylaşmak için topluluklarda bir araya gelmelidir. Bu hâlâ daha İsa'nın amacı ve gayesidir.¹⁶³

İsa-Masih'in topluluktaki varlığı topluluk olarak ibadet ve dua edenlere g verir. Kongregasyonalistlere göre tek başına dua edilirken belki Tanrı duyup merhamet edebilir; ama topluluk olarak yapılan dualar ve ibadetler İsa-Masih'in dua ve ibadetine daha sadık olur. Onunla birlikte yapılan dualar daha içten daha samimi daha gerçektir ve dualara icabet daha kesindir. Toplu ibadet ile manevi düşünceler

¹⁵⁹ Bkz. Romalılar 10:10.

¹⁶⁰ Bkz. Elçilerin İşleri 2:38.

¹⁶¹ Bkz. Elçilerin İşleri 20:28-35.

¹⁶² Bkz. I. Selanikliler 5:14.

¹⁶³ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 13-18.

coşar, faaliyete geçer ve Tanrı'nın sevgisi, gücü ve büyüklüğü insanı çepeçevre sarıp etkisi altına alır. Bunun nedeni ise, din kardeşleri ile yakın kardeşlik ve ilişkidir. Çünkü bu kardeşlik İsa-Mesih ile yakın ilişkiyi doğurur ki o da Baba'ya giden yoldur. Maneviyat arttıkça da -ilk Hristiyanlığı seçenlerin arasında olduğu gibi- topluluk arasında kardeşlik ve birlikte hareket etme, ortak Tanrı hazzı, derdlerin paylaşımı, birlikte bağışlanma dileği, Tanrı'nın sevgisini birlikte kazanabilme ümidi ve sonuçta da toplulukta içgüdü olarak bulunduğu Kutsal Kitapça açıklanan kardeşlik sevgisi¹⁶⁴ ve birlikte yaşam arzusu artacaktır.¹⁶⁵ Bu birlik toplumsal birliği ve barışı da beraberinde getirecektir. İsa adına örgütlenmiş bir topluluk insana, çevresindeki insanları sevmeyi ve onlara hizmet etmeyi öğretir. Ayrıca Kongregasyonalizme göre, bu toplulukların ilk dönemlerle sınırlı olup geçici olduklarına dair Yeni Ahit'te hiçbir ibare yoktur. Bu topluluklar manevi hayatın tatmini, kardeşçe etkileşimin ve sevginin gelişimi, ilk dönem dini yaşantıya özlemin bir nebze dindirilmesi ve o dönemki lezzetin bir miktar tadılması için hâlâ geçerliliğini ve gerekliliğini korumaktadır.¹⁶⁶

2.1.2. II. Prensip: “İsa'nın iradesi en üstün otoritedir.”

Kongregasyonal Kilise yönetiminin bu prensibine göre her bir Hristiyan topluluğun ihtiyaçlarının hallinde ve sorunlarının çözümünde İsa'nın amacı ve gayesi en üstün otoritedir. Çünkü İsa-Mesih kilisenin kurucusudur. O, hem yerdeki tüm kiliselerde hem de gökte, gerek yönetim konusunda gerek papazlık konusunda özel

¹⁶⁴ Bkz. I. Selanikliler 4:9.

¹⁶⁵ Bkz. Elçilerin İşleri 2:44-47.

¹⁶⁶ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 18-23.

olarak görevlendirilmiş, en önde gelen ve en üstün otoritedir.¹⁶⁷ O, tek başına kilisenin lideri ve önderi olup onun iradesi Kongregasyonel Kilise yönetiminin tek kaynağıdır.¹⁶⁸

1658 yılında Londra’da oy birliği ile kabul edilen Savoy Deklarasyonu’na göre kilisenin en üstün otoritesi ne Roma’nın Papa’sı ne de başka bir yetkili mercidir. Topluluğun bir araya getirilip kilisenin kurulmasında, yönetiminde ve düzeninde Baba tarafından yetkilendirilen tek üstün otorite İsa-Mesih’tir. O, bu vazifesini yerine getirirken tüm dünyayı itaatkâr bir şekilde kendi arkasından yürüyen birliğe davet etmiştir.¹⁶⁹

Londra’daki Presbiteryen ve Kongregasyonel Papazlar Birliği’nin 1691 yılında onayladığı anlaşmaya göre ise, İsa-Mesih yeri ve göğü kapsayan evrensel kilisenin veya krallığın tek sahibidir. O, gözle görülür inananları ve onların nesillerini bu dünyada kendi manevi krallığının –ki bu krallık genellikle Evrensel Görülebilir Kilise (Catholick Visible Church) olarak isimlendirilir- üyeleri olarak tasarladı. Ancak bu Evrensel Görülebilir Kilise’den kasıt, başında tek bir görülebilir insanın olduğu evrensel bir kilise değildir. Ondan kastedilen İsa’nın tüm dünyayı kapsayan krallığıdır. İsa’nın önderliğinde ve onun emirleri doğrultusunda ayrı ayrı örgütlenmiş özel topluluklar, birbirinden bağımsız olarak İsa’nın kiliselerini oluşturur.¹⁷⁰

Kilise; Tanrı oğlu İsa’nın ete kemiğe bürünmesine, çarmıha gerilmesine, tekrar hayata dönmesine ve göğe yükseltilmesine vesile olan gayeyi tamamlamak için, İsa’nın vasiyetine sadık olarak organize edilmiş bir topluluktur. Kilise ve

¹⁶⁷ Cambridge Platformu’nun ve İngiliz Deklarasyonu’nun ilgili maddesi için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 209-210,217,551.

¹⁶⁸ H. T. Andrews, “Congregationalism”, Harmsworth’s Universal Encyclopedia, s. 2208.

¹⁶⁹ Bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 396, 403.

¹⁷⁰ Bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 457.

görevlileri sayesinde İsa-Masih, ona inananların kusursuz olup mükemmelliğe ulaşmalarını, imanda birliği, kendisi hakkında bilgiyi artırmayı ve kendisine inananların dini ve ahlaki yaşantılarını geliştirmeyi sağlar.¹⁷¹ Kilise, İsa'nın büyük vazifeleri emanet ettiği ve yine onun büyük ayrıcalıklar verdiği bir topluluktur. İsa'nın bizzat kendisi kilise meclislerinde ve toplantılarında hazır bulunmaktadır.¹⁷² Kilise buluşmalarına saygınlık kazandırıp şeref ve otorite veren onun orada hazır bulunmasıdır. Kilise, ideal bir topluluk halini aldığı zaman onun eylemleri İsa'nın eylemleri haline gelir ki böylece kilisenin yeryüzünde bağladığı göklerde de bağlanır, kilisenin yeryüzünde çözdüğü göklerde de çözülür. Her ne zaman İsa'nın vasiyeti kilise görevlilerinin veya topluluk üyelerinin ilk ve en önemli düşüncesi olmaktan çıkarsa, her ne zaman topluluğun amaçladığı eylem İsa'nın amacı veya İsa'nın kurduğu kilisenin amacı dışına çıkarsa, her ne zaman kendilerini İsa'dan ayıran bir akımdan etkilenilirse kilise ideal yapısından kopmuş demektir. Bu şekilde kilisede İsa'dan ayrı olanlar, tek başlarına hiçbir şey yapamazlar. Kilise tüm yetkisini İsa'nın iradesine uygun olup olmamasına göre elde eder.¹⁷³

İsa-Masih'in irade ve arzusunun nasıl anlaşılıp bilinmesi gerektiğine gelince, Kongregasyonalistlere göre, ilk dönem Püritenleri ve Kongregasyonalistleri, kilise organizasyonunda her bir detayın Kutsal Kitaplarda kesin bir şekilde var olduğu noktasında ısrarcıydılar. Kutsal Kitap'a dayalı bir hükümle ya da havarilere ait bir örnekle açıklanmayan kilise görev ve adetleri, ilk dönem akım temsilcileri tarafından yasadışı kabul ediliyordu. Bu durum ibadet şekillerinde de geçerliydi. Onların kutsal metinlere bu özel bağlılıkları, Hristiyan ibadetini ve kilise ilahi gücünü felç eden bozulmaların yaşandığı o dönemlerde gerekli olabilirdi; ancak prensip yanlıştı.

¹⁷¹ Bkz. Efesliler 4:11-13.

¹⁷² Bkz. Matta 18:15-20.

¹⁷³ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 34-36.

Çünkü İsa'nın kilisesi "mektupların" esareti altında değildir. Bu topluluk manevi bağımsızlığa sahiptir. İsa-Masih'in inananların kişisel Hristiyan yaşam tarzı ile ilgili gayesi ne ise kilise yönetimi ve kuruluşu ile ilgili gayesi de o doğrultudadır. Kongregasyonalistlere göre İsa-Masih'in otoritesine bağlılığın dışında bir görev şeklinin olmaması gerekmektedir. İsa-Masih inananlara dostları olarak muamele eder; köleleri olarak değil. Onun herhangi bir kesin talimat veya emir vermeyişinden de bu anlaşılmaktadır zaten. Onun talimatları varsa bile bu belli durumda olanlar (zenginler) içindir.¹⁷⁴ Genel, resmi bir zorlama olarak algılanmamalıdır. Havarilere ait öğretilerde de aynı durum geçerlidir. Havarilerin kendi dönemlerindeki topluluklara gösterdikleri istikamet diğer tamamıyla farklı durum ve dönemlerdeki topluluklar için aynı yetki ve otoriteye sahip değildir. Apostolik örnekler resmi bir kanun hükmü de değildir. Prensipler kalır, metot ve yöntemler sürekli değişir. Temel olanla geçici olanı ayırmak gerekmektedir. O dönemdeki topluluklar için hazırlanmış reçete genel bir otorite olamaz. Ayrıca havariler, toplulukları oluştururken bu yetkiyi İsa'dan almışlardır. İsa tarafından özel durumdaki insanlara verilmiş talimatlar da tüm insanları bağlamaz. Yani her bir topluluk, kilise yönetiminde, İsa'nın iradesine dayalı bir şekilde manevi bağımsızlığa sahiptir. İsa'nın ve havarilerin belli durum ve dönemler için geçerli olan uygulamaları tüm dönemleri ve durumları içine alacak şekilde genişletilemez. Ne Kutsal Kitap ne de Apostolik uygulamalar günümüz koşulları içinde topluluk idare sisteminde kesin ve değişmez kural olarak algılanmamalıdır. Kutsal Kitap ve havari uygulamaları ancak rehber olarak alınıp sistemin oluşturulmasında yol gösterici olabilir. Kutsal Kitap'ın belli koşul altındakiler için öngördüğü kuralların birebir alınıp uygulanması yerine ortaya çıkan

¹⁷⁴ Bkz. Matta 19:21.

yeni durumlar için o zamanki yöntemler yol gösterici olarak değerlendirilmelidir. Nitekim her bir topluluk bağımsızdır ve kendi sistemini kurup kendi görevlilerini seçmede, İsa'nın vasiyetine uygun olarak hareket ettiği sürece, özgürdür. Bu gönüllü toplulukların her birinde üyeler topluluğun meselelerinde kendi başlarına karar alırlar, üyeliğin şartlarını ve topluluğun idaresi için gerekli kuralları belirleyebilirler, organizasyonun hedeflerini değiştirebilirler veya süregelen kurallar üzerinde tekrar düzenleme yapabilirler, topluluk üyeliği şartlarını yetkileri gereği katılaştırabilir veya esnetip yumuşatabilirler, topluluğun görevlilerini seçip atama ve bu görevlilerin görevlerini yönetme metotlarını tamamen değiştirebilirler. Böylesine bir özgürlük ne topluluk görevlilerine ne de topluluğun resmen üyesi olmayanlara verilmiştir. Bu özgürlük ve yetki sadece resmen kilise üyesi olanlarındır.¹⁷⁵

2.1.3. III. Prensip: “Kilisenin tüm üyeleri Hristiyan olmalıdır.”

Kongregasyonalist prensiplerin üçüncüsüne göre İsa-Mesih'in tasarısı çerçevesinde kilisede organize olup örgütlenmesi gereken inananlar, mutlaka Hristiyanlığını alenen itiraf etmiş samimi ve gönüllü¹⁷⁶ Hristiyanlardan oluşmalıdır. Yani İsa'ya imanını, İsa'nın kanunlarına itaatini ve günahlarını açıkça, samimi olarak itiraf etmiş insanlar Hristiyanlardır ve kilise; Tanrı'ya ibadet, dini törenleri kutlama ve Hristiyanlığı yayma gibi dini amaçlar için toplanan, kendini İsa-Mesih'e hizmete

¹⁷⁵ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 36-40.

¹⁷⁶ İngiliz Deklarasyonu (1833) ilgili maddesi için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 551; Kongregasyonalistlere göre, gözle görülebilen bir Hristiyan kilise, Hristiyanların gönüllü birliğidir. Ancak burada kullanılan “gönüllülük” terimi Hristiyanların bir araya gelmesinde herhangi bir zorunluluk olmadığı şeklinde I.Prensiple çelişir mahiyette anlaşılmamalıdır. Çünkü İsa'nın her bir öğrencisi kendisini dünyadan ayırıp kilise ile ilişki kurması için kutsal zorunluluklarla çepeçevre sarılıydı. Burada kastedilen kişilerin birliğe katılmada herhangi bir ailesel etkiden, sosyal bir baskıdan veya yasal düzenlemeden ziyade bağımsız olarak kendi dürtüleri ile hareket edebilmesidir. Geniş bilgi için bkz. Punchard, A View of Congregationalism, Its Principles And Doktrines, s. 37-38; Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 26-27.

adamış, Hristiyan dininin temel doktrinlerini bilen, yaşam tarzlarında yüz karası şeyler bulunmayan ve Kutsal Kitap’a göre karar verme yetisine sahip olan¹⁷⁷ bu insanların birliğidir. Şayet, topluluk birlikte hareket etmek için bir sözleşme yaptıysa ve topluluğun tabiatında da herhangi bir değişim olmadıysa; din değiştirmesinin amacını Tanrı’ya sunmayan, İsa-Masih’e inandığını açıkça bildirmeyen, kendi hür ve bağımsız iman arzusunu itiraf etmeyen, İncil’deki kurallar çerçevesinde cemaatle birlikte hareket etmek için sözleşmeye katılmayan kimseler Hristiyan topluluğuna kabul edilmemelidir.¹⁷⁸

Savoy Deklarasyonu’na göre; her ne kadar kilise İsa-Masih’in belirlediği şekilde emirlerini yerine getiren insanların topluluğu ise de bu amaç için bir araya gelip toplanan her bir topluluk tam bir kiliseyi meydana getirmez. Çünkü belki de bu topluluğun içinde bulunmayı isteyen inanan bir kişi, topluluk dışında kalmış ve eğitimi için gerekli desteği bekliyor olabilir.¹⁷⁹

Kilise üyeliğinin çok önemli olduğu Kongregasyonalizmde, kiliseler, günlük yaşamlarında İsa-Masih’e tam bir kişisel sadakati gerçekleştirmiş erkek ve kadın üyelerden oluşur. Yeni Ahit; topluluğun yapısını, fonksiyonlarını, yetkisini ve ayrıcalıklarını belirlemiştir.¹⁸⁰ Buna göre bir kilise, iki ya da üç kişi her nerede İsa’nın adıyla bir araya gelirse orada kurulmuştur. İsa-Masih; toplanıp bir araya gelenler arasında bağıdır, ilişkidir, köprüdür; ancak bu bağ Hristiyan topluluğu haricinde gerçekleştirilemez. Ayrıca Hristiyan din kardeşleri arasında bazı kusurlu hareketlerde yetkili olarak olayla ilgilenmek ve disiplini sağlamak kilisenin

¹⁷⁷ Londra’daki Presbiteryen ve Kongregasyonalist Papazlar Birliği’nin 1691 yılında onayladığı anlaşmanın ilgili maddesi için bkz. Walker, *The Creeds and Platforms of Congregationalism*, s. 457; Ayrıca bkz. Andrews, “Congregationalism”, *Harmsworth’s Universal Encyclopedia*, s. 2208.

¹⁷⁸ Punchard, *A View of Congregationalism*, s. 38, 46-47.

¹⁷⁹ Bkz. Walker, *The Creeds and Platforms of Congregationalism*, s. 406-407.

¹⁸⁰ Bkz. Matta 18:15-20.

fonksiyonlarından birisidir. Böyle bir görev İsa tarafından Hristiyan olmayanların bulunduğu bir meclise emanet edilemez. İsa'nın bu disiplin yetkisini emanet olarak verdiği kişiler, İsa-Mesih'in amacını bilen ve onun niyetini gerçekleştirmek isteyen kişiler olmalıdır. Bu vazifenin ifasında kilise, otoritesine direnen bir insanı Hristiyan topluluktan ayırabilir. Kilise Hristiyanlardan oluştuğu için, topluluk kararlarına uymayan kişi saf dışı edilmek zorundadır. Kilise üyeliğinde niteliğin nicelikten önce geldiği Kongregasyonalizmde, topluluğa layık olmayanların ıslah edilemezse üyelikten çıkarılması daha eftaldır. Kongregasyonalist topluluk gücünü İsa-Mesih'e sadık insanlardan almaktadır. "Yeryüzünde bağlayacağınız her şey gökte de bağlanmış olacak. Yeryüzünde çözeceğiniz her şey gökte de çözülmüş olacak."¹⁸¹ ifadesi toplulukla İsa-Mesih arasındaki samimi ilişkiyi gösterir. Bu şekilde topluluk Tanrı'nın bir parçası olmuş olur. Üyelerinin Tanrı'ya başkaldırdığı bir dini meclisin kararları, kilise kararlarına verilen yetki ve güçle donatılamaz. Eğer bir Hristiyan topluluk Hristiyan olmayan üyeler içerirse bu topluluğa verilen yetki azaltılmak zorundadır. Eğer Hristiyan olmayanlar kilise eylemlerine yön vermede çoğunluğu ele geçirirse bu halde de yetki tamamen ortadan kalkar. İdeal Hristiyan kilise sadece Hristiyanları içerendir. Matta 18. bölümde belirtilen kilisenin ayrıcalıkları, İsa'nın adıyla bir araya gelmiş olanları güvenceye alıp rahatlatmasından kaynaklanır. Çünkü İsa-Mesih, o mecliste hazır bulunmaktadır. Ancak İsa'ya inanmayanlar, onu sevmeyip Tanrı oğlu ve dünyanın kurtarıcısı olarak görmeyenler, onun adı ile bir araya gelemeyizler. Bu insanlar fiziki olarak o mecliste bulunsalar dahi manevi olarak İsa'dan ayrı oldukları gibi topluluktan da ayırırlar. Bu insanların kilisedeki varlıkları, topluluğu Hristiyanlar ve diğerleri diye böldüğünden kilisenin yetkisini

¹⁸¹ Bkz. Matta 18:18.

zayıflatır ve bu durum inananların İsa'nın adı ile toplanmaları amacının önüne geçer.¹⁸²

Kongregasyonalistlere göre, Apostolik kiliselerin oluşturulma yöntemlerine bakılırsa Hristiyanlardan kurulu bir şekil göze çarpar. İlk Hristiyan topluluğu, havarilerden ve İsa'nın göğe yükselmesi ile Kutsal Ruh'un inişi arasındaki süre boyunca ibadeti sebatla hep beraber yapan ve her gün bir araya gelen İsa'ya inananlardan oluşuyordu. "Onun sözünü benimseyenler vaftiz oldu. O gün yaklaşık üç bin kişi topluluğa katıldı."¹⁸³ ifadesinde İsa'ya inandıklarından dolayı vaftiz olanlardan bahsedilmektedir. Kongregasyonalistlere göre o dönemlerde gün geçtikçe sayısı artan yeni taraftarlar, İncil'i kabul eden Hristiyanlardan başkası değildi. Havari mektupları da Hristiyan topluluklara hitap ediyordu. Bu toplulukların üyeleri "kutsallar, inananlar, iman edenler, İsa-Mesih'e ait kutsallar, İsa-Mesih'in çağrılmışları, İsa-Mesih'e iman edenler, inanlılar topluluğu, Tanrı'nın kutsal ve sevgili seçilmişleri, Tanrı'nın tapınağı olanlar, Mesih'te tek bir beden olanlar" olarak tanımlanıyordu.¹⁸⁴ Havari Pavlus Tanrı'ya, İsa-Mesih'e inananlar ve Hristiyanlığı kabulle lütuflandırılanlar adına şükranda bulunuyordu.¹⁸⁵ Ancak gerçek manada İsa'nın otoritesine boyun eğmiş ve kurtuluşun onda olduğuna iman etmiş, Yahudilikten veya Paganizmden kopan insanlardan meydana gelen bu ilk toplulukların zamanla çevreyle ilişkiye girerek, bünyesine iman dolu din kardeşi olarak tanımlanamayacak kişileri de kattığı bir gerçektir. İnsanlar artık derin duygularla Hristiyan olmaktansa, gelenekler veya eğitim gibi etkenlerle Hristiyan

¹⁸² Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 41-43; Millard, Congregationalism, s. 85-90.

¹⁸³ Elçilerin İşleri 2:41.

¹⁸⁴ Bkz. Efesliler 1:1,2; I.Korintliler 1:2. 3:16. 12:27; Filipililer 1:1; Romalılar 1:6. 12:5; Koloseliler 1:2. 3:12; I.Selanikliler 1:1.

¹⁸⁵ Bkz. Romalılar 1:8; I.Korintliler 1:4-9; Efesliler 1:2,3; Filipililer 1:3-6; Koloseliler 1:3-5; I.Selanikliler 1:2-10. 2:13-16. 3:6-10; II.Selanikliler 1:3-5. 2:3-14.

topluluğuna kabul edilmektedir. Kongregasyonalistlere göre ortada olan bu duruma rağmen kilise, İsa tarafından kurulan ve onun amacının en yüksek otorite olduğu bir topluluktur. Topluluklar samimi ve içten inananlar tarafından oluşturulmalıdır. Kiliselerin saf ve temiz kalabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için bu şarttır. Buna inanmayan insanlar, topluluğun Hristiyan ruhunu bozacağından topluluğa alınamazlar. Eğer Hristiyanlık kilise yeliği için bir koşul olmaktan çıkarsa topluluk emanetiliğini kaybedip sorumluluğundan feragat edecektir. Kilise gerçek manada İsa'ya iman edenlerden oluşmazsa Hristiyan topluluk otoritesini kaybetmek zorunda kalacaktır. Kilisenin amacı birbirlerine sıkı sıkıya bağlı insanları meydana getirip azizler cemaati kurmaksa, bu İsa'ya inanan din kardeşleri ile mümkündür. İsa ile tek vücut olamayan meclis, İsa'nın hazır bulunduğu ve onun otoritesine dayanan bir meclis değildir artık. Topluluğun kabul edip içine aldığı kişiler Hristiyanlar olarak kabul edilir; ancak eğer bunlar Hristiyan olarak kabul edilecekse, kilise kardeşliğinin şartı olan kişisel imanı yerine getirmek zorundadırlar.¹⁸⁶

Kongregasyonalistlere göre, İsa'ya içten, samimi ve kişisel imandan başka şartlar sunan ve bu şartlardan dolayı da İsa'ya inanan din kardeşlerini dışarıda bırakıp içine almayan topluluklar Hristiyan topluluğu değildir. Bu topluluklar olsa olsa farklı bir Hristiyan derneği, birliği veya cemaati olurlar. Bu tip topluluklar, üyelerini, İsa'nın din kardeşi olduklarından dolayı değil de bazı belirli dini düşünceleri açıklayan ve dini pratikleri uygulayan insanlar olduklarından dolayı kabul eder. Kongregasyonalizm ise kilise üyeliğinde sadece İsa'ya kişisel, içten ve

¹⁸⁶ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 43-48; Mitchell, A Guide to The Principles And Practice of The Congregational Churches of New England, s. 43-44.

samimi imanı gözetir. İsa'ya iman günahları terkin ve ebedi kurtuluşun tek şartıdır. Bu hakikat, İsa'ya imanın dışında şartlar arandığı sürece ört bas edilmiş olacaktır.¹⁸⁷

2.1.4. IV. Prensip: “Tüm kilise üyeleri İsa'nın otoritesini muhafaza edip sürdürmede İsa'ya karşı sorumludur.”

Kongregasyonalist akımın kilise yönetim prensiplerinden bir diğeri de her bir Hristiyan'ın; kilisedeki ibadeti, öğretiyi ve disiplini sağlamak için direk İsa-Mesih'e karşı sorumlu olmasıdır. Kongregasyonalist Kilise yönetiminde, kilisenin tüm üyelerinin, İsa'nın otoritesini koruyup gözetmede direk İsa-Mesih'e karşı sorumluluğu esastır.

İsa'nın otoritesinin göstergesi olarak kilisenin tüm üyeleri bir bütün olarak kilisedeki çeşitli görevleri icra etmek için gerekli görevlileri seçmede İsa'ya karşı sorumludur. Çünkü Hristiyan topluluğunda en yüksek göreve sahip, İsa tarafından seçilmiş ve onun temsilcileri olan havariler ile İsa'nın yüz yirmi kadar müridi İsa-Mesih göğe yükseldikten sonra toplanarak yeni havariyi topluca belirlediler. Kilise bir bütün olarak topluluk disiplininin sağlanmasında da İsa'ya karşı sorumludur. Disiplin yetkisi Yeni Ahit'te İsa-Mesih tarafından herhangi bir kilise görevlisine değil de bizzat kiliseye emanet edilmiştir.¹⁸⁸ Bu yetki Apostolik Dönemde de -zaman zaman topluluğun yeniliğinden ve bilgisizliğinden dolayı ve Hristiyanlık bilgisinin derinlemesine yerleşmesi için havariler veya havarilerin belirlediği topluluk önderleri tarafından kullanılsa da- belirli bir zümre veya görevli tarafından değil de tüm

¹⁸⁷ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 50.

¹⁸⁸ Bkz. Matta 18:15-20.

topluluk tarafından kullanılmıştır.¹⁸⁹ Bu sorumluluklar topluluğun tüm üyelerinin ortak hareketi ile mümkündür. Çünkü sadece kilise görevlileri değil topluluğun tüm üyeleri İsa ile bir bütündür ve onunla birliktedir. İsa'ya iman eden herkes onunla bir olup tek vücut olur, onun yaşamını paylaşır ve onun ruhunun yol göstericiliğini benimser.¹⁹⁰

Kongregasyonalizme göre Hristiyan kardeşlik ülküsünü gerçekleştirmek kilisenin en önemli amaçlarından ve ayrıca İsa-Mesih'e karşı sorumluluklarından birisidir. Eğer havariler kilise yönetimini tüm kardeşliğe emanet etmeselerdi bu inananlar ailesi kurulamayacaktı. İnsanlar zavallı, düşkün veya fakir de olsa Hristiyan kilisesine kabul edildikleri zaman İsa'nın din kardeşi olurlar ve kilisenin sorumluluklarını paylaşırlar. İnananlar, topluluğunun kilisedeki işleri ve görevleri farklılık gösterse bile, aynı haklara sahiptirler. Hristiyanların hepsi kardeşirler ve İsa-Mesih'in hedeflediği gayenin parçasıdır.¹⁹¹

Yerleşik ve kesin herhangi bir kilise amentüsü olmayan Kongregasyonalist akımın amacı, İsa-Mesih hakkında birtakım teolojik ilke ve doktrinleri belirleyip onun muhafızlığını yapmak değil İsa-Mesih'e havariliği esas alan, manevi bir yaşantıya kendisini adanmış ve onun dünyadaki krallığını yaymak için varlığını sürdüren insanlar meydana getirmektir. Kongregasyonalist Kilise üyeliği, belirlenmiş bir teolojik beyanı dillendirmeyi gerektirmez. Bu üyelik İsa-Mesih'le kişisel ve samimi ilişkiyi kurabilmeyi esas alıp İsa-Mesih'in getirdiği haberi kendine rehber edinmeyi ve onun önderlik ettiği yolu takip edip bu yolu aydınlatan ışığı korumayı gerektirir.¹⁹²

¹⁸⁹ Bkz. I.Korintliler 5:2-8; II.Korintliler 2:7-10.

¹⁹⁰ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 51-63.

¹⁹¹ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 63-64.

¹⁹² Millard, Congregationalism, s. 103-105.

2.1.5. V. Prensip: “Hristiyan ibadeti, eğitim öğretimi ve kardeşliği için örgütlenmiş her Hristiyan topluluk bir Hristiyan kilisedir ve harici kontrolden bağımsızdır.”

Kongregasyonalistlere göre İsa-Mesih toplulukları, emirlerini itaatkâr bir şekilde yerine getiren, kendi kilise düzenlerini kurmada ve meselelerini çözmede ihtiyaç duyacakları yetki ve otorite ile donatılmış birlikler halinde tasarlamıştır. Bizzat İsa tarafından yetkilendirilen bu ayrı ayrı örgütlenmiş toplulukların yanı sıra İsa-Mesih, Katolik kilise yapısında veya başka şekilde isimlendirilen ona benzer diğer yapılandırmalarda olduğu gibi yönetimin tek elde toplanıp icra edildiği kapsayıcı bir yönetim şekli tesis etmemiştir. Aksine müstakil olarak Hristiyan ibadeti, eğitim-öğretimi ve kardeşliği için örgütlenmiş her Hristiyan topluluğa; görevlilerin seçimi ve atanması, topluluğun yönetimi, disiplini vb. gibi sorunlarını çözmede özerklik ve özgürlük vermiştir.¹⁹³

Kongregasyonal hareketin özeti olarak gösterilen Kansas City Kredosu (1913)’nda; “Biz yerel kilisenin özerkliğini ve herhangi bir harici dini kontrolden bağımsız olduğunu kabul ediyoruz.” denilerek müstakil örgütlenen toplulukların özgür ve bağımsız yapısı ön plana çıkarılmıştır.¹⁹⁴

Apostolik kiliselerin bağımsızlığı gibi Kongregasyonalist kiliseler de bağımsızdır ve Yeni Ahit’te Hristiyan bir topluluğun kabul etmesi gereken herhangi

¹⁹³ Savoy Deklarasyonu’nun ilgili maddeleri için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 403-404; Aynı ayrı örgütlenmiş her bir Hristiyan topluluğun kendi meselelerini çözmede İsa tarafından yetkili olduğu konusunda Londra’daki Presbiteryen ve Kongregasyonalist Papazlar Birliği’nin 1691 yılında onayladığı anlaşmanın ve İngiliz Deklarasyonu (1833)’nin ilgili maddesi için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 457-458, 551; Ayrıca bkz. Andrews, “Congregationalism”, Harmsworth’s Universal Encyclopedia, s. 2208.

¹⁹⁴ Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 600.

bir harici dini otoriteden bahsedilmemektedir.¹⁹⁵ Antakya Kilisesi, Kudüs Kilisesi üyeleri tarafından kurulmasına rağmen İncil’i pagan dünyasına duyurmak için Pavlus ve Barnaba’yı dışarıya göndermek suretiyle Kudüs topluluğuna danışmadan bağımsız hareket etmiştir.¹⁹⁶ Kutsal Ruh tarafından da tasdik edilen bu bağımsız hareket harici bir kontrol altında değil de İsa’nın gayesi doğrultusunda yapılmıştır.¹⁹⁷ Ayrıca havarilerin bölünmüş Hristiyan toplulukları büyük bir dini organizasyon olarak merkezi bir idare altında bir araya getirme tasarısına dair Yeni Ahit’te hiçbir şey bulunamaz. Ne Kudüs’teki topluluğun Antakya topluluğu üzerinde bir kontrol gücü vardı ne de bu iki topluluğun bağımlı olduğu üstün bir otorite vardı. Her bir şehirde inanlılar topluluğu vardı ve her bir toplulukta da ihtiyarlar görevliydi.¹⁹⁸ Bu ayrı toplulukları tek bir dini ve genel yönetim çatısı altında bir araya getirme teşebbüsü olmadı. Ayrıca Pavlus ziyaretlerinde toplulukları birleştirme girişiminde de bulunmadı ve topluluklardan tek bir topluluk olarak değil de “topluluklar” olarak bahsetti.¹⁹⁹ Birbirlerine çok yakın olan topluluklar bile tek bir kilise temsili altında birleştirilmeyerek her birinin ayrı ayrı İsa’ya sorumlu olması benimsendi. Havariler Hristiyanlık eğitimi, toplu ibadet, görevlilerin seçimi veya disiplinin sağlanması amacıyla birbirlerine yakın şehirlerdeki toplulukları daha güçlü ve öne çıkan topluluk çatısı altında toplayabilirlerdi; fakat bunu yapmayarak kurdukları her bir topluluğu diğerlerinden ayrı örgütlediler. Çünkü havariler İsa’nın her nerede iki ya da üç kişi onun adıyla toplanırsa, kendisinin de bizzat orada onların arasında olacağı vaadi ile

¹⁹⁵ Kongregasyonalistlere göre; Yeni Ahit’te İsa-Mesih’in dışında bir insana veya gruba dayalı kilise yönetimine dair herhangi bir delil bulunmamaktadır. Geniş bilgi için bkz. Dexter, *Congregationalism What It Is Whence It Is How It Works*, s. 44-47.

¹⁹⁶ Bkz. Elçilerin İşleri 14:27.

¹⁹⁷ Bkz. Elçilerin İşleri 13:2.

¹⁹⁸ Bkz. Elçilerin İşleri 14:21-23.

¹⁹⁹ Bkz. Elçilerin İşleri 16:5;

hareket ediyorlardı.²⁰⁰ Ayrıca havarilere göre her bir topluluk kendi birlik ve bütünlüğünün farkına varmalı, bu toplumsal bağı keşfetmeli ve Hristiyanlığa karşı gelebilecek tehlikelere karşı koymalıydı.²⁰¹

Kongregasyonalistlere göre havariler döneminde olduğu gibi yayılmış ve kapsayıcı kilise anlayışı yerine kilise yapısının müstakil olan şekline bağlı kalınmalıdır. Birçok topluluktan oluşan kapsayıcı kilise yapısı yerine tek topluluktan oluşan ayrı örgütlenmiş kilise yapısı benimsenmelidir. Genellikle İngilizceye “church” olarak tercüme edilen Yunanca “ecclesia” kelimesi, Kongregasyonalistlere göre, tam olarak tek bir “topluluğu, cemaati” (congregation) veya “meclisi” (assembly) işaret etmektedir. Bu kelimeler Yeni Ahit’te ya dini amaçlar için toplanmış inananların tek birliğini göstermek için ya da tüm Hristiyan yapısını göstermek için kullanılmıştır. Örneğin; “Rab de her gün yeni kurtulanları onların arasına katıyordu.”²⁰² ifadesinde geçen ve “onların arasına” diye tercüme edilen “church” kelimesi tek bir topluluğu belirtir.²⁰³ Yeni Ahit, “topluluk” kelimesini hiçbir zaman kapsayıcı manada kullanmamıştır. Bu kelimeyle Efes, Korint, İzmir gibi bölgesel meclisler kastedilmiştir ve “topluluklar” kelimesi ile de Galatya toplulukları (Ankara, Yozgat ve çevresi) gibi illerden veya ülkelerden bahsedilmiştir. Ayrıca literatürde Metodist Episkopal Kilisesi veya İngiltere Kilisesi gibi isimler kullanılırken, tüm topluluğu tek bir çatı altında toplamanın ve yönetmenin

²⁰⁰ Bkz. Matta 18:20.

²⁰¹ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 69-74.

²⁰² Bkz. Elçilerin İşleri 2:47.

²⁰³ Elçilerin İşleri 2:44-46; 4:23-31; 5:11-14 gibi Yeni Ahit bölümlerinde, ilk Hristiyan kilisesi ve diğer kiliselere model olan Kudüs’teki topluluktan bahsedilmektedir. Havariler tarafından kurulan diğer topluluklar da Kudüs Kilisesi gibi tam, eksiksiz, ayrı ve müstakil kiliselerdir. Bu kiliseler müstakil ve bağımsız olmasalardı Hristiyan topluluğun bir parçası olarak bahsedilirdi. Oysa bu kiliselerden “Topluluğun Efes, Korint vb.. Şubesi” olarak değil de direk “Efes Kilisesi, Korint Kilisesi” vb. diye bahsedilerek, onların bağımsızlığı ortaya konmuştur. Kongregasyonalistlere göre buradan çıkarılacak sonuç; topluluklar yakın olsa bile onları tek çatı altında toplamayan havariler dönemi kilise yapısı, Kongregasyonalist Kilise yapısı gibiydi. Bkz. Punchard, A View of Congregationalism, s. 47-50.

kastedildiği şekilde “Kongregasyonal Kilise” terimi kullanılmaz. Çünkü Kongregasyonalist Kilise derken kastedilen; Kongregasyonalizm fikriyatı, Kongregasyonalist düşünce yapısıdır. Kongregasyonalizm kapsayıcı bir kilise yönetim şekli olmayıp müstakil ve ayrı ayrı örgütlenen kilise yapısını esas alır. Bu ayrı ve müstakil örgütlenen toplulukların her konuda kendi kendini idare etmesi ve kendisi dışındaki bir güçten bağımsız olması yönüyle Kongregasyonalizm, dışsal bir dini otoriteye ihtiyaç duyan ve bu otoriteye bağlı kalmak zorunda olan diğer Hristiyan sistemlerden ayrılır. Birliğin kendi geleceğini kendi belirlemesi yetkisi, aynı zamanda, azınlığın ve belirli bir otoritenin diktatöryel veya keyfi idaresinden ziyade daha demokratik ve güvenilir bir yönetim yapısı ortaya çıkarmaktadır. Bu yönüyle de Kongregasyonalist Kilise yönetiminin, üstünlük ve hiyerarşi yerine eşitlik ve işbölümüne dayalı bir sistemi esas alıp, her bir topluluğu kendi meselelerini idarede küçük birer bağımsız cumhuriyet gibi kabul ettiği söylenebilmektedir.²⁰⁴

Ancak şu husus da ifade edilmelidir ki, bu eşit ve müstakil örgütlenen kiliselerin üyeleri -nadiren de olsa- ayinlerde, toplu ibadet veya sakramentlerde bir araya gelme hakkına sahiptirler. Ayrıca bu özerk kiliseler, topluluk içinde ortaya çıkan bazı aykırı davranışları önleme veya ortadan kaldırma, uyum içinde düzeni sağlama gibi ortak akla ihtiyaç duyulan konularda karşılıklı görüş alış verişi için bir araya gelebilirler. İngiliz Deklarasyonu’na göre kiliseler arası etkileşimin canlı tutulması her bir kilisenin görevidir. Kansas City Kredosu’nda da geneli ilgilendiren konularda işbirliği yapmak için bölgesel, eyaletsel veya ulusal yapıda bir araya gelebilen kiliselerin kardeşliğine vurgu yapılmıştır. Yalnız bu birliktelikler olsa bile,

²⁰⁴ Mitchell, A Guide to The Principles And Practice of The Congregational Churches of New England, s. 42-43, 57-60; Bkz. Punchard, A View of Congregationalism, s. 68.

topluluklar birbirlerinin işlerine müdahale edemezler ve kiliseler arası üye transferleri de bu bağlamda kiliselerin karşılıklı rızası olmadan kabul edilemez.²⁰⁵

Kongregasyonalistlere göre yukarıda geçen İsa-Mesih'in Matta 18:20'deki sözleri, kilise yönetiminin bağımsız şeklinin gerçek temelini ve gerekçesini göstermektedir. Her nerede ve ne zaman iki ya da üç kişi İsa'nın adı ile bir araya gelse İsa-Mesih de o meclistedir. İsa-Mesih o mecliste sadece ibadetleri kabul etmek veya oradakileri lütuflandırmak için bulunmaz aynı zamanda topluluk ibadetinin yönetimini sağlayıp kendi otoritesi ile ibadete belli bir manevi hava kazandırmak için topluluğun bir parçası olarak orada bulunur. Şayet böyle bir topluluk gerçek manada İsa'nın adıyla ve onun için bir araya gelirse, bu topluluğun kararları İsa'nın kararı olacaktır. Bu meclisin yerde bağladığı gökte bağlanacak yerde çözdüğü gökte çözülecektir. İsa'nın hazır bulunduğu bu meclis, kararlarının İsa tarafından doğrulanıp onaylandığı bir meclis olduğundan başka bir başvuru merciine gerek kalmamaktadır. Üyelerin topluluğa kabulü, görevlilerin seçimi veya görevden alınması, ibadetlerin tanzimi, acı ve yoksulluk içindekilere yardım için gerekli yerlerle temasa geçilmesi ve İncil'in dünyaya yayılması noktasında ideal bir şekilde karar alabilecek topluluk, İsa'nın rehberliğinde ve onun kararları doğrultusunda hareket eden topluluktur. Bu topluluk İsa-Mesih'ten faydalanma, onun fikriyatını öğrenme, onun lütfuna mazhar olma ve onun yapmış olduğu vazifeyi yapma dışında bir gaye ile toplanmaz. Kongregasyonalizme göre bu amaçla toplanan ve Matta'nın

²⁰⁵ 1691 yılı Anlaşması, İngiliz Deklarasyonu ve Kansas City Kredosu ilgili maddeleri için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 460-461, 552, 600.

yukarıda geçen düsturuna dayanan her bir topluluk, Hristiyan topluluktur ve harici kontrolden de bağımsızdır.²⁰⁶

2.2. Görevlileri

Kongregasyonalizmde kilise görevlileri olarak iki türe inanılmaktadır. Bunlar ihtiyarlar ve diyakozlardır. Kongregasyonal kredonun oluşumunda etkili olan bazı platformlarda, konsillerde, sinodlarda, iman ikrarlarında, deklarasyonlarda kilise görevlisi olarak bu iki tür geçmektedir. Ayrıca tek ve yanılmaz kaynak olarak görülen Yeni Ahit'te de bu iki tür kilise görevlisinden başka bir görev şeklinin olmadığına inanılmaktadır. Bu iki görev türünü incelemeden önce, diğer görevlilerin neden Kongregasyonalist sistemde yer almadığına değinmek gerekmektedir.

Kongregasyonalizmde ihtiyarlar (elders) ile diyakozlar olmak üzere iki tip kilise görevlisi bulunmaktadır.²⁰⁷ Kongregasyonalistler diğer sistemlerde papaz, öğretici, vaiz, yönetici, gözetmen, piskopos olarak isimlendirilen görev şekillerini “ihtiyarlar” ismi altında bir araya getirmişlerdir. Yani kilisede papazın, vaizin, piskoposun vb. diğer saydığımız görevlilerin yaptıklarını ihtiyarlar yapmaktadır. Kongregasyonalistlere göre havariler döneminde ihtiyarlar ve diyakozlar dışında kalan tüm görevli kişiler özel ihtiyaçları karşılamak için bulunan kimselerdir. Bunun dayanağı da tüm meselelerde başvuru ve yegane kaynak olan Kutsal Kitap'tır. Örneğin Korintlilere Mektup'taki; “Tanrı; inanlılar topluluğunda başta elçileri, ikinci olarak peygamberleri, üçüncü olarak öğretmenleri, ardından mucize yapanları,

²⁰⁶ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 74-76; Ayrıca bkz. Delavan L. Leonard, A Century of Congregationalism in Ohio, Peace&Randolph, Oberlin, O., 1896, s. 2; Dexter, Congregationalism What It Is Whence It Is How It Works, s. 25-26, 43-44.

²⁰⁷ Savoy Deklarasyonu (1658) ve İngiliz Deklarasyonu (1833) ilgili maddeleri için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 404, 551.

hastaları iyileştirme gücü olanları, başkalarına yardım edenleri, yönetme yeteneği olanları ve çeşitli dillerde konuşanları atadı.”²⁰⁸ ifadesinde sekiz adet farklı manevi kişilikten bahsedilmektedir. Ayrıca bu sayı, aynı mektubun 12. bölümünün 10. ifadesinde sayılan manevi kişiliklerle daha da artırılabilir. Ancak Kongregasyonalistlere göre, bu ifadeden havarinin, kalıcı ve daimi statüdeki görevlerden bahsettiği anlaşılmamalıdır. Çünkü burada Kutsal Ruh’un doğaüstü lütfundan ve bu lütfun verildiği birtakım insanlardan bahsedilmektedir. Yani bu kişiler özel kişiler olup kilise görevli sınıfına dâhil edilemezler.²⁰⁹

Kutsal Kitap’ta bir başka lütuflandırılanlar listesi de Efeslilere Mektup’ta geçmektedir. Kongregasyonalistlere göre, “Kendisi bazılarını elçi, bazılarını peygamber, bazılarını müjdeciler ve bazılarını önder ve öğretmen olmak üzere atadı.”²¹⁰ ifadesinde sayılan görevliler, İsa bu dünyadan ayrılmadan önce, bilginin azizliğini ve kutsallığını tamamlamak, bu dünyadaki inanlılar topluluğunu kurmak için İsa tarafından görevlendirildiler. Bu görevlendirmeler kalıcı değildi ve o dönemde yaşayan bu görevliler -ki özellikle havariler- geçiciydiler. Ancak onların gösterdiği yol hala Hristiyanlık için geçerlidir. Havariler yetki veya mesaj sahibi kimselerdir. Yeni Ahit’te havarilerden şöyle bahsedilmektedir: “Doğrusunu söyleyeyim, köle efendisinden üstün değildir. Elçi de kendisini gönderenden üstün değildir.”²¹¹ “Titus’a gelince, o benim paydaşım ve aranızdaki emektaşımıdır. Diğer kardeşlerimiz ise toplulukların elçileri, Mesih’in kıvancıcıları.”²¹² Markos 3:14’te ise; “ İsa bunlardan on iki kişiyi yanında bulundurmak, Tanrı sözünü duyurmaya göndermek

²⁰⁸ I.Korintliler 12: 28

²⁰⁹ Punchard, A View of Congregationalism, s. 69-70; Mitchell, A Guide to The Principles And Practice of The Congregational Churches of New England, s. 47-49.

²¹⁰ Efesliler 4:11

²¹¹ Yuhanna 13:16

²¹² II.Korintliler 8:23

ve cinleri kovmaya yetkili kılmak üzere seçti.” denilerek bu on iki havarinin özel görevleri gösterilmiştir. Ayrıca bu on iki havariye aynı karakteristik özelliklerin verildiği de Luka 24:45-48’den anlaşılmaktadır. Kongregasyonalistlere göre, havarilerin seçilmiş haberciler olduklarının ve İsa-Mesih’e bizzat onu görerek ve işiterek şahitlik ettiklerinin Yeni Ahit’te birçok kanıtı vardır.²¹³ Yani buradan havarilerin, varislere veya haleflere sahip olamayacağı anlaşılmaktadır. Günümüzde, sadece, onların Hristiyan sistemi için çok önemli olan ve ilhamla yazmış oldukları vahiylerine, tanıklıklarına ve şahitliklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşayan Hristiyan öğreticiler için havariler gibi bir durumun olması maalesef imkânsızdır. İsa’yı bizzat görmüş ve onunla karşılıklı ilişkide bulunmuş ve seçilmiş havariler, seçilmişlik ve şahitlik özelliklerini başka bir görevliye intikal ettirmemişlerdir. Ancak bu noktada Kongregasyonalistlere göre Pavlus’un farklı bir durumu vardır. Korintlilere mektubunda, İsa-Mesih adına bağışlayıcı olduğunu açıklayan Pavlus, Tanrı’nın huzurunda onun elçisi olarak konuştuğunu ve İsa-Mesih’in ona verdiği topluluğu eğitime yetkisi ile diğer üstün elçilerden bir farkının olmadığını belirtmektedir.²¹⁴ Ayrıca Kongregasyonalistlere göre Pavlus, havari olduğunda ısrar etmemiş olsaydı havarilerin İsa tarafından özel olarak seçilmişlik ve dini olarak donatılmış ve yetkilendirilmişlik özellikleri, havari mertebesinin üstün karakteristik özelliklerine sahip olmayan öğreticilere geçmiş olacaktı ki herhangi bir halef veya varise sahip olmaması gereken havarilerin halefleri olmuş olacaktı. Yani Kongregasyonlistlere göre Pavlus, havari olmakla havarilik özelliklerinin insandan insana geçebilmesinin

²¹³ Bkz. I.Korintliler 15:14,17; Elçilerin İşleri 2:32. 3:15. 4:20,33. 5:30-32. 10:39-41. 13:31.

²¹⁴ Bkz. II.Korintliler 2:10, 17, 10:8, 11:5.

önünü tıkamış ve kiliselerin günümüzde havarilik özelliklerine sahip görevlilere sahip olma iddiasını ortadan kaldırmıştır.²¹⁵

Kongregasyonalist akımda havarilerin haleflerinin olamayacağına değindikten sonra topluluğun kontrol ve yönetim gücünün verilebileceği bir başka eğitici grup olan ve literatürde “insanları memnun eden haberleri bildiren kişiler” olarak geçen “gezici vaizlere” (evangelists) değineceğiz.

Yeni Ahit’te “Kendisi bazılarını elçi, bazılarını peygamber, bazılarını müjdeci ve bazılarını papaz ve öğretmen olmak üzere atadı.”²¹⁶ ifadesinde gezici vaizler “müjdeci” olarak geçmektedir. Bu kelime Elçilerin İşleri 21:8 ve II. Timoteyus 4:5’te de yer almaktadır. Kongregasyonalist yorumcular burada geçen “evangelist”lerin havariler döneminde dini öğreticiler olduklarına, herhangi bir topluluğun sürekli sorumlusu olmadıklarına ve herhangi bir üst konuma da sahip olmadıklarına; ancak bunların havariler tarafından çeşitli yerlerdeki putperest veya dinsizlere İncil’i vaaz etmek ve havariler tarafından başlatılan İncil’i öğretme görevini devam ettirmek için çeşitli şehirlere gönderildiklerine kanaat getirmişlerdir. Yani bu sınıfın günümüzdeki misyonerlerin görevine benzer görevleri, görev olarak İncil’i yayma yönüyle, atanmış bir ihtiyarın görevine benzemektedir.²¹⁷

Havarilerle gezici vaizlerin havariler dönemindeki durumları ve günümüzde Kongregasyonalist topluluklar tarafından algılanış şekli doğrultusunda, kilise görevinde bulunan bu iki türün -ki özellikle havariliğin- özel olarak seçilmiş ve görevlendirilmiş kişiler olduklarını, günümüzde kilise görev şemasının bir bölümünü oluşturmamayacaklarını, onların sadece ilhama dayalı yol göstericiliğinden faydalanılabileceğini görmekteyiz. Gezici vaizlerin ise havariler döneminde,

²¹⁵ Punchard, A View of Congregationalism, s. 70-75.

²¹⁶ Efesliler 4:11

²¹⁷ Punchard, A View of Congregationalism, s. 76-77.

havariler tarafından özel olarak seçilmiş ve görevlendirilmiş, günümüzde misyonerlik görevi ile bağdaşan ancak kilisenin müstakil ve daimi görev sınıfında bulunmayan –zorunlu durumlarda papazın kilisedeki görevlerini yapabilme yetkileri vardır-, yaptıkları vazife yönüyle de ihtiyarların toplulukta yaptıkları görevi gezerek yaptıklarından dolayı ihtiyarlarla aralarında çok fazla farklılığın olmadığı kişiler oldukları anlaşılmaktadır.

Bu noktaya kadar Presbiteryenlerle Kongregasyonalistler uzlaşma içerisinde. Ama bazı noktalarda modern Kongregasyonalistler, hem Kongregasyonalizmin ataları diyebileceğimiz ilk Kongregasyonalist din adamları ile hem de Presbiteryenlerle aynı düşünmemektedirler.

Kongregasyonalist atalar, son dönem Kongregasyonalist akım taraftarlarından farklı olarak papazlarla öğreticiler arasında görev yönünden fark olduğunu kabul etmekle kalmamış, bu görevlilere bir de “kural koyan ihtiyarları” (ruling elders), “kadın diyakozları” ve “yardımcıları” (relievers) eklemişlerdir. Bu tip görevler 1589 yılında Kuzey İngiliz Kongregasyonel Kilisesi İman İkrarı’nda ve 1593 yılı Londra Kongregasyonel Kilisesi İman İkrarı’nda kabul edilmiştir.²¹⁸ Thomas Hooker ise Yeni Ahit’te beş tip kilise görevlisinin olduğunu belirtmiştir. Ona göre bu kilise görevlileri papazlar, öğreticiler, kural koyan ihtiyarlar (ruling elders), erkek ve kadın diyakozlardır.²¹⁹ Hooker’ın yorumu ile aynı yıllarda ortaya çıkan Cambridge Platformu ise kilise görevlileri hakkında, kadın diyakozların kiliseler için diğer

²¹⁸ Bu iki iman ikrarı Williston Walker’ın “The Creeds and Platforms of Congregationalism” kitabında 1589 Birinci Londra-Amsterdam Kilisesi İman İkrarı ve 1596 İkinci Londra-Amsterdam Kilisesi İman İkrarı olarak geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 28-74.

²¹⁹ 1645 yılı Hooker’ın Kongregasyonel Prensipier İncelemesi için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 132-148.

görevlilere oranla daha az gerekli olduğunu belirtmekle birlikte Hooker ile hemen hemen aynı görüşü paylaşmıştır.²²⁰

Havarilerle gezici vaizlerin kilise görevlisi olmadığının savunulduğu Kongregasyonalizmde, Kongregasyonlist ataların yukarıdaki görüşleri de zamanla değişime uğramıştır. Çünkü Kongregasyonalistlere göre Pavlus'un Efeslilere mektubundaki; “Kendisi bazılarını elçi, bazılarını peygamber, bazılarını müjdeci ve bazılarını papaz ve öğretmen olmak üzere atadı.”²²¹ ifadesinden yola çıkılarak, Kongregasyonel kiliselerin papaz ve öğretmenlerin her ikisine de sahip olması gerektiği zannedilmiştir. Oysa bu ifade “bazılarını papaz ve bazılarını öğretmen” olarak değil de “bazılarını papaz ve öğretmen” olarak okunmalıdır. Nitekim Yeni Ahit'in Korintlilere Mektup bölümünde, topluluğun eğitimi için görevli olan öğretmenlerin görevleri, Elçilerin İşleri bölümünde de papazların görevleri sıralanmıştır.²²² Bu iki ifade karşılaştırıldığında ilkinde papazın sıralamada yer almamış olması, ikincisinde de öğretmenin geçmemesi çok önemli bir görevin atlanmış olduğunu düşündürecektir ki, bu da mümkün değildir. Şüphesiz her bir kelimenin birbirinin yerine kullanıldığı bu ifadelerde papazla öğreticinin aynı anlamda kullanıldığı anlaşılmalıdır. İkisi arasında ayrıma gidilmesi yanlış yorumlar sonucunda ortaya çıkmaktadır.²²³

“Kural koyan ihtiyarlara” (ruling elders) gelince bu türden kilise görevi ise Kongregasyonalistlere göre, Yeni Ahit'teki “Topluluğu iyi yöneten ihtiyarlar, özellikle Tanrı sözünü duyurmak ve öğretmek için emek verenler iki kat saygıya

²²⁰ Cambridge Platformu önsözü ve metni için bkz. Walker, The Creeds and Platforms of Congregationalism, s. 194-237. Amerikalı yazar ve vaiz olan Cotton Mather (1663-1728)'a göre kilisede Ruling Elder olarak isimlendirilen “kural koyan ihtiyarlar” gibi bir görev türü bulunmamaktaydı. Bkz. Punchard, A View of Congregationalism, s. 79.

²²¹ Efesliler 4:11

²²² Bkz. I.Korintliler 12:28; Elçilerin İşleri 20:28.

²²³ Punchard, A View of Congregationalism, s. 80.

layık görülsün.”²²⁴ ifadesine dayalı olarak ortaya çıkarılmıştır ve Kongregasyonalist atalar ve Presbiteryenler tarafından ihtiyarlara dâhil edilmiştir. Öncelikle buradaki ifadede havari iki farklı ihtiyar çeşidi ortaya koymanın yerine, topluluğa özel ilgi gösterip kendilerini topluluğa adanmış, topluluk için varını yoğunu ortaya koymuş, papazlık ve vaizlik işine son derece sadık kişilerin ihtiyarlardan başkası olmadığını kastetmiştir. Topluluğa özel ilgi gösteren ve bundan dolayı da genel olarak kuralcı ve rehberler olarak isimlendirilen bu ikinci tür ihtiyarların kendilerini topluluğa ve Yeni Ahit’e adanmaları, onların farklı bir görev sınıfına alınmalarını gerekli kılmamaktadır. Malum ihtiyarlar arasındaki biraz daha iştiaklı olanların ve bu gayret sonucunda da daha fazla lütfâ mazhar olacakların ayrı bir kategoride değerlendirilmesi fikri, zamanla itibarını kaybetmiştir.²²⁵

“Kural koyan ihtiyarların” Kongregasyonalistler tarafından ayrı bir sınıf olarak değerlendirilmemesinin diğer delilleri de şunlardır. I. Selanikliler 5:12’de geçen “çalışanlar” terimi ile I. Timoteyus 5:17’deki “yönetenler” terimi bir biri ile paraleldir. İbraniler 13:7,17, 24’te geçen “kural koyucular (rulers) veya önderler”, I.Timoteyus’ta bahsedilen yöneticilerden farksızdır. Bu kuralcılar, önderler veya rehberler açıkça Tanrı’nın kelimini öğretmek için görevlendirilmişlerdir. Yani bunların Yeni Ahit işçilerinden, vaizlerden, papazlardan, gözetmenlerden veya yöneticilerden herhangi bir farkı yoktur. Kural koyan ihtiyarları destekler mahiyette bir diğer ifade Pavlus’un Korintlilere mektubunda “yardım edenler” ve “yönetme yeteneği olanlar” diye geçmektedir.²²⁶ Kongregasyonalistlere göre, bu ifadedeki “yardım edenler”den en fazla anlaşılması gereken, hüküm vermedeki yardımcılıktır.

²²⁴ I.Timoteyus 5:17.

²²⁵ Punchard, A View of Congregationalism, s. 81; Mitchell, A Guide to The Principles And Practice of The Congregational Churches of New England, s. 47-49.

²²⁶ Bkz. I.Korintliler 12:28

Yönetme yeteneğinden de herhangi bir idarecilik, müdürlük, direktörlük, nezaretçilik veya kontrolörlük değil de papazlığın anlaşılması gerekmektedir. Ayrıca mektubun bu bölümünde havari; kilisenin düzenli, daimi ve olağan görevlilerini belirtmeyip, Tanrı'nın ilk Hristiyanlara lütfu olan; ilahi, olağanüstü ve mucizevî armağanlarından bahsetmiştir. Yani bu üstün özellikler topluluk için atanmış bazı ihtiyarlara tebliğ edilmiştir. Bu özel lütuflar kesinlikle yönetim yetkisi, öğreticilik veya hüküm verme yetkisi gibi algılanmamalıdır. Aynı şekilde Pavlus'un Romalıları mektubunda²²⁷ da bu özel lütuflardan bahsedilmekte olup herhangi bir hüküm veren kimse veya piskoposluk bölgesinde yetkileri elinde tutan bir mevki kastedilmemiştir.²²⁸ Bunlara ilaveten bazı Kongregasyonalist düşünürlere göre de "kural koyan ihtiyarlar" ve öğreticiler, ilk dönemlerde, bazı Kongregasyonalist kiliselerde papazlık müessesinden ayrı olarak bulunmaktaydı ancak zamanla bu uygulamadan vazgeçildi ve günümüzde de ortadan kaldırıldı.²²⁹

Kongregasyonalizmin ilk dönemlerinde kilise görevlisi olarak kabul edilen "kadın diyakozlar" ise, fikirleri zamanla değişen Kongregasyonalistlere göre, Yeni Ahit'in; "Yaptığı iyiliklerle tanınan, tek erkekle evlenmiş, altmış yaşından aşağı olmayan bir dul kadın, eğer çocuk büyütmüş, konuk ağırlamış, kutsalların ayaklarını yıkamış, sıkıntıda olanlara yardım etmiş ve kendini her tür iyi işe adanmışsa, adı dullar listesine yazılsın."²³⁰ ifadesi ile benimsenmiş; ancak daha çok ilkel topluluklardaki doğuya ait bazı gelenek ve görenekler neticesinde ortaya çıkmıştır. Eski tarihe bakıldığında doğu ülkelerinde karşı cinsler arası görüşmeye izin verilmezdi. Bu ülkelerde bayanlar kendilerini aşağı bir mertebede görürlerdi. İncil'in

²²⁷ Bkz. Romalılar 12:6-9

²²⁸ Punchard, A View of Congregationalism, s. 81-84.

²²⁹ Preston Cummings, Dictionary of Congregational Usages And Principles, S. K. Whipple And Co., Boston, 1853, s. 267.

²³⁰ I.Timoteyus 5:9,10.

ilk muhataplarıyla buluşması ile yaşlı ve özellikle dul kadınlara vaaz, kadın müritlerin zorunlu olarak eğitimi, onları hastalık anında ziyaret, topluluğun yardımlarını kadınlar arasında dağıtma, dünyevi ve dini konularda ihtiyaçlarını karşılama artık mümkün hale geldi. Eğer eski topluluklar kadınları kilise görevlisi veya papaz olarak atamışlarsa, bu olağanüstü bir durum olup daimi statüdeki bir kilise görevi değildir. Sadece doğu ülkelerindeki acil durum için öngörülmüş bir atamadır ve dolayısıyla da bu aciliyet ortadan kalktığında veya insanlar arası çeşitli alışkanlıklar değiştiğinde bu vazife de kendiliğinden sona ermek zorunda kalmıştır. Bazı Hristiyan bilginlerine göre ise kadınlar kilisede eskiden görevlendirilmiş olsa bile herhangi bir papazlık görevi ile görevlendirilmemişlerdir. Sadece, iyi niyetli ve yumuşak huylu olduklarından dolayı vaftizde, acı, dert veya hastalık anlarında, kadınlara yardım etmişlerdir.²³¹ Ancak şunu belirtmek gerekir ki kadın diyakoz meselesi, Kongregasyonalist akım taraftarları tarafından kilisede görevli sınıfına dâhil mi değil mi noktasında eleştirilmeyip, daha çok cinsiyet noktasında eleştirilen bir konu olmuştur. Dönem dönem diyakozun cinsiyeti sorun olsa da diyakozluk müessesesi, görevli yapısında buluna gelmiştir. Ancak günümüzde çoğu meselede olduğu gibi bu meselede de daha esnek bir yol izlenmiş ve kilisede görev alma noktasında kadın erkek arasında ayrım kalmamıştır.

Kongregasyonalistler, Pavlus'un topluluklara kiliselerini veya meclislerini oluşturmaları için verdiği talimatlarda veya Yeni Ahit'in başka yerlerinde; özel nitelikleri olan, hüküm veren, kural koyabilen veya yönetme yetkisine sahip olan bir kilise görev yapısına rastlamadıklarını öne sürerek, ihtiyarlar ve diyakozlar dışında

²³¹ Punchard, A View of Congregationalism, s. 85-86.

bir zümreyi kabul etmemektedirler. Şimdi bu iki zümreyi başlıklar halinde inceleyeceğiz.

2.2.1. İhtiyarlar (Elders)

Grekçeden “elder” yani ihtiyar olarak tercüme edilen kelime, tecrübeli ve yaşça büyük bir kimseyi (older, old man) ifade etmektedir. Bu terim orijinalinde İsrail kabilelerinin liderleri ve Yahudi Sanhedrim (İkinci tapınak döneminde en üst Yahudi mahkemesi) üyeleri için kullanılmıştır. Bu insanlar genellikle toplumun ileri gelenleri olup bilgelik, ciddiyet, ağırbaşlılık, emin ve güvenilir yargılama gibi özelliklerinden dolayı toplumda ayrı bir yere sahiplerdi. Bu terim ayrıca ilk dönemlerde Hristiyan toplumunun öğreticileri yaşça büyüklerden, tecrübelilerden ve zeki kimselerden seçildiğinden, Hristiyan öğreticiler için de kullanılıyordu. Bu terimin Yeni Ahit’te Hristiyan öğreticileri belirtmek için ilk kullanımı şu şekildedir: “Bu kararı yerine getirip bağışlarını Barnaba ve Saul’un eliyle topluluğun ihtiyarlarına gönderdiler.”²³² Petrus’un ilk mektubu da ihtiyarlar terimini net bir şekilde göstermektedir: “Bu nedenle aranızdaki ihtiyarlara, ben de onlar gibi bir ihtiyar, Mesih’in çektiği acıların tanığı ve açığa çıkacak olan yüceliğin de paydaşı olarak rica ediyorum: Tanrı’nın size verdiği sürüyü güdün.”²³³

Kongregasyonalizme göre ihtiyarlar belirli bir topluluk ile sorumlu olan atanmış kimselerdir. Kutsal Ruh’un onları gözetmen olarak görevlendirmesi²³⁴ dışında herhangi bir dini görevleri bulunmamaktadır. Kongregasyonal Kilise’nin bu

²³² Elçilerin İşleri 11:30.

²³³ Petrus’un mektubunda ifadenin geçtiği bölüm için bkz. I.Petrus 5:1-4; Punchard, A View of Congregationalism, s. 89-90.

²³⁴ Bkz. Elçilerin İşleri 20:28.

görev şekli dayanağını Pavlus’la Barnabas’ın Anadolu’ya ziyaretinde her topluluğa ihtiyarlar seçmelerinden almaktadır. “İmanlılar için her toplulukta ihtiyarlar seçtiler. Dua ve oruçla onları, inanmış oldukları Rab’be emanet ettiler.”²³⁵ Buradan anlaşılmaktadır ki havarilerin gayretleri ile oluşturulan toplulukların her biri, topluluğun büyüklüğüne göre bir veya birden fazla ihtiyarla teçhiz edilmiştir. Muhtemelen bu ilk ihtiyarlar, dünyevi herhangi bir iş veya meslek sahibi erkeklerdi. Ayrıca bunların sayılarının bazen çok olmasının nedenlerinden biri eziyet ve işkence dönemlerinde küçük gruplar halinde toplanma ve başta bir ihtiyarla ibadeti icra etme zorunluluğuydu. Baştaki bu kişi de zorla görevden alınırca topluluk manevi ihtiyaçlarının giderilmesi için bir gözetmenden mahrum kalmış olacaktı.²³⁶

İlk topluluklarda ihtiyarların bazen papaz, gözetmen, denetmen veya piskopos olarak adlandırılmasının ve bu tür kilise görevlerini bünyesinde barındırmasının delili olarak Pavlus’un Titus’a mektubu gösterilmektedir. Pavlus Titus’a şunları söylemiştir: “Geriye kalan işleri düzene sokman ve sana buyurduğum gibi her kentte ihtiyarlar ataman için seni Girit’te bıraktım.”²³⁷ Yani oradaki faaliyetlerin tamamlanabilmesi, topluluğun manevi olarak gelişebilmesi ve her bir kente ihtiyarlar seçilebilmesi için Pavlus görevlendirmede bulunmuştur. Bu genel görevlendirmenin peşi sıra Pavlus, Titus’a ihtiyar olarak seçilecek kişilerin sahip olması gereken kıstasları da anlatmaktadır: “İhtiyar seçilecek kişi, eleştirilecek yönü olmayan, tek karılı biri olsun. Çocukları imanlı olmalı, sefahatle suçlanan ya da asi çocuklar olmamalı. Gözetmen, Tanrı evinin kâhyası olduğuna göre, eleştirilecek yönü olmamalı. Dikbaşı, tez öfkelenen, şarap düşkün, zorba, haksız kazanç peşinde

²³⁵ Elçilerin İşleri 14:23; Yeni Ahit’te geçen ihtiyarlarla ilgili diğer ifadeler için bkz. Elçilerin İşleri 15:6. 20:17. 21:18.; Filipiler 1:1; I. Selanikliler 5:12; Titus 1:5.

²³⁶ Punchard, A View of Congregationalism, s. 86-87.

²³⁷ Titus 1:5.

koşan biri olmamalı. Tersine, konuksever, iyiliksever, sağduyulu, adil, pak ve kendini denetleyebilen biri olmalı. Hem başkalarını sağlam öğretiyle yüreklendirmek hem de karşı çıkanları ikna edebilmek için imanlılara öğretilen güvenilir söze sınıksız sarılmalıdır.”²³⁸ Burada da ihtiyar kelimesi ile piskopos veya gözetmen kelimelerinin aynı şey için kullanıldıkları açıkça görülmektedir. Aynı şekilde Pavlus’un Efes topluluğunun ihtiyarları ile görüşmesinde de ihtiyarların; gözetmen, denetmen veya piskopos olarak isimlendirildiği ve bu kişilerin aynı görev sahibi kişiler oldukları anlaşılmaktadır.²³⁹

Kongregasyonalizmin temel prensiplerinden olan kutsal kitapların kilise yönetiminde şaşmaz, yanılmaz, güvenilir ve tek rehberliğinden yola çıkılarak kilise görevlileri değerlendirildiğinde, Kongregasyonalist Kilise görev yapısında ve Kongregasyonalist doktrinlerde ihtiyarlarla; piskoposların, papazların, gözetmenlerin veya denetmenlerin arasında fark olmadığı ve aynı görevin farklı ifade şekilleri oldukları anlaşılmaktadır. Şimdi Kongregasyonalistler tarafından kabul edilen bir diğer daimi kilise görev şekli olan diyakozluğu ele alacağız.

2.2.2. Diyakozlar

Kongregasyonal Kilise görev şekillerinden bir diğeri olan diyakozların atanması da kaynağını Yeni Ahit’ten almaktadır: “İsa’nın öğrencilerinin sayıca çoğaldığı o günlerde, Grekçe konuşan Yahudiler, günlük yardım dağıtımında kendi dullarına gereken ilginin gösterilmediğini ileri sürerek İbranice konuşan

²³⁸ Titus 1:6-9.

²³⁹ Bkz. Elçilerin İşleri 20:17-28. İhtiyar kelimesinin piskopos, gözetmen vb. kelimelerle aynı anlamda kullanımının Yeni Ahit’teki diğer örnekleri için bkz. I. Timoteyus 3:1-7; Titus 1:5-9; Punchard, A View of Congregationalism, s. 87-89.

Yahudilerden yakınmaya başladılar. Bunun üzerine Onikiler, bütün öğrencileri bir araya toplayıp şöyle dediler: ‘Tanrı sözünü yayma işini bırakıp maddi işlerle uğraşmamız doğru olmaz. Bu nedenle kardeşler, aranızdan Ruh’la ve bilgelikle dolu, yedi saygın kişi seçin. Onları bu iş için görevlendirelim. Biz ise kendimizi duaya ve Tanrı sözünü yayma işine adanalım.’ Bu öneri bütün topluluğu hoşnut etti. Böylece, iman ve Kutsal Ruh’la dolu biri olan İstefan’ın yanısıra Filipus, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas ve Yahudiliğe dönme Antakyalı Nikolas’ı seçip elçilerin önüne çıkardılar. Elçiler de dua edip ellerini onların üzerine koydular. Böylece Tanrı’nın sözü yayılıyor, Kudüs’teki öğrencilerin sayısı arttıkça artıyor, kâhinlerden birçoğu da iman çağrısına uyuyordu.”²⁴⁰ Bu insanların neden seçildiklerinin ve niçin atandıklarının cevaplarının bulunduğu Yeni Ahit’in bu bölümü, onların görevlerinin durumunu da açıklamaktadır. İlk topluluklarda dul kadınlara, yetimlere, hastalara ve ihtiyaç sahiplerine yardım etme geleneği vardı.²⁴¹ Hristiyanların malları ellerinden alındığı, inananların evlerinden sürüldüğü, hapisanelere kapatıldıkları, inandıkları için işkence görüp öldürüldükleri dönemde fakirlere kol kanat germek çok önemliydi. Bu dönemde birçok aile geçimini sağlayacak gelirlerini kaybetti, birçok kadın dul kaldı ve birçok çocuk da kimsesiz kaldı. Bu şartlarda eziyet çeken insanların ihtiyaçlarını karşılama görevini de mecburen topluluk üstlendi. Hristiyanların sayılarının az olduğu zamanlarda bu hayır işlerinin havariler veya ihtiyarlar tarafından idare edilmesi kolaydı. Ancak inananların sayısı arttıkça topluluğun eğiticilerinin kendi özel öğretmenlik ve idare işlerini aksatmadan bu işleri yapmaları mümkün olamamaya başladı. Bu durumda havariler, ilahi otoriteye dayalı olarak, topluluk içindeki bu işlere tahsis edilecek insanları seçmeleri için, Kudüs

²⁴⁰ Elçilerin İşleri 6:1-7.

²⁴¹ Bkz I.Korintliler 16:1-3; II.Korintliler 8,9; I.Timoteyus 5:16.

topluluğuna direktif verdiler ve bu şekilde de yeni bir kilise görev yapısı ortaya ıkmyı oldu. Diyakozluk görevi Kudüs topluluğu ile de sınırlı kalmadı. Pavlus Filipiler’e mektubunda, Filipiler’deki gzetmenlerle (ihtiyarlar) diyakozlara göndermede bulunmuştur.²⁴² Ayrıca Timoteyus’a mektubunda; “Aynı şekilde topluluğun görevlileri (diyakozlar); özü sözü ayrı, şarap tutkunu ve haksız kazanç peşinde koşan kişiler değil, ağırbaşlı kişiler olmalı. Temiz vicdanla imanının sırrına sarılmalıdırlar. Bunlar da önce sınınsınlar, eleştirilecek bir yönleri yoksa o zaman görev alsınlar. Aynı şekilde eşleri iftiracı değil; ağırbaşlı, davranışlarında ölçülü ve her bakımdan güvenilir olmalıdırlar. Görevliler; tek karılı, çocuklarını ve kendi evlerini iyi yöneten kişiler olsunlar. Görevlerini iyi yapanlar, kendileri için iyi bir yer edinirler ve Mesih İsa’ya olan imanda büyük cesaret kazanırlar.”²⁴³ diyerek açıkça diyakozluk görevini ve diyakozların sahip olması gereken özellikleri ortaya koymuştur. Diyakozların görevi sadece topluluktaki fakirlerin ihtiyaçları ile uğraşmak değildir. Havarilerin yedi yardımcı seçme sebeplerinde geçen “Tanrı sözünü yayma işini bırakıp maddi işlerle uğraşmamız doğru olmaz.” ifadesinde, maddi işlerle uğraşmak istenmemesi, ima ile bu işin yardımcılara bırakıldığını göstermektedir. Böylece hem toplulukların gün geçtikçe artan ihtiyaçları ile önem kazanan mali denetim daha yakından ve aktif bir şekilde sağlanacak hem de Tanrı sözünü yayma işi eksik kalmamış olacaktır. Hiçbir topluluk dünyevi ihtiyaçlarını karşılayan görevlilerden ayrı düşünülemez. Kimi kiliseler güvenlik elemanlarına kimisi hizmetlilere sahiptir. Oysa Kongregasyonalizm böyle bir ayrıma gitmeden, havariler dönemini örnek alarak gerektiğinde topluluğa hizmette, gerektiğinde papazlara yardım için, gerektiğinde de topluluktaki din kardeşlerine yardımcı olmak

²⁴² Bkz. Filipiler 1:1

²⁴³ I.Timoteyus 3:1-15.

için daimi statüde görev yapan yeteri kadar diyakozu istihdam etme yolunu seçmiştir.²⁴⁴

Son dönem Kongregasyonalist topluluklarda ise diyakozluk müessesesi ihtiyarlar heyetinden oluşmaktadır. Bu heyet çoğu zaman “papazlar konsili” olarak tanımlanmaktadır. Diyakoz olarak isimlendirilen bu insanlar gerçekte ihtiyarlar veya gözetmenlerden başkası değildirler. Yani kilisede görevli herkesin, görevi ve yetkisi ne olursa olsun, diyakoz olarak isimlendirildiği bir sisteme yönelim vardır. Diyakozlar arasında genellikle topluluğun disiplinini ve ibadetini etkileyen meselelerde hüküm yetkisine sahip, topluluğun gerçek önderi olan kişiler olarak papazlar -veya ihtiyarlar da denilebilir- bulunur. Yani papazlar farklı bir görev sınıfına dâhil olmayıp diyakozlar arasındaki aşağıda sayacağımız işleri yapan kişilerdir. Son dönemlerdeki uygulamalara göre papazların diyakoz sınıfına dâhil edilmeleri ve bu müessesenin de genel olarak “papazlar konsili” olarak adlandırılması ile toplulukta hiyerarşi ve üstünlük yerine eşitlik ve işbölümü egemen hale getirilmek istenmiştir. Papazların kilise üyeleri ile arasında herhangi bir hiyerarşik fark yoktur. Papazların büyüleyici ve farklı bir gücü bulunmayıp kendisini genel Hristiyan topluluğundan ayıran bir fonksiyonu da bulunmamaktadır. Aynı zamanda herhangi bir diyakozun veya topluluk üyesinin yasal olarak yapamayacağı bir işi tek başına yapma gibi bir ayrıcalığı da yoktur. Bu insanlar Hristiyan bütünlüğünün sağlanmasında çaba sarf eden tecrübeli insanlardır. Bunlar Pazar Okulu öğretmenliği, kilise komisyonu sekreterliği, misyonerlik idareciliği gibi görevlerde bulunup eğitimini bu yönde aldıktan sonra topluluk ile ilişkiye geçebilirler. Papazlar genel olarak Hristiyan idaresinde karşılaşılan sorunlarla ilgili

²⁴⁴ Punchard, A View of Congregationalism, s. 92-95; Diyakozların sorumlu oldukları görevler hakkında çeşitli görüşler için bkz. Cummings, Dictionary of Congregational Usages And Principles, s. 141-142.

başvuru mercii olup insanların araştıramadıkları meselelerde onlara nasihatte bulunan ahlaki olarak örnek olabilecek insanlardır. Hristiyanlık heyecanını kaybetmiş, Hristiyanlıkla uyuşmayan bir yaşantıya sapmış topluluk üyeleriyle ilgilenirler. Kilise buluşmalarını idare ederler. Üye olmak isteyenlerin başvurularını değerlendirirler. Kilisenin veya topluluğun amme hizmetlerini düzenlerler. Topluluğun papaz seçiminde de bu insanların tavsiyeleri topluluk için büyük önem taşımaktadır.²⁴⁵ Buradan şu anlaşılmaktadır ki, son dönemlerdeki bazı uygulamalara göre, papazlık görevi ile ihtiyarlık görevi arasında fark olmamakla birlikte diyakoz-ihtiyar ayırımından ziyade “papazlık konsili” altında birlikte faaliyet gösteren ve hiyerarşinin olmadığı daha eşitçi bir anlayış benimsenmiştir. Yani bir nevi rütbenin olmadığı ve kilisedeki herkesin toplumun hizmetkârı olduğu bir yapı geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu yapı içinde tıpkı okuldaki öğretmenlerin farklı branşlara ayrılıp hepsinin öğretmen olması gibi, farklı görevlerde bulunan ancak hepsinin toplum hizmetçisi olduğu bir kilise görevli sistemi oluşturulmuştur. Bu görevlilerin de papazdan veya ihtiyardan ziyade diyakoz olarak isimlendirilmesi, kilisede tüm görevlilerin birer topluluk hizmetçisi olduğunun vurgulanması içindir.

Son dönem anlayışa göre, kilisenin “papazlar konsili” denen genel idare konsilinde yer alan eskiden diyakoz olarak isimlendirilen görevliler ise modern Kongregasyonalizmde, konsilin gereği olarak topluluğun genel idaresinde papazlarla işbirliği içindedirler. Diyakozlar papazların sorumluluğunu paylaşırlar ve dayanışma ile onu desteklerler. Topluluğun idaresinde ve topluluk faaliyetlerinin yürütülmesinde papazla birlikte hareket ederler. Diyakozlar sadece topluluğun idari işleri ile sorumlu olmayıp, manevi işlerinden de sorumludurlar. Papaz olmadığı

²⁴⁵ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 114-116.

zaman papaz tarafından yerine getirilmesi gereken birçok iş diyakoz tarafından yapılır. Bu sistemde herkes diyakoz olmakla birlikte ihtiyar ve diyakozun yapacağı işler yine belirlidir; ancak bu ikisi arasında eskiden olduğu gibi keskin bir ayrım yoktur. Diyakozluk görevi ikinci derece bir görev olmayıp papazı tamamlayan bir görev olarak algılanır. Diyakozlar da topluluk tarafından seçilir ve bu seçimin İsa'nın iradesinin bir yansıması olduğu inancı vardır. Topluluk yaşantısının iş ve görev yönünden idaresini, çoğunluğunu diyakozların oluşturduğu, özel bir şekilde seçilmiş kilise üyelerinin de dâhil olduğu bir komiteye havale etmek giderek yaygınlaşmaktadır. Bu komite; kilise yapılarının bakımı, onarımı, hususi ihtiyaçları, araç gereçlerinin temini, finans sisteminin idaresi, hukuki işlemlerinin takibi ve benzer işlerle ilgilenir. Bu yöntemle kilisenin manevi yönü dışında kalan işleri, bu işlerde yetenekli topluluk üyeleri tarafından da yapılmış olacaktır. Bu yöntem ayrıca diyakozlara, zamanlarını ve enerjilerini topluluğun manevi işlerine ayırma imkânı vererek papaza daha etkin ve verimli yardım edebilmelerine olanak sağlar ve böylece de kilisenin manevi işlerinin hızlanmasına katkıda bulunulmuş olunur.²⁴⁶

Kongregasyonalizmde topluluktaki hiyerarşinin kaldırılıp eşitlik ile işbölümünün yerleştirilmesinin gereği ve sonuncu olarak, topluluk üyelerinin topluluk sayısı ile orantılı artan sorunların çözümünde etkin rol alması giderek önem kazanan bir durumdur. Çünkü Kongregasyonalist düşünceye göre herkes elinden geleni yaparsa hem bir kişinin yapabileceğinden daha fazlası yapılmış olacaktır hem de topluluk üyeleri kilise hayatı ile bağlantılı olarak dini yaşantıdan uzak kalmamış olacaktır. Yani her Kongregasyonalist topluluk üyesinin aslında birer papaz olduğu genel Protestan hedefe ulaşılacaktır.

²⁴⁶ Millard, Congregationalism, s. 83-85; The Oxford Dictionary of the Christian Church, "Congregationalism", s. 332.

Bazı Kongregasyonalistlere göre diyakozlarla ihtiyarlar arasında ayrım yapılmayıp aynı yapı içinde değerlendirilmesinin bazı dezavantajları vardır. İhtiyarlar düzenli olarak hastaları ve fakirleri ziyaret edemediklerinden bu iş hakkıyla yerine getirilememektedir. Diyakoz olması gereken insanlar liderlik veya ihtiyarlık için kişisel olarak yetkin olmadıklarından sorun çıkarıp, görevli seçimlerini kabul etmeyebilmektedirler. Diyakozlar bir hizmet için seçildiklerinde aslında liderlik yetkileri ile donatılmış bir işe seçilmeleri gerektiğini öne sürerek, bu seçime karşı çıkabilmektedirler. Bu tip sorunlara yol açan yukarıdaki sistem, bazı Kongregasyonalist din adamlarına göre, ilk dönem toplulukların uygulamasına da benzememektedir. Diyakozların “ihtiyar” olduğu sistemle Kongregasyonalizm, havariler döneminin temel elementlerinden birini kendisine göre yeniden oluşturmuştur. Buna ilaveten bazı büyük topluluklarda, ihtiyarlık müessesesinin görevleri tek bir papaza verildiği zaman bu durumda da çeşitli sayıda ihtiyarın başkanlığını bir papazın üstlenmesi ortaya çıkmaktadır ki bu da havariler dönemi örnekleri ile pek bağdaşmaz. Hem bu durumda aslanan topluluğun liderliği prensibi de etkinliğini kaybedecektir. Bazı Kongregasyonal topluluklarda ise hem ihtiyarlar hem de diyakozlar birlikte bulunmalarına rağmen bu iki görev şekli hiçbir zaman eski Kongregasyonalist topluluklar gibi tanımlanmamaktadır.²⁴⁷

Son olarak ihtiyarların (veya papazlar, gözetmenler, öğreticiler veya piskoposlar)²⁴⁸ ve diyakozların -son dönemdeki (en azından XX. yüzyılın ilk yarısı) Kongregasyonalist anlayışla- seçilme şekline bakacağız.

Kongregasyonlist Kilise yönetim sisteminde, ihtiyarlar ve diyakozlar topluluğun (veya kilisenin) üyeleri tarafından seçilir. Bu yönüyle

²⁴⁷ Dale, A Manual of Congregational Principles, s. 115-116.

²⁴⁸ İhtiyar görevinin kilisede; papazlık, gözetmenlik, öğreticilik veya piskoposluk görevleri ile aynı olduğunu vurgulamak için sık sık parantez içinde hatırlatma ihtiyacı hissedilmiştir.

Kongregasyonalizm, monarşinin ve aristokrasinin otoriterliğinden ziyade cumhuriyetçiliğin; bağımsızlık, özgürlük ve demokratik özelliklerine dayalı bir akım olarak telakki edilir. Kongregasyonalist Kilise’de öncelikle topluluk seçimi yapar ve sonra atama yapılır. İhtiyarın veya diyakozun seçilme şartları içinde görev yapacağı topluluk üyesi olma zorunluluğu yoktur; diğer toplulukların üyesi de olabilirler. Ancak seçime topluluk üyeleri dışında herhangi harici bir güç müdahale edemez. Geleneklere göre, görevlerin ehemmiyetinden dolayı göreve alım işi, bu görevi alacaklara Tanrı’nın lûtfu, üstlenilecek görevin öneminin yeni başlayacaklara hissettirilmesi, bu kişilerin kibirlerinin kırılması, sadakatlerinin artırılması ve topluluğun bu kişiler hakkında besledikleri saygının, itaatin ve işbirliğinin derinleşmesi için özel kutsama, Tanrı’ya yalvarma ve rica ile olur. Bu seremonide bütün sorumluluk topluluğun meselelerinde en üstün otorite olan -İsa’nın gözetimi altındaki- topluluğa aittir. İhtiyarların seçimi diyakozluktan farklı olarak, görevin öneminden dolayı diğer Kongregasyonal topluluklarla irtibata geçilerek yapılır. Papaz olacak kişi diğer Kongregasyonal topluluklarca da kendi topluluğu için uygun olacağı yönünde onay almalıdır. Bir topluluk yetkili organları (papaz, delege, üye vb.) vasıtasıyla, papaz seçmeden önce işbirliğinin ve Kongregasyonal ruhun gereği olarak, diğer kardeş toplulukları “kutsama törenine” -çevre, komşuluk, yöre konsili veya sinodu (Vicinage Konsili) gibi isimler de verilir²⁴⁹ - davet eder. Burada, papazın

²⁴⁹ Yerel toplulukların çağrıldığı bu birliğe Vicinage Konsili de denmektedir. Vicinage Konsili Kongregasyonal gelenek için eşsiz görülür ve büyük bir samimiyet ve dostluk içerisinde bir araya gelmiş toplulukların varlığını gösterir. İsa Mesih’in inananları aracısız ve eşit olarak topluluğa çeken liderliği bu toplulukları dostluk içinde bir arada tutmaktadır. Bu konsil vasıtasıyla yerel bir topluluk, kardeş topluluklardan sorunları ele almak ve çözüm üretmek için konsile papaz veya temsilci göndermelerini ister. Üzerinde düşünülen meseleler topluluğun sorunları, topluluk ile papaz veya diğer üyeler arası tartışmalar, bir adayın papaz olarak seçimi veya atanması ile ilgili olabilir. Bu konsil toplulukların var oluş sebebi olan bağımsızlıklarını, kendi başlarına karar alma yetkilerini her zaman kabul eder ve sadece davet ile verilmiş bir otoriteyi temsil eder ki bu otorite yetki anlamında olmayıp görüş, danışma veya tavsiye niteliğindedir. Papazlığa atama veya takdis töreninde Vicinage Konsili kendi kendine papaz tayin etmez; çünkü bu yetki sadece topluluğa aittir. Bu konsil topluluğun papaz

uygunluğunun onayı olarak, birlikteki toplulukların kardeşliğinin takdis duası okunur ve yeni gelene Kongregasyonel birliğin samimi dostluğunun güven elinin uzatılması adına kutsama yapılır, hayır duaları edilir. Bu işteki dürüstlüğün belirtisi olarak; papazın göreve getirildiği kardeşliğin bir araya gelen oradaki temsilcilerine bildirilir. İşte bu buluşma, seçim işini resmi olarak tamamlayan ve seçilen görevliyi yeni görevine takdis ile tahsis eden atama (ordination) törenidir. Yeni papazı, topluluğuna yerleştiren güç ise İsa-Mesih'tir. Bundan dolayı yeni görevliyi resmi olarak takdir eden topluluk İsa-Mesih adına uygulamada bulunmuş olmaktadır.²⁵⁰

XX. yüzyıl içinde 1957'e kadarki duruma göre, özellikle ABD ve Kanada'da, yukarıda da bahsettiğimiz gibi Kongregasyonel papazlar, kendilerini eğitmek ve mesleğe hazırlamak için bir araya gelen toplulukların onayı ile atanmışlardır. Topluluklar eğitim standartlarını genellikle mezhepler arası papaz okullarında, ilahiyat fakültelerinde veya üniversitelerde işbirliği içinde yapılan toplantılarda belirlemişlerdir. Bu eğitime diğer topluluk görevlileri gibi kadınlar da katılabilmişlerdir ki topluluğa atanan ilk kadın görevli 1917'de atanmıştır. Bu yüzyılda artık topluluklar içindeki tüm görev türleri erkekler gibi kadınlardan da oluşabilmeye başlamıştır. 1957'de Hristiyan Kiliseler Birliği'nin kurulmasıyla kiliseler, papaz edinmek veya kendi topluluklarından seçtikleri adayları profesyonelce mesleğe hazırlayan papazlık havuzuna göndermek için; toplantılar, kongreler ve işbirlikleri sayesinde koordine edilen, bağımsız sisteme nazaran daha merkezileşmiş bir sistemi izlemeye başlamışlardır. Artık yerel topluluklar, karşılıklı

seçiminde izlediği yolu gözden geçirir. Ayrıca bu konsile davet edilen Kongregasyonel bir topluluk olma gayreti içindeki bir topluluk, bu konsile çağırılma ile Kongregasyonel yolda ilk onayı almıştır. Bkz. Hall-Peay, "Congregationalism", The Encyclopedia of Protestantism, s. 508-509.

²⁵⁰ Dexter, Congregationalism What It Is Whence It Is How It Works, s. 136-146; Millard, Congregationalism, s. 82; Ayrıca papaz atama ve kutsama görevinin topluluğa ait olması gerektiğini belirten John Robinson, John Cotton, John Davenport, Thomas Hooker, Samuel Mather, Cotton Mather, Increase Mather gibi Kongregasyonelizmin kilise babalarının ve Cambridge Platformu'nun görüşleri için bkz. Dexter, Congregationalism, What It Is Whence It Is How It Works, s. 141-143.

ve sürekli ilişki içinde olan ve dost mezhep olarak tanınan grupların yöneticilerinden kurulu bir konsil veya daha geniş manada toplanma meclisi (birliği) sayesinde ihtiyaçlarını karşılama yolunu seçmektedirler. Bu meclis; il veya il büyüklüğündeki yerlerde “dernek veya birlik” (association) olarak, eyalet veya bölge büyüklüğündeki bir yerde “konferans veya kongre” olarak, ulusal seviyede ise önceleri “genel konsil” daha sonra da “genel sinod” olarak adlandırılmıştır. Birliklerin (association) özel görevi tüm birlik adına kendi alanı içinde kiliselerin kurulmasına ve papazların atanmasına karar vermektir. Diğer kardeş cemaatlerin papazları Kongregasyonel birliğe transfer olursa, bunların papazlıklarının tekrar onaylanmasına gerek yoktur. Bir kişi Kongregasyonel papazlığa atandığı zaman birlik, eskiden olduğu gibi ondan bazı inanç esaslarını ve sembollerini onaylamasını istemek yerine, ondan dini görüşlerinin geniş bir raporunu yazıp yorumlamasını ister. Bu kişinin papazlığa kabul edilip edilmeyeceğini ise raporunun özü belirler. Konferans veya kongre ise kendi kontrolü altındaki kiliselerin ihtiyaçları ile ilgilenir. Kendi sınırları içindeki kiliselerin papaz, Hristiyanlık eğitimi için kaynak, genç ve yaşlılar için toplantı, misyon ve sosyal konular için konuşmacı gibi isteklerine karşılık verir ve bu kiliselerle ulusal genel sinod ve misyon kurulları arasında bağlantı kurar. Misyonerlik ve yeni açılan kiliselerin ihtiyaçlarının karşılanması gibi meseleler için fon oluşturur. Bu konferanslar son yıllarda otoritelerini oldukça genişletmişlerdir; çünkü her bir konferans, yönetici veya konferans başkanı (papazı) olarak isimlendirilip piskoposların görevleri gibi görevleri yerine getiren ve tüm zamanlı çalışan görevlilere sahiptir. Genel sinod ise bütün cemaatin çalışmalarına rehberlik eder. Bu sinodun günümüzde en üst görevlisi kilise başkanıdır. Bu saydığımız, her biri belli bölgelere hitap eden kurullar Kongregasyonalistlere göre yardımlaşmanın

önemini göstermektedir. Bu kurullardan büyük kurul, küçük kurulun büyük olan gibi başarılı bir şekilde yapabileceği bir işin sorumluluğunu gasp edemez. Bu kurullar arası anlaşmazlık çıktığı zaman da meselenin çözümü Kutsal Ruh'un hükmüne bırakılır. Bu sırada da her bir kurul kendi yolunu çoğunluğunun istediği doğrultuda belirler. Eğer bu gruplardan biri tahammül edilemez bir tavır sergilerse, bu, birliğin ilişkisini zedeler. Son zamanlarda cemaatler arası artarak devam eden bu işbirliklerinin yanı sıra eskiden olduğu gibi daha içe kapanık, otonom ve özerk hareket etme gayretinde olan topluluklar da vardır.²⁵¹

Sonuç olarak diğer Hristiyan dini hareketlerde olduğu gibi Kongregasyonalizmde de, gerek inanç esasları gerek kilise yönetim prensipleri ve görevlileri konusundaki tutum belirli bir dini süreçten geçerek son şeklini almıştır. Aslında buna son şeklini almış demek de doğru olmayacaktır. Nitekim İslam da dâhil diğer dinlerde de günün koşullarına uygun yorumlar yapılmakta ve dini tutumlar dönemin otaya çıkardığı sorunlara ayak uydurmaya çalışmaktadır. Kongregasyonalizmde de, Kongregasyonalist öncülerin düşüncelerinden ve danışma kurulları diyebileceğimiz Kongregasyonalist toplantılarda alınan kararlardan hareketle meydana getirilen Kongregasyonalist kredo korunmaya çalışılarak, günün meselelerine çözüm üretilmektedir. Bu nedenle genel yapısı ihtiyarlardan ve diyakozlardan oluşan Kongregasyonalist Kilise görevlileri, zamanla artıp azalacak şekilde veya hepsi aynı tür görev altında aynı isimle nitelendirilecek şekilde bir takım değişimlere uğramıştır ve uğramaya da devam edecektir.

²⁵¹ Horton, "Congregation", The Encyclopedia Americana, s. 563.

http://en.wikipedia.org/wiki/Congregationalist_polity;

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/132545/Congregationalism>; <http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

SONUÇ

Kongregasyonalizm, kilisenin düzen, disiplin ve idaresinde sadece Kutsal Kitap'ı şaşmaz, yanılmaz rehber olarak tanıyan; XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın başında, Robert Browne öncülüğünde, İngiltere'deki Protestan Hristiyan kiliseler arasında gelişen ve her cemaati kendisi ile ilgili kararlarda en yüksek organ sayan bir kilise yönetim sistemidir. Bu kilise yönetim sistemi episkopal ve sinodik elementleri içermeyen, yetkiyi yerel topluluklara (kiliselere, cemaatlere) verir ve yerel toplulukları kapsayacak şekilde bir takım danışma amaçlı toplantı ve konferanslar tertipler. Kongregasyonalist akımda her bir yerel topluluk kendisi ile ilgili kararlarda bağımsız ve özerk olduğu için, akımın kilise yönetim yapısı demokratik olarak görülür ve bu nedenle bu akım mensupları "Bağımsızlar" olarak da isimlendirilir. Ayrıca her bir yerel topluluk üyeleri vasıtasıyla kendi kilise görevlilerini seçer de, kilisenin tek lideri ve önderi İsa-Masih'tir.

Kongregasyonalistlerin tarihsel sürece katılımları Kraliçe I. Elizabeth (1558-1603) Dönemi ile başlamaktadır. İngiltere'deki reform sürecinde, gerçekleştirdikleri Püriten Devrimle önemli bir yere sahip olan Püritenler arasında İngiltere Kilisesi'nden ayrılma noktasında fikir birliği olmadığından, anlaşmazlıklar neticesinde ortaya çıkan çeşitli muhalif gruplardan birisi de önceleri Bağımsızlar olarak isimlendirilen Kongregasyonalistlerdir. Bu akım taraftarları ilk etapta Richard Fitz'in papazlığında örgütlenmişlerdir. Ancak akım Robert Browne tarafından sistematize edilmiş ve taraftarları Brownist olarak da isimlendirilmiştir.

Kongregasyonalist akımın ilk temsilcileri İngiltere'de ayrılıkçı faaliyetlerinden dolayı hem eziyet ve işkence gördüklerinden hem de yer yer ölümler

yaşandığından çareyi İngiltere'yi terk edip önce Hollanda'ya ardından da Amerika'ya göç etmekte bulmuşlardır. Nitekim bu zorunlu sürgün ilk etapta kötü karşılanırsa da Kongregasyonalizm için faydalı neticeler doğurmuştur. Kongregasyonalizm Amerika'da gelişip büyümüş ve sınırları Amerika dışına taşmıştır. Bu bağlamda yeni kıtadaki ilk faaliyet yerlilere Hristiyanlığı anlatmak, onları İncil'in varlığından haberdar etmek olmuştur. Daha sonra yerlilere İncil'i anlatmanın yanı sıra eğitim faaliyetleri ile de ilgilenilmiş; Harvard, Yale, Dartmouth, Williams, Bowdoin vb. kolej ve üniversiteler kurulmuştur. Andover, Bangor, Chicago, Berkeley vb. yerlerde de papaz ihtiyacının karşılanması için papaz okulları açılmıştır.

Kongregasyonalist inanç esaslarını ve kilise yapısını hem Amerika'ya hem de dünyaya anlatacak papazları yetiştiren papaz okulları ile birlikte yurt dışı faaliyetlerini icra edecek yapılanmalara da gidilmiştir. Bu bağlamda uzun adı American Board of Commissioners for Foreign Missions olan ABCFM misyoner birliği kurulmuş ve yurt dışında birçok yerde çeşitli ilahiyat (papaz) okulları, kolejler, dil okulları, ilk ve ortaokullar, anaokulları, teknik okullar, hastaneler ve dispanserler açılarak başta eğitim olmak üzere birçok alanda ve birçok yerde faaliyetlerde bulunulmuştur.

Bu faaliyetlerden, "Misyoner faaliyetleri açısından Türkiye Asya'nın anahtarıdır." sözüyle Kongregasyonalist faaliyetlerde önemli konuma sahip olduğu anlaşılan ülkemiz de nasibini almıştır. Bu bağlamda Türkiye çeşitli alanlara, bölgelere, istasyonlara, merkezlere ayrılmış; bu birimlerde eğitim, sağlık, basım yayım gibi faaliyetler yürütülmüştür. Türkiye'nin dışında özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde ikinci planda kalmış toplumlara yönelik çeşitli faaliyetler

sergilenmiştir. Tüm bu faaliyetlerle birlikte kurduğu veya desteklediği Amerika içi ve Amerika dışı misyonerlik örgütleriyle Kongregasyonalizm, “dünyayı İsa’nın Krallığı haline getirmek” hedefine yaklaştırmaya çalışmıştır.

Kongregasyonalizmin inanç esaslarını ise, herkesçe kabullenilen ama hiçbir zaman Katolik Kilisesi konsil kararlarındaki değişmez metinler gibi bağlayıcı özelliğe sahip olmayan ve bu nedenle herkesin itaatini beklenemediği, sadece çoğunluğun kanaatini yansıttığı için topluluk tarafından değer verilen birtakım inanç ikrar ve raporları belirlemektedir. Danışma meclisi olarak nitelendirilen bir takım toplantı veya sinodlarda, Kongregasyonalist inanç sistemi ve kilise yönetim yapısı şekillendirilmiştir. Bu toplantılarda alınan kararların Kongregasyonalist taraftarlar ve Kongregasyonalist topluluklar üzerinde hiçbir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu kararlar sadece yol gösterici ve rehberdir. Kongregasyonalizme göre hiçbir bağımsız özerk topluluk dâhili veya harici bir baskı altına sokulamaz ve alınan kararlara zorla tabi kılınmaz. Bu çerçevede değerlendirilmesi gereken Kongregasyonalist konsil veya sinodlarda belirlenen Kongregasyonalist inanç esaslarından Tanrı anlayışı, Protestan Hristiyan geçmişle çelişmemektedir. Ancak Kongregasyonalistlere göre onları farklı kılan İncil’e ve İsa-Masih’e dayandırdıkları kilise yönetim yapılarıdır. Kongregasyonalist Kilise öncelikle İsa’ya kalben sınıksız bağlı olan, gönül birliği yapmış ve açıkça Hristiyanlığını ilan etmiş Hristiyanların birliğidir. Bu birlikteki en üstün otorite ise İsa-Masih’tir. Topluluğun gerçek lideri ve önderi odur. Ayrıca inanan Hristiyanların hepsi Apostolik Dönemdeki gibi kiliselerde İsa önderliğinde bir araya gelmelidirler. Çünkü kilise birlik ve kardeşlik sağlandığı sürece güçlüdür ve ilk kiliseye o derece daha yakındır.

Kongregasyonalistlere göre kilisede örgütlenen inananlar ibadeti, öğretiyi ve disiplini sağlama noktasında direk İsa-Mesih'e karşı sorumludurlar. Kilise üyeleri kilisedeki düzen ve disiplini sağlama, kilisenin idaresi ve görevlilerin seçimi gibi kiliseyi veya topluluğu ilgilendiren bütün hususlarda İsa-Mesih adına hareket etmeye mecbur ve sorumludurlar. Bu ve benzeri sorumluluklara sahip üyelerin birliği olan kilise, harici bir otoriteden ve kontrolden bağımsızdır. Apostolik kiliselerin bağımsızlığı gibi Kongregasyonalist kiliseler de bağımsızdır ve kendi kararlarını kendileri alır, kendi görevlilerini kendileri seçer, kendi yönetimlerini kendileri belirler. Ortak akla ihtiyaç duyulan durumlarda bir araya gelebilen ve fikir alış verişi yapabilen Kongregasyonalist topluluklar, bu durumda bile birbirlerinin işlerine müdahale edemezler. Topluluklar alınan ortak karara isterlerse uyarlar, isterlerse değiştirerek o kararı uygulayarak, isterlerse de o kararı uygulamazlar.

Kongregasyonalistlere göre, tek ve yanılmaz kaynak olan Yeni Ahit'te kilise görevlisi olarak "ihtiyarlar ve diyakozlar" olmak üzere iki türden bahsedilmektedir. Diğer sistemlerde var olan papazların, öğreticilerin, vaizlerin, yöneticilerin, gözetmenlerin, piskoposların yaptıkları görevler, Kongregasyonalizmde, "ihtiyarlar"ın görevleri ile aynıdır. Diyakozlar ise kilise görevlerinde ihtiyarlara yardım eden görevlilerdir. Ancak son dönem Kongregasyonalist topluluklarda diyakozluk müessesesi ihtiyarlar heyetinden oluşmaktadır. Bu heyet çoğu zaman "papazlar konsili" olarak tanımlanmaktadır. Yani kilisede görevli herkesin, görevi ve yetkisi ne olursa olsun, diyakoz olarak isimlendirildiği bir sisteme yönelim vardır. Bu sistemde herkes diyakoz olmakla birlikte ihtiyar ve diyakozun yapacağı işler yine belirlidir; ancak bu ikisi arasında eskiden olduğu gibi keskin bir ayrım yoktur. Diyakozluk görevi ikinci derece bir görev olmayıp papazı tamamlayan bir görev

olarak algılanır. Topluluk yaşantısının iş ve görev yönünden idaresini, çoğunluğunu diyakozların oluşturduğu, özel bir şekilde seçilmiş kilise üyelerinin de dâhil olduğu bir komiteye havale etmek giderek yaygınlaşmaktadır. Bu şekilde kilisenin manevi yönü dışında kalan işleri, bu işlerde yetenekli topluluk üyeleri tarafından da yapılmış olacaktır.

Kongregasyonlist Kilise yönetim sisteminde, ihtiyarlar ve diyakozlar topluluğun (veya kilisenin) üyeleri tarafından seçilir. Kongregasyonalist Kilise’de öncelikle topluluk seçimi yapar ve sonra atama yapılır. Seçime topluluk üyeleri dışında herhangi harici bir güç müdahale edemez. XX. yüzyıl içinde 1957’e kadarki duruma göre, Kongregasyonist papazlar, kendilerini eğitmek ve mesleğe hazırlamak için bir araya gelen toplulukların onayı ile atanmışlardır. 1957’de Hristiyan Kiliseler Birliği’nin kurulmasıyla kiliseler, papaz edinmek veya kendi topluluklarından seçtikleri adayları profesyonelce mesleğe hazırlayan papazlık havuzuna göndermek için; toplantılar, kongreler ve işbirlikleri sayesinde koordine edilen, bağımsız sisteme nazaran daha merkezileşmiş bir sistemi izlemeye başlamışlardır. Artık yerel topluluklar, karşılıklı ve sürekli ilişki içinde olan ve dost mezhep olarak tanınan grupların yöneticilerinden kurulu bir konsil veya daha geniş manada toplanma meclisi (birliği) sayesinde ihtiyaçlarını karşılama yolunu seçmektedirler. Bu meclis, il veya il büyüklüğündeki yerlerde “dernek veya birlik” (association) olarak, eyalet veya bölge büyüklüğündeki bir yerde “konferans veya kongre” olarak, ulusal seviyede ise önceleri “genel konsil” daha sonra da “genel sinod” olarak adlandırılmıştır. Ancak eskiden olduğu gibi bu birliklere katılmayarak daha içe kapanık, otonom ve özerk hareket etme gayretinde olan topluluklar da vardır.

KAYNAKÇA

A Protestant Dictionary, Ed. Charles H. H. Wright, Hodder and Stoughton, London, 1904.

AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, “Kongregasyonalizm”, Ana Yay., 13. Cilt, 2004.

_____, “Protestanlık”, Ana Yay., Cilt 18, 1990.

_____, “Püritenlik”, Ana Yay., Cilt 18, 1990.

ANDREWS, H. T., “Congregationalism”, Harmsworth’s Universal Encyclopedia.

AYDIN, Mehmet, Din Fenomeni, Din Bilimleri Yay., III. Baskı, Konya, 2000.

BACON, Leonard Woolsey, The Story of the Churches-The Congregationalists, The Baker & Taylor Co., New York, 1904.

Büyük Lügat ve Ansiklopedi, “Püritenlik”, Meydan Yay., Cilt 10, İstanbul, 1972.

Cambridge Advanced Learner’s Dictionary, Cambridge University Press, 2003.

CİLACI, Osman, “Püritan Hareketi”, Dinler ve İnançlar Terminolojisi, Damla Yay., İstanbul, 2001.

_____, Günümüz Dünya Dinleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1995.

CLEMENTS, Keith W.-Herbert Frost, “Congregationalism”, The Encyclopedia of Christianity, Ed. Erwin Fahlbusch-Jan M. Lochman, Volume I,

William B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, Michigan-Cambridge-Brill Leiden-Boston- Köln, 1999.

COWLING, Donald J., Pilgrim Deeds And Duties - A Handbook of Congregational History And Outlook, The Pilgrim Press, Boston And Chicago, 1916.

CUMMINGS, Preston, Dictionary of Congregational Usages And Principles, S. K. Whipple And Co., Boston, 1853.

CUTTS, Edward L., A Dictionary of The Church of England, Society For Promoting Christian Knowledge, II. Edition, London, 1889.

DALE , R. W., A Manual of Congregational Principles, Hodder And Stoughton, London, 1884.

DEXTER, Henry Martyn, A Handbook of Congregationalism, Congregational Publishing Society, Boston, 1880.

_____, Congregationalism-What It Is Whence It Is How It Works, Nichols And Notes, Boston, 1865.

_____, The Congregationalism of The Last Three Hundred Years, Harper & Brothers, Publishers, New York, 1880.

GÜNDÜZ, Şinasi, “Protestanlık”, Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yay., Ankara, 1998.

GÜNGÖR, Ali İsa, “Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri”, Dini Araştırmalar, Cilt: 7, Sayı: 21, s. 7-26.

_____, Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005.

HALL, David D., “Puritanism”, The Encyclopedia of Protestantism, Ed. Hans J. Hillerbrand, Volume III, Routledge, New York-London, 2004.

HALL, Lloyd M.-Steven A. Peay, “Congregationalism”, The Encyclopedia of Protestantism, Ed. Hans J. Hillerbrand, Volume I, Routledge, New York-London, 2004.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, “Protestanlık”, Dünya İnançları Sözlüğü, Remzi Kitabevi, III. Baskı, İstanbul, 2000.

_____, “Püriten”, Dünya İnançları Sözlüğü, Remzi Kitabevi, III. Baskı, İstanbul, 2000.

History of Congregationalism From The Apostolic Age to The Present Times, Congregational Union of England and Wales, London, 1892.

HORTON, Douglas, “Congregation”, The Encyclopedia Americana, Americana Corporation, Volume VII, New York, 1968.

İncil, Yeni Yaşam Yay., III. Baskı, İstanbul, 1996.

İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü, Sev Matbaacılık, İstanbul, 2002.

JENKINS, Daniel, “Congregationalism”, The Encyclopedia of Religion, Ed. Mircea Eliade, Volume IV, Macmillian Publishing Company, New York, 1987.

JOHNSON, G. B., Our Principles or A Guide For Those Holding or Seeking Fellowship in Congregational Churches, Ward And Co., II. Edition, London.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, Anadolu’daki Amerika, İmge Kitabevi, III. Baskı, Ankara, 2000.

LEONARD, Delavan L., A Century of Congregationalism in Ohio, Peace&Randolp, Oberlin, O., 1896.

MILLARD, Benjamin A., Congregationalism, Constable & Company Ltd., London, 1912.

MITCHELL, John, A Guide to The Principles And Practice of The Congregational Churches of New England, Published By J. H. Butler, 1838.

NASH, Charles Sumner, Congregational Administration, The Pilgrim Press, Boston, 1909.

OLGUN, Hakan, Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık, İz Yay., İstanbul, 2006.

PUNCHARD, George, A View of Congregationalism, Its Principles And Doktrines, Published By Allen, Morrill And Wardwell, II. Edition, New York, 1844.

The Oxford Dictionary of the Christian Church, “Congregationalism”, Ed. F. L. Cross, Oxford University Press, 1985.

The Penguin Dictionary of Religions, “Congregationalism”, Ed. John R. Hinnells, Penguin Books, 1997.

TÜMER, Günay -Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ocak Yay., IV. Baskı, Ankara, 2002.

Türk Ansiklopedisi, “Protestanlık”, Milli Eğitim Basımevi, 27. Cilt, Ankara, 1978.

WADDINGTON, John, Congregational History 1567-1700, Longmans, Green, And Co., II. Edition, London, 1880.

_____, Congregational History 1850-1880, Longmans, Green, And Co., London, 1880.

_____, Congregational History Continuation to 1850, Longmans, Green, And Co., London, 1878.

WALKER, Williston, A History of The Congregational Churches In The United States, The Christian Literature Co., New York, 1894.

_____, The Creeds and Platforms of Congregationalism, United Church Press, Ohio, 1991.

İnternet Adresleri

http://en.wikipedia.org/wiki/Antipope_Novatian

http://en.wikipedia.org/wiki/Congregationalist_church

http://en.wikipedia.org/wiki/Congregationalist_polity

<http://en.wikipedia.org/wiki/Protestantism>

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/132545/Congregationalism>

<http://www.congregational.org.uk/content.aspx?id=984>

<http://www.congregational.org.uk/section.aspx?id=265>

http://www.lesandhelga.com/cong_ism.html

<http://www.ucc.org/about-us/short-course/shortcourse.pdf>

http://www.urc.org.uk/about/about_us

http://www.urc.org.uk/what_we_do/the_manual/the_basis_of_union

ÖZET

Erdem, Hüseyin, Hıristiyanlıkta Kongregasyonalist Akımın Ortaya Çıkışı ve Görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu, VII+147 s.

Kongregasyonalizm, kilise düzen ve disiplinde Kutsal Kitap'ı şaşmaz, yanılmaz, tek rehber kabul eden bir kilise idare sistemidir. Kongregasyonalist kiliseler, her bir cemaatin bağımsız ve özerk bir şekilde kendi meselelerini yürüttüğü, Kongregasyonalist Kilise yönetim şeklini uygulayan Protestan Hıristiyan kiliselerdir. Bu kiliseler; Tanrı'ya ibadet, dini törenleri yerine getirmek, yoldan çıkmış ve bozulmuş üyeleri terbiye etmek ve gerekli görevlileri seçmek için yetkili kılınmış; kendine özgü işleri yapma otoritesine ve yetkisine sahip olarak herhangi bir harici kişi veya kurulun kontrolünden bağımsız bir şekilde kendi istekleri ile bir araya gelmiş; Hıristiyan olduklarını da alenen ilan etmiş Hıristiyanların cemaati (birliği, topluluğu, kongregasyonu)dir. Birçok Kongregasyonalist kilise, kökenlerinin en sade şekliyle Kongreasyonal (Apostolik) kiliselere dayandığını iddia etmekle birlikte, bu akım Robert Browne tarafından 1592 yılında yayınlanan birlik teorisine dayalı bir yönetim şeklini benimseyen bir Protestan akım türüdür. Onlar, İngiltere Kilisesi'nin Püriten reformasyonu sürecinde ayrılıkçı dini hareketten ortaya çıkmıştır. Büyük Britanya'da, ilk Kongregasyonalistler diğer akımlardan ayırt edilmek için Ayrılıkçılar (Separatists) veya Bağımsızlar (Independents) olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca Kongregasyonalist Kilise'de ihtiyarlar ve diyakozlar olmak üzere iki tip kilise görevlisi vardır.

ABSTRACT

Erdem, Hüseyin, The Emergence and Views of Congregationalist Movement in Christianity, Master's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu, VII+147 p.

Congregationalism is that system of church government, in which the Scriptures are recognized as the only infallible guide respecting church order and discipline. Congregational churches are Protestant Christian churches practicing Congregationalist Church governance, in which each congregation independently and autonomously runs its own affairs. These churches are companies, or congregations, of professed Christians, who, having voluntarily covenanted and associated together to worship God and to celebrate religious ordinances, are authorized to elect necessary officers, to discipline offending members, and to act, authoritatively and conclusively, upon all appropriate business, independently of the control of any person or persons whatsoever. Many Congregational churches claim their descent from the original Congregational (Apostolic) churches, a family of Protestant denominations formed on a theory of union published by the theologian Robert Browne in 1592. They arose from the Nonconformist religious movement in England during the Puritan reformation of the Church of England. In Great Britain, the early Congregationalists were called Separatists or Independents to distinguish themselves from the other denominations. And also, there are two kinds of church officers in the Congregational Church: Elders and deacons.